

Літаратура і Мастацтва

Выдаецца з 1932 г.
№17 (2596)
ПЯТНІЦА
28
красавіка 1972 г.

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАУЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕНІКАЎ БССР

ВЫХОДЗІЦЬ РАЗ У ТЫДЗЕНЬ НА ШАСНАЦЦАЦІ СТАРОНКАХ

Цана 8 кап.

СА СВЯТАМ!

**ДЗЕЯЧЫ
ЛІТАРАТУРЫ
І МАСТАЦТВА,
РАБОТНІКІ
КУЛЬТУРЫ!
ВЫСОКА
НЯСІЦЕ СЦЯГ
ПАРТЫЙНАСЦІ
І НАРОДНАСЦІ
САВЕЦКАГА
МАСТАЦТВА,
АДДАВАЙЦЕ
ЎСЕ СІЛЫ
І ЗДОЛЬНАСЦІ
ВЫХАВАННЮ
БУДАЎНІКОЎ
КАМУНІЗМУ!**

Аб падрыхтоўцы і правядзенні мерапрыемстваў, прысвечаных знамянальным датам Вялікай Айчыннай вайны 1941-1945 гг.

3 мая савецкія людзі ўрачыста адзначаюць Дзень Перамогі. У сувязі з гэтым праграма чалавечы гэта дата пераможна звязана з неўміручым подзвігам савецкага народа, які разграміў германскі фашызм — найбольш агрэсіўны атрад міжнароднага імперыялізму. У рэспубліцы стала традыцыяй штогод 3 ліпеня святкаваць дзень вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў.

У Вялікай Айчыннай вайне народы нашай іматнацыянальнай Радзімы пад кіраўніцтвам Камуністычнай партыі з годарам адстаялі заваяваў сацыялізму, праймаў небыўлаў мужнасць і гераізм, вытрымку і стойкасць. Разгром гітлераўскай Германіі і яе саюзнікаў стварыў спрыяльную абстаноўку для ўздыму міжнароднага рэвалюцыйнага, дэмакратычнага і нацыянальна-вызваленчага руху, для паспяховага ажыццяўлення народна-дэмакратычных і сацыялістычных рэвалюцый у шэрагу еўрапейскіх і азіяцкіх краін, утварэння сусветнай сістэмы сацыялізму.

У гістарычных перамогах доблесных Узброеных Сіл СССР у поўнай меры праявіліся невякрушальныя моцы Савецкай дзяржавы, ідэйнае і палітычнае адзінства савецкага грамадства, перавага сацыялістычнага грамадскага ладу, магутная сіла брацкай дружбы народаў нашай краіны, іх беззаветная адданасць ідэалам камунізму, згуртаванасць вакол Камуністычнай партыі Савецкага Саюза — патрыяты і арганізатара барацьбы савецкага народа супраць нямецка-фашысцкіх захопнікаў.

У гераічныя дзень барацьбы працоўных нашай сацыялістычнай Радзімы за сваю свабоду і незалежнасць яркай старонкай уявіліся беларуская наступальная аперцыя, бліскуча ажыццяўленая ў 1944 годзе Савецкай Арміяй пры актыўнай падтрымцы партызан і ўсяго народа. У выніку гэтай аперцыі была поўнасцю вызвалена тэрыторыя рэспублікі, а гітлераўская армія павярнула яшчэ адно сакрушальнае паражэнне.

Разам з усімі народамі Савецкага Саюза гераічна змагаўся супраць фашысцкіх акупантаў беларускі народ. Звыш мацёра патрыятыў рэспублікі ўступілі на заклік партыі ў рады дзяючай арміі і з баямі прайшлі ўсёя цяжкія шляхі вайны. На часова акупіраванай тэрыторыі рэспублікі разгарнулася ўсенародная партызанская вайна. Звыш 440 тысяч партызан і падпольшчыкаў мужна змагаўся ў тыле ворага, абараняючы сваю сацыялістычную Айчыну. У іх самаадданай барацьбе знішчылі поўнае выражэнне высокай палітычнай і маральнай якасці савецкага народа, кіруюмага баявым авангардам — партыяй камуністаў.

30 гадоў назад, у разгар усенароднай барацьбы з нямецка-фашысцкімі акупантамі, на базе масавага партызанскага руху пад кіраўніцтвам партыі ў Беларусі былі створаны шматлікія буйныя партызанскія брыгады і злучэнні. Арганізацыя іх знаменавала сабой новы этап у развіцці Узброенай барацьбы народа супраць ворага на акупіраванай тэрыторыі, сведчыла аб стагнаці і ўзроставай баявой сіле партызан і падпольшчыкаў, адкрывала шырокія магчымасці для далейшага развіцця атакуючых удараў па фашысцкіх захопніках. Удзельнічалі ў рэгулярных часцях Чырвонай Арміі, выконвалі самастойныя задачы буйнага стратэгічнага значэння, гераічна партызаны ўносілі істотны ўклад у справу перамогі.

У гэтым годзе святкаванне Дня Перамогі і дня вызвалення Беларусі ад гітлераўскіх захопнікаў праходзіць напярэдадні слаўнага 50-годдзя ўтварэння СССР. Рыхтуючыся да гэтай сустрэчы гэты гістарычны юбілей, працоўныя нашай рэспублікі, як і ўсе савецкія людзі, сваёй самаадданай працай і высокай палітычнай актыўнасцю дэманструюць глыбокае разуменне таго, што толькі ў пенарушым саюзе, агульным намаганнем яны здолелі адстаяць вялікія заваяваў сацыялізму і паспяхова будаваць камунізм.

У прынятай пастанове Бюро ЦК КП Беларусі вырашана адзначыць 27-ю гадавіну Перамогі і дзень вызвалення рэспублікі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў як вялікі, усенародны святы Падрыхтоўку і святкаванне гэтых знамянальных дат падпарадкаваць задачам далейшага ўзмацнення ідэйна-патрыятычнага выхавання працоўных, маральна іх на барацьбу за ажыццяўленне гістарычных рашэнняў XXIV з'езда КПСС, паспяховае выкананне планаў і сацыялістычных абавязанстваў другога года пяцігодкі, дастойную сустрэчу 50-годдзя ўтварэння СССР, далейшае ўмацаванне эканамічнай і абарончай магутнасці нашай Радзімы, пенарушэння адзінства савецкага народа і арміі, згуртаванню іх вакол Камуністычнай партыі і яе лідэрскага Цэнтральнага Камітэта.

У адзначэнні свята Перамогі вырашана

правесці з 6 па 9 мая 1972 года ў гарадах і вёсках рэспублікі, на прамысловых і сельскагаспадарчых, у навуковых і культурных, навуковых і іншых установах, вайсковых часцях урачыстыя сходы і мітынгі.

У сувязі са святкаваннем 28-й гадавіны вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх акупантаў у чэрвені-ліпені г. г. з удзелам дат вызвалення гарадоў і вёсак, намерана арганізаваць у калектывах працоўных, навучальных установах, вайсковых часцях лекцыі, даклады, гукарады, тэматычныя вечары і сустрэчы, запрацішы на іх удзельнікаў бабў за вызваленне рэспублікі.

Абкомам, гаркомам і райкомам КПБ, мясцовым Саветам дэпутатаў працоўных, грамадскім арганізацыям рэкамендавана шырока адзначыць 30-годдзе ўтварэння буйных партызанскіх атрадаў, брыгад і злучэнняў. У месцах іх дзейнасці і асноўных зон баявых дзеянняў, а таксама дзейнасці падпольных партыяў і камсамольскіх арганізацый (абкомам, міжрайкомам, райкомам) будучы праведзены запланаваныя злеты буйных партызан і падпольшчыкаў, партыйных і камсамольскіх работнікаў, якіх дзейнічалі ў тыле ворага.

У час з'ездаў прапарэдавана арганізаваць ушарэванне ветэранаў вайны, сустрэчы іх з мясцовым насельніцтвам, моладдзю, паведанне буйнымі воінамі, партызанамі і падпольшчыкамі прадпрыемстваў і будоўляў, калгасаў і саўгасаў, арганізацый і навучальных устаноў, шырокае адзначэнне іх з поспехамі ў гаспадарчым і культурным будаўніцтве, уручэнне ім падзячныя адрасы і памятныя сувеніры.

Прымаючы пад увагу інтэрнацыянальны характар партызанскага руху і выдходзячы з 50-годдзя СССР, вырашана запрацішы на партызанскія злеты і сустрэчы актыўных удзельнікаў партызанскага руху і падпольшчыкаў у Беларусі з іншых брацкіх саюзных рэспублік.

У дні святкавання знамянальных дат у вызваленнай барацьбе савецкага народа супраць фашысцкай Германіі прапарэдавана арганізаваць ўказанне вышэйшай і кветак да помнікаў і аб'ектаў, на магільні вайны, партызан і падпольшчыкаў, якіх загінулі за нашу Савецкую Радзіму, правесці масавыя народныя гуляні, экскурсіі і паходы па месцах баявых бітваў і партызанскіх атрадаў.

Аддзелу прапаганды і агітацыі ЦК КПБ рэкамендавана ў Палітпраўленнем ЧВВА і таварыствам «Веды» БССР даручыць распрацаваць тэматыку лекцыі і гутарак, падрыхтаваць і накіраваць абкомам, гаркомам і райкомам КПБ матэрыялы аб усенароднай барацьбе супраць нямецка-фашысцкіх захопнікаў у гады Вялікай Айчыннай вайны.

Міністэрству культуры БССР рэкамендавана забяспечыць паказ у тэатрах рэспублікі лепшых спектакляў на вайсна-патрыятычную, антыфашысцкую і антыімперыялістычную тэмы, арганізаваць для ветэранаў вайны, удзельнікаў партызанскіх злучэнняў і з'ездаў, а таксама ўсяго насельніцтва святочныя канцэрты, прысвечаныя баявой і працоўнай славе савецкага народа; разам з Саюзам мастакоў БССР правесці Рэспубліканскую мастацкую выставку, прысвечаную подзвігу савецкага народа ў Вялікай Айчыннай вайне.

Дзяржаўнаму камітэту Савета Міністраў БССР па кінематографіі прапарэдавана арганізаваць у кінатэатрах тэматычныя паказы фільмаў аб Вялікай Айчыннай вайне.

ЦК ЛКСМБ, ЦК ДТСАФ БССР, Камітэту па фізічнай культуры і спорту пры Савецкім Міністэрстве БССР даручыць правесці аб'яўленыя гарадскія, раённыя і ў калектывах спартыўнага свята, спартоўныя па вайсна-прыкладных відках спорту, зорныя мота-веластафеты і іншыя абаронна-спартыўныя мерапрыемствы, накіраваныя на ўзмацненне вайсна-патрыятычнага выхавання працоўных, асабліва моладзі і школьнікаў.

У г. Мінску 1—3 ліпеня г. г. будзе праведзен XIV рэспубліканскі злет пераможцаў паходаў камсамольцаў і моладзі па месцах рэвалюцыйнай, баявой і працоўнай славы савецкага народа.

Абкомам, гаркомам і райкомам КПБ, выканкомы абласных, гарадскіх і раённых Саветаў дэпутатаў працоўных абавязаны актывізаваць работу па ідэйна-патрыятычнаму выхаванню і жыццёвым умовам інавацыяў Вялікай Айчыннай вайны, а таксама сем'яў вайны — партызан і падпольшчыкаў, якіх загінулі ў баях з нямецка-фашысцкімі захопнікамі.

Вырашана прадоўжыць работу па ўзвядзенні памятных месці, звязаных з барацьбой супраць нямецка-фашысцкіх захопнікаў, прынесці ў належны парадак усё брацкія магільні і месцы пахавання воінаў Савецкай Арміі, партызан і падпольшчыкаў, якіх загінулі ў баях за нашу сацыялістычную Радзіму.

Міністэрствам гандлю, мясцовай, харчовай прамысловасці, бытавога абслугоўвання насельніцтва, Белкаапсаюзу даручана арганізаваць вытворчасць сувеніраў і тавараў народнага прызначэння ў тэматычным афармленні, прысвечаным ратнай славе савецкага народа, яго Узброеных Сіл, гераіцы партызанскай і падпольнай барацьбы.

ДРУГАЯ УСЕСАЮЗНАЯ...

У парададзень першамайскага свята прыёмная навіна аб'яўляе творчыя калектывы Беларускай дзяржаўнай ардына Чырвонага Сцяга філармоніі, Міністэрства культуры і ЦК прафсаюза работнікаў культуры па выніках сацыялістычнага спаборніцтва сярод кашэртных арганізацый Савецкага Саюза прысудзілі калектыву другую Усесаюзную прэмію за чвэрты квартал мінулага года.

Калі пяцісот творчых работнікаў філармоніі працуюць у аркестрах — сімфанічным, народных інструментаў, камерным, у лекцыйна-канцэртным бюро, эстрадных і музычных ансамблях. Кожны калектыв імкнуўся працаваць як найлепш. Гэта дало добры плён. У чвэртым квартале філармонія паказала 38 новых канцэртных праграм (план жа прадаўжэняў 21 праграму).

Канцэрты творчых калектываў філармоніі заваявалі ў гледачоў усё большую папулярнасць. У чвэртым квартале на канцэртах пачыналася амаль 680 тысяч гледачоў (план — 621,4 тыс.). Больш палатжвалася выездаў у калгасы і саўгасы. Абслужана 136,8 тысяч сельскіх гледачоў.

Усё гэта паспрыяла выкананню фінансаванага плана. Калектыву філармоніі не толькі сэканомаў дзяржаўную дапамогу ў суме пяць тысяч рублёў, але і даў прыбытку каля 15 тысяч рублёў.

НЯХАЙ ЖЫВЕ СА- ВЕЦКАЯ НАРОДНАЯ ІНТЭЛІГЕНЦЫЯ—АК- ТЫЎНЫ БУДАЎНІК КАМУНІЗМУ!

З ЗАКЛІКАУ ЦК КПСС ДА 1-ГА МАЯ 1972 г.

Давайце сустракацца!

Упершыню ў Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі адбылася нампазітарская канферэнцыя навуковага студэнцкага таварыства, у якой прынялі ўдзел студэнты-нампазітары з многіх музычных навучальных устаноў краіны.

У рабоце канферэнцыі ўдзельнічалі сімфанічны аркестр кансерваторыі, камерны ансамбль, салісты. Творы гэтай праслухоўваліся як у магнітафонных запісах, так і ў жывым выкананні.

Пяць дзён гучала музыка. Пяць дзён ішла вялікая і сур'ёзная размова. Праблемы фальклору і сярэдняму музычнаму выхаванню, музычных форм і жанраў, музыка будучага — вось дэволі ілюпыны пералік тэм, якіх абмркуваліся на канферэнцыі.

Прыемна адзначыць, што многія з праслуханых твораў вызначаліся дэволі высокім узроўнем майстэрства, вялікай эмацыянальнасцю, драматычнай значнасцю. Да такіх твораў можна аднесці Ваенную сімфонію харкаўчана Уладзіміра Пальчуна, яго ж струнный квартэт, фартэп'янную санату яго зямлячкі Алены Гнатоўскай, санату для скрыпкі і фартэп'яна студэнта Вілюскай кансерваторыі Відаса Лачэрэса, цыкл п'ес для фартэп'яна выпускніка Маскоўскага музычна-педагагічнага інстытута імя Гнінаых Мікалая Васільева, твор для струннага квартэта, фартэп'яна і галасу мінчаніна Алега Сонаіна і інш.

Сімфонія В. Пальчуна для струнных, ударных і галасу — твор глыбокі і выразны. Музычная мова яго самабытная. Усе тры часткі сімфоніі прасякнуты адзіным тэматызмам. У другой частцы цыва выкарыстаны го-

лас сплавачні. Гэта песня маці, іная страціла на полі бою сына. Добрае владанне фартэп'янай фантазіяй, прадуманасць архітэктонікі, умелае выкарыстанне элементаў шматгалосся — усё гэта дапамагло аўтару фартэп'янай санаты Алене Гнатоўскай напісаць па-сапраўднаму цывае твор.

Твор для струннага квартэта, фартэп'яна і галасу А. Сонаіна — адзін з самых драматычных значных. Запрае на све ўвагу незвычайнай пластычнасцю мелодыі, стараннай прадуманасцю дэталю. У цэлым жа прываблівае своеасаблівае — пачуццё формы, значнасці градацыі ад эпизодаў глыбока драматычных да эпизодаў прасветленай радасці, дзе, як сімвал вышэйшай гармоніі, гучыць чалавечы голас.

Прыемна, што нашы моладзі кампазітары звяртаюцца да дзіцэй тэматыкі. Для дзіцяч трэба пісаць даступную, але не спрошчаную музыку. З раньня ўзросту дзеці павінны быць уведзены ў свет сапраўднага мастацтва. Аб гэтым многія гаварылі ўдзельнікі канферэнцыі.

Дыскусія была вельмі плённай, хоць ішлі раз у абмеркаванніх заштаў увагі ўдзельнікі тэхнічным пытаннем, а не эстэтычным, бадай, найбольш важным у ацэнцы музыкі.

У заключэнне хочацца гарача падзякаваць нашым рактару, студэнцкаму навуковаму таварыству, камітэту і камсамолу, усім арганізатарам канферэнцыі. Вельмі хацелася б, каб падобныя мерапрыемствы сталі нашай добрай традыцыяй.

М. КАЗІНІН,
студэнт Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі.

БРАТЭРСТВА

У беларускага калгаса «Перамога» Лельчыцкага раёна і Украінскага калгаса «Перамога» Олеськага раёна — даўня сяброўскія сувязі. Пядаўна гаспадаркі абмяняліся дэлегацыямі, якія падзяліліся вопытам культуры і асветнай работы, дэмавіліся аб сумесным святкаванні 50-гадовага юбілею СССР.

Самадзейныя артысты або-

дэў калгасаў стварылі хараваю канэлу «Славяне» якой кіруе работнік сельскага дома культуры Лельчыцкага раёна М. Драчэўскі. У праграме канэлы — рускія, украінскія і беларускія народныя песні, песні аб партыі, Радзіме, дружбе народаў СССР.

В. РАБЦАЎ.

ТВОРЧЫ ВЕЧАР ГЕНАДЗЯ БУРАЎКІНА

«Што людзям на зямлі пакіну...»

Гэта радок з паэмы «Чужая споведзь», своеасаблівы лейтэматыў творчасці Г. Бураўкіна, як найлепш перадае яго заклічачыя лесам свайго пакалення. Як жыве яго, пакаленне трыцятых гадоў, маленства якога было абпалена вайною, які след пакіне яго на зямлі? Выразная грамадзянская скіраванасць творчасці Бураўкіна, яе адкрыта публіцыстычны характар: «Я — твой трубач, таварыш камсамол».

Паэт Мікола Аўрамчык і крытык Дзмітрый Бугаёў у свей

выступленнях на вечары, які адбыўся ў клубе Саюзнага пісьменнікаў 26 красавіка, гаварылі аб тым, што паэзія Генадзя Бураўкіна па грамадзянскаму мужна, па юнацку усхваляваная. Паэт прадэмавіў і шыры ў сваёй творчасці. Яму ўласціва высокая патрабавальнасць да сябе. Усхваляваная агітава ён прыгажосцю роднага Прыдзвінскага краю. Многа піша пра вайну, і лепшыя яго творы болей адгукаюцца ў сэрцах чытачоў: «Хатынскі снег», «Асвейская балада», «Балада пра мінеру».

А пасля выступіў Генадзь Бураўкін. Ён прачытаў свае творы, у тым ліку новыя, адказаў на пытанні.

ВІНШУЕМ

Івана Паўлавіча

МЕЛЕЖА

з прысуджаннем

Ленінскай прэміі!

ГРАМАДЗЯНСКІ І ТВОРЧЫ ПОДЗВІГ

САПРАУДНАЕ дасягненне ў літаратуры — заўсёды падзвіг, падзвіг аякімага напружання духоўных, фізічных сіл, здароўя, не гаворачы аб таленце, аб усіх здольнасцях чалавека.

Іван Мележа прайшоў у літаратуру з глыбіннага віру жыцця, жыцця на самым крутым, трагічным яго выпрабаванні, калі на карту быў пастаўлены не толькі лёс кожнага з нас, але і лёс нашай Радзімы, нашых заваў.

Дваццацігадовы юнак з першых дзён вайны трапіў у пекла самых гарачых і баўу на фронце краіны. На другі год цяжка паранены, адпраўлены ў тыл, ён апынуўся перад нялёгім пытаннем: як жыць, з чаго пачынаць? Яшчэ да вайны ён апублікаваў некалькі вершаў, яго «вабіла паэзія». Цяпер, па-праўдзе сказаць, было не да паэзіі. Тыл пакуты, тыл выпрабаванні, праз якія прайшоў чалавек у свае дваццаць год, вымушалі гаварыць не толькі радкамі вершаў. Мележа бярэцца за прозу. Лёгка сказаць — бярэцца. У той час, пераезджаючы са шпітэля ў шпіталь, ён не мог фізічна ўзяцца за пяро. Правае рука была пад жахлівай небяспекай. Урачы патрабавалі неадкладнай ампутацыі. І вось — мала каму вядомая падрабязнасць з біяграфіі пісьменніка: першыя свае апавяданні ён піша левай рукой, ужо не спадзеючыся на правую. Пісанне гэтак было пакутным удвая — і таму, што і словы былі непаслухмяныя, непаслухмянай была і рука. Мабыць, ніколі ў жыцці Мележа не забудзе растоўскага хірурга Антонава, які пайшоў на вялікую рызыку, узяўшыся зрабіць аперацыю, і выраптаваў яму правую руку.

Познія восенню 1943 года Іван Паўлавіч прыехаў у Маскву. З гэтых дзён я і ведаю яго. Гэды, вядома, яго не велічалі Іванам Паўлавічам. Высокі, цыбаты юнак у зацёртым, панашаным шынялі, які ледзь даставаў яму да калені, ён

адразу ж увайшоў у літаратурнае асяроддзе. Памятаю, як радаваўся Кузьма Чорны, прачытаўшы яго першыя апавяданні, асабліва «У завіруху». Пад уражаннем яго апавяданняў ва ўсіх нас быў святочны настрой. Нараджэнне новага сапраўднага пісьменніка — не частая падзея, а ў гады вайны ў беларускай літаратуры гэта былі першыя такія імянны. Мележа стаў цудоўным лірычным апавядальнікам-навістам, які з глыбока адчувае самыя найтанчэйшыя рухі чалавечай душы. Але ў таленце яго былі і вялікія эпічныя запасы. Гэта пацвердзіў першы раман «Мінскі напрамак». Пяць год працаваў над ім аўтар, якому хоць і не было яшчэ трыццаці гадоў, але які меў багаты і жыццёвы вопыт, і вопыт ваеннага выпрабавання. Цэнтральным вобразам кнігі стаў выдатны палкаводзец Чарняхоўскі. Не адразу ўсё ўдавалася пісьменніку. Нават пасля таго, калі раман выйшаў з друку, вобраз, ужо стаўшы няўрымслівым жыццём аўтара, у думках, у новых пошукх пісьменніка набываў усё больш дакладныя рысы, пакуль не зрабіўся сапраўдным і вартым літаратурным помнікам героя.

Нам асабліва прыемна, што мастацкі вобраз камандарма Чарняхоўскага ўпершыню ў савецкай літаратуры створаны беларускім пісьменнікам.

Я ўдзячы Івану Паўлавічу за тое, што ён даверыў мне быць рэдактарам яго першага рамана. Да гісторыі стварэння наступных раманаў Мележа я ўжо меў дачыненне чыста суседскае. Якраз, калі ён пісаў «Людзі на балоце» і выношваў у думках «Подох навальніцы», мы жылі ў адным доме і нас разлучала... столь майго пакоя. Па-чалавечы магу засведчыць, што «абодва раманы каштавалі іх аўтару не меншых намаганняў ду-

хоўных і фізічных сіл, чым пісанне першых твораў. Яшчэ малады, саракагадовы чалавек, па стану здароўя, падарванага вайной, павінен быў кідаць усякую работу, але Мележа не кінюў, пакуль не завяршыў поўнасцю. Мой дарагі, мой нястомны, мой бяссонны сусед і ўночы не расставіўся са сваімі Куранямі, са сваім Палесцем, пакутуючы, думваючы, жывучы лёсам сваіх герояў.

Нялёгка падымаць цалінныя пласты жыцця, гісторыі. Пераздольваць даводзіцца не толькі супраціўленне матэрыялу, але і асабліва вялікае супраціўленне звыклых ацэнак, кансерватыўнасці утылітарнага разумення надзвычайна тэмы. Іван Мележа быў непахісны і паслядоўны ў сваім перакананні: сучаснасць твора — у сучаснай, у перадавой пазіцыі пісьменніка, у новым, перспектывным паглядзе на з'явы жыцця, на падзеі гісторыі, на людскія паводзіны і ўчынкі. Правільнасць гэтай канцэпцыі пісьменнік сцвердзіў сваёй творчасцю.

Так Іван Мележа, які быў артылерыстам на вайне, перайшоў на цяжкую артылерыю ў літаратуры, выбраўшы для сваіх цэляў самыя буйныя, самыя маштабныя вобразы, людскія характары і гістарычныя падзеі свайго народа.

Выдатныя раманы «Людзі на балоце» і «Подох навальніцы», удастоеныя самае высокае чэсці, — радасная вяршыня нашай літаратуры. Жыць, працаваць у такой літаратуры — не толькі вялікі гонар, але і найвялікшая адказнасць. Есць на каго раўняцца, есць чым вымяраць сапраўдную вартасць нашага майстэрства, нашага разумення — што такое творчы подзвіг мастака, які ўвесь свой талент і сілы аддае сваёй Радзіме, свайму народу.

Васіль ВІТКА.

ВЫСОКІ ЎЗЛЁТ

Для беларускай літаратуры, для шматлікіх яе чытачоў сёння спадзяванні і добра здзіўленне сёння. Раманы Івана Мележа «Людзі на балоце» і «Подох навальніцы» адзначаны высокай узнагародай — Ленінскай прэміяй.

Для беларускай савецкай прозы гэта святая тым большае. Асабліва са любой узнагародай тая, што яна, узнагарода, як бы нанава, на новым, вышэйшым і відочна акрэсленым узроўні, замацоўвае ў свядомасці людзей іх жа асабісты жыццёвы, духоўны і грамадскі вопыт, і тое, што зроблена адным чалавекам, набывае сімвалічны, абагульнены сэнс. Зразумела пры гэтым, што нічога не ўзнікае само па сабе, на прыпечку ды ў адціжку, што раманы І. Мележа з'явіліся не на голым літаратурным лабяку, а на добра ўробленай ніве нашага слоўнага мастацтва. Тая ніва ўзгадвала не адзін колас, але гэты, узрошчаны сёння і любіўна адхінуты ад іршых, гадаваўся на палескай глебе, у некалі клятм людзям і богам краі лясоў і балот. І гэта значнальна.

Зрэшты... Прыгадаецца час з'яўлення першага рамана «Палескай хронікі». Той поспех яго, што ажыццявіўся з добрай згоды нашага чытача, поспех заслужаны, а для самога аўтара напачатку, магчыма, трохі і нечаканы. Прыгадаецца першае ў друку сказанне з зацікаўленасцю строгага і вядомага майстра слова пра гэты раман — слова Янкі Брыля. І прыгадаецца колішняя гутарка з самім аўтарам. Гаворка ішла пра раман і пра Палессе, пра «хаты на востра-

ве», пра родных пісьменніку Глінішчы — Курані, пра тыя «кебы» і «буў», якія (здаецца, толькі яны адны) бянтэжылі тады крытыкаў. Мележа гаварыў, прыблізна так. Вось, маўляў, Палессе... Як яно ўяўляецца брату нашаму беларусу, ужо не кажучы пра старонняга? «Мох, балота ды лясок...». Камары, каўтун, багна... І чалавечак на ўсім гэтым, з нейкім комплексам непаўнацэннасці ці што... Гаварылася ж нібыта: «Палешукі мы, а не чалавекі». Не, не так гэта. Гаварылася і другое: «За Гомлем людзі е?» — «Е, але дробенькія». І так вась гаварылася. Не, не было «комплексу непаўнацэннасці».

І было па-чалавечы хорша і цікава бачыць яго, звычайна спакойнага і нават марудлівага ў словах, гарачлівым і разлававан-маладым. Падабаўся такі «мясцовы патрыятызм».

Згядка тут вась да чаго. Вопыт работы Мележа над «Палескай хронікай» яскрава даказаў (каторы раз у пісьменніцкай справе наогул!), што сапраўдна літаратура нараджаецца вась з гэтага «мясцовага патрыятызму» — з пісьменніцкай шчырасці, з вернасці сваім чалавечым і мастацкім перакананням, з вернасці жыццю і яго не заўсёды адгабляванай праўдзе. Гэта адно. Есць і другое. Яшчэ раз увававідкі сцвердзіў сябе так званы «маленькі», звычайны чалавек. Літаратура пра «малага чалавека» не можа быць малой, калі гэта сапраўдна літаратура. Няма «малых» літаратур, як няма «малых» народаў. Гэта, так сказаць,

некаторыя простыя ісіцыны, якія яшчэ раз пацвердзіліся на вопыце Мележа-раманіста.

У наш час многа гавораць і пішуць пра лёс эпічнага жанру, пра яго найбольш сінтэтычную форму — раман. Адмірае ён ці ўзбагачаецца? Памірае ці памёр? Спрэчкі гэтыя, мусіць, сапраўды бесплённыя, хоць, у сваю чаргу, было б рызыкаўным сцярджак, што поспех аднаго — двух раманаў, аднаго ці двух аўтараў кардынальна вырашаюць праблему. Усё залежыць, зноў жа, ад часу, ад абставін і месца. Чым сцверджаны, напрыклад, цэлы літаратурны кірунак, цэлы мастацкі метады — «Шыняль» Гоголя ці ягонімі «Мёртвымі душамі»? Дастаеўскі казаў, здаецца, што руская проза мінулага стагоддзя выйшла з «Шыняля» Гоголя.

І было б рызыкаўна, разам з тым, аддаваць перавагу таму мастацкаму кірунку, той стылявой плыні, якую увавабляе гэты альбо іншы таленавіты твор. Мы гаворым пра твядзіны Коласа і Чорнага, Максіма Багдановіча і Максіма Гарэцкага. Кому з іх аддаць перавагу? А можа так не трэба? Няхай у кожнага будучь свае ачынкі і свае паслядоўнікі. Бо гэта толькі на карысць літаратуры.

Нам прыемна ўсведомляць, што побач з выдатнымі раманамі Івана Мележа існуе багатая, памастацка шматгранная проза Я. Брыля і І. Шамякіна, В. Быкава і Л. Наўменкі і г. д. Пералічваць не трэба і няварта.

А сёння мы яшчэ раз віншваем Івана Паўлавіча Мележа з высокім прызнаннем яго мастацкіх здэяйсненняў.

Міхась СТРАЛЬЦОУ.

БЫВАЮЦЬ суадзвенні, якім адзўляецца, загадкава-сімвалічны сэнс якіх хвалюе, пра якія думаеш: «Выпадковыя яны ці непадковыя?» Хочаш чамусьці думаць, што непадковыя, а калі і выпадковыя, то толькі ў тым сэнсе, што з'яўляюцца праз'яўленнем нейкай разумнай неабходнасці.

Так было і на гэты раз. Супалі неакапа-негадана дзве падзеі. Першая — кніга «Нараджэнне грамадзяніна» В. Сухамлінскага. Я з радасцю набыў яе, адразу, не адкладваючы на паліцу, пачаў чытаць. Дакладней кажуць: з нецярпеннем гартачы, каб спачатку знайсці папяродне — з галоўным зместам, з раздзеламі, з мовай і

А. Ракава, мастак Л. Дударэнка, загаднік аддзела ЦК ЛКСМБ Уд. Літсы, а ад Саюза пісьменнікаў БССР прэзідэнт, загаднік аддзела газеты «Літаратура і мастацтва» Я. Каршункоў і я.

Так, семінар быў не зусім звычайны. На ім былі даклады і выступленні, але галоўным было тое, што яго суправаджала, што на-назвалася, дэманстравалася, выконвалася. Доклад старшыні Дзяржаўнага камітэта Савета Міністраў Латвійскай ССР па прафесійна-тэхнічнай адукацыі, цікавага чалавека, улюбенага ў сваю справу кіраўніка Я. Бродзіса суправаджаў, напрыклад, выступленямі самадзейных і прафесійных артыстаў, му-

«ШЧАСЛІВАЯ ПРАЦА ДУШЫ...»

логіяй аўтара, з фоталістрацыямі, з асабымі млецыямі, выдзеленымі разрадкамі. Чыму больш чалавек даведзецца аб акаліччым свеце, — чытаў я, — тым больш ён павінен ведаць пра чалавека. Грэбавашце гэтым вельмі важным правілам па-рушае гармонію паміж ведамі і маральню. Гэту з'яву я б назваў маральна-неўзугаваннасцю. «Культура эстэтычных навуццяў, — гартачы я далей, — патрабуе высокай агульнай культуры школьнага жыцця, асабліва маральнай культуры — адносінаў да чалавека як да вышэйшай каштоўнасці...»

Вось які, зазначаў я для сябе ў думках, дакладны ёмі гэрмін «маральна-культура» і як ён дакладна і глыбока вынашчаецца: адносіны да чалавека як да вышэйшай каштоўнасці. «Складаецца і тонкая задача выхавання я бачыў у тым, каб каштоўнасці мастацтва сталі духоўнай патрэбай падрастаю, каб вольны час іны імкнуліся напоўніць самай няшчаснай, самай жыццярадаснай працай душы — пазнаннем характара...»

Старонка за старонкай, раздзел за раздзелам... Выдатны педагог, вялікай, светлай душы чалавек дзяліўся сваім багатым вопытам і сваім мудрым роздумам, расказаў, як, на яго думку, трэба выхоўваць юнага чалавека. Ён гаварыў, у прыватнасці, аб маральным і эстэтычным выхаванні, аб той ролі, якую павіны адыгрываць тут роднае слова, літаратура, жываніс, музыка...

Гігу «Нараджэнне грамадзяніна» я браў з сабой у дарогу, бо літаральна назаўтра, пасля таго, як яе набыў, павінен быў ехаць у Рыгу на семінар, прысвечаны маральна-эстэтычнаму выхаванню рабочай моладзі. Бываюць жа, кажу, такія суадзвенні.

Семінар гэты быў не зусім звычайны, аб чым сведчыць хаця б склад яго ўдзельнікаў. Так, з Беларусі, напрыклад, на яго ехалі і падстаўнікі Дзяржаўнага камітэта Савета Міністраў БССР па прафесійна-тэхнічнай адукацыі А. Казлоўскі, Н. Карпава, Н. Лупшачкоў, музыкантаўца

зыкай і пэсільні, паказам жыццёвых прац навуковай прафесійна-тэхнічных вучылішч, дэманстрацыі выразбаў, зробленых іх рукамі і г. д. Былі даклады, быў абмен думкамі, ішла гутарка аб выхаванні новага чалавека — і эпоў гучала музыка, гучала песні, разам з самадзейным хорам саліраваў вядомы співак, выступалі кампазітар і потым выконваў на інструменце песню, якую ён напісаў спецыяльна для навуццяў такогата вучылішча, дзе ён часты і любімы госць.

Семінар быў навуццальны. На гэтым дружна нагаджаліся ўсе яго ўдзельнікі, незалежна ад іх прафесіі. Усе лагадзіліся на тым, што менавіта так, з такім энтузіязмам, з такім размахам і такім веданнем справы і трэба выхоўваць заўтрашняга маладога рабачага. Я ў сваім выступленні гаварыў, апырача ўсёго іншага, аб пэсе М. Матукоўскага, дзе добра паказана, якім быў ён, малады рабочы, калі яго выхоўваюць інакш.

А потым, пасля семінара, па дарозе дамоў прыгадаў выдатнае размову з дырэктарам аднаго Брэсцкага прафесійна-тэхнічнага вучылішча Я. і Уладзімір Паўлаў павіны былі выступіць у вучылішчы з чытаннем сваіх вершаў, да выступлення яшчэ быў час. І мы гутарылі з дырэктарам у яго кабінцеце. Ён расказаў пра вучылішча, пра сваю працу, пра тое, як цяжка даводзіцца ім часам у справе выхавання, і сказаў на развітанне: «Памагайце нам. Ведым дадзім ім самі, а вась што датычыць выхавання, то нам адным тут цяжка... Памагайце, гэта ж наша агульная справа». На семінары ў Рызе я мог пераканацца ў ачавідні, наколькі меў рацыю дырэктар. І мог пераканацца, што сапраўды адна з галоўных умоў выхавання і заключачца ў тым, «яб каштоўнасці мастацтва сталі духоўнай патрэбай падрастаю», і светла думаў аб «самай няшчаснай, самай жыццярадаснай працай душы — пазнанні характара».

Анатоль ВЯРЦІНСКІ.

Алесь ЗВОНАК

ВЯСНЫ МЕЛОДЫ ЖЫВЫЯ

1. ЗДЗІУЛЕННЕ

Заўжды хвалюе нас прыход
вясны,
І хоць не лёг на гай зялёны
колер,

А ўжо, як тонкі гук жывой
струны,
Спеў жаўрука звініць над
шэрым полем.
А ўжо вятры з далёкай
стараны
Нясуць цяплынь у залатым
прыполе;
А ўжо абрысы ясных дзён
відны
І замірае сэрца мімаволі.
Глядзі, глядзі айчыне ў чысты
твар,
Нямей, нямей ад шчаснага
здзіўлення:
Вясна па небе коціць сонца
шар
Насустрач дням вялікім
аднаўлення.
Прымі яго, душа, як лепшы
дар,

Напоўнены ўрачыстасцю
вясенняй!
2. ВЕЧАРЫ
Ты чуеш? Мякка крочаць
вечары
Над павуціннем высветленых
вуліц,
Над пенай хмар, застылаю
ўгары,
Над стужкай мілай Свіслачы-
крывулі,
Гары, душа, ўспамінамі гары!
Ужо й дамы ставокія паснулі,
І збеглі цені ў цёмныя двары,—
Цябе ж спакой ніколі
не атуліць!
Усё шукаць табе знаходку
ўдач,
Усё блукаць табе сястрой
паэта,

Каб сэрца голас, скрыпкі тонкі
плач
Пераляжыць на строгі рытм
санета
І знаць, што песня лепшая
не спета,
І паўтараць штодня: пераінач!
3. САКАВІК
Дзіця вясны — празрысты
сакавік —
Па капілярах дрэва гоніць сокі.
Ці чуеш ты гартанна-шчасны
крык
Над чысцінёю сіняе пратокі?
Забудзь усё — свет радасцю
вялікі,
Скіруй насустрач сонцу лёгка
крокі.
Парві няўдачы першай
чарнавік, —

Аляксандр ДРАКАХРУСТ

ТАМ, ДАЛЁКА, ЗА ПІРЭНЕЯМІ...

СТАРОНКІ АДНАГО ДЗЕННІКА

ХТО не памятае святлоўскай «Грэнады»? Хто не паўтараў цудоўных радкоў пра хлопца, які «пошел воевать, чтоб землю в Гренаде крестьянам отдать»?..

У дзяцінстве, калі ўражання асабліва яркія і моцныя, мне па-шчасціла ўбачыць чалавека, лёс якога дзівосна супадаў з лёсам героя гэтай балады.

Не, знешне ён зусім не быў падобны на летуценнага святлоўскага хлопца. І ваяваў ён не ва ўкраінскім стэпе, а за тысячы верст ад яго. Але хіба ў гэтым справа?

За далёкімі Пірэнеямі, у краіне, якая снілася па начах хлапчукам майго пакалення, ён змагаўся за рыжкую зямлю Арагона і за камені Кастыліі, і за Мадрыд, і за тую самую, услаўленую паэтам, «Грэнадскую воласць»...

Яго звалі Поль Мацісавіч Арман...

Сапраўднае прозвішча яго было Тылтынь. Але аб гэтым, як і аб многіх іншых падрабязнасцях яго незвычайнай біяграфіі, я даведаўся толькі праз трыццаць гадоў.

Латышскі камуніст-падпольшчык. Студэнт Рыжскага ўніверсітэта і Сарбоны. Актыўст французскай кампартыі, які атрымаў партыйную клічку «Арман». Чалавек, які свабодна гаварыў на некалькіх еўрапейскіх мовах, тонка адчуваў пазію (любіў Верлена), ведаў і разумееў тэатр (перапісваўся з некаторымі буйнымі актёрамі). Чалавек, які з далёкага тысяча дзевяцісот дваццаці шостага года да апошняга бою пад Волхам у жыцці сорака трэцяга, быў баявым танкістам — па прызначэнні, па любові, па высокім пачуцці абавязку.

А тады... Тады мы хлапчукі проста бегалі чарадой за невысокім хударлявым маёрам са строімі, а б нават сказаў, пранізлівымі вачыма, якія заўсёды цяпелі, калі ён бачыў дзіцячыя твары. Мы глядзелі ў гэтыя шэрыя вочы, мы чапляліся за гімнасцёрку з ордэнам Леніна (тады яшчэ ў герояў не было Залатых Зорак). І нам вельмі хацелася пачуць расказ хоць бы пра адзін падвиг...

А Поль Мацісавіч, дзядзюшка Поль, як мы яго называлі, расказаваў зусім пра іншае — пра тое, у якія гульні гуляюць іспанскія дзеці, якія яны адчайныя і храбрыя, пра нарыду, пра мадрыдскі бар, у якім збіраліся пісьменнікі і журналісты («Вы яшчэ калі-небудзь прачытаеце Іх кнігі!»...)

Прайшлі гады, дзесяцігоддзі... Але рысы гэтага чалавека з адкрытай, амаль дзіцячай усмешкай, якая непазнавальна змяняла яго сухі, аскетичны твар, не сцёрліся ў маёй памяці! Можа таму, што ў цяжкі час умацаваў ён ва мне, дванаццацігадовым хлапчуку, веру ў чалавека, якая была пахиснула, а можа... Ды што гадаць?.. Проста: такіх людзей не забываюць.

Але адна справа — уражання падлетка, другая — памяць сталага чалавека, сябра, вучня, баявога таварыша.

Некалькі гадоў назад, працуючы над кнігай па гісторыі Чырвана-сцяжнай Беларускай ваеннай акругі, пазнаёміўся я з генералам Анатолем Юльевічам Новакам. Разам з Арманам служыў ён у 4-й танкавай брыгадзе ў Бабруйску, разам з Арманам плыў на цеплаходзе «Камсамол» у ахопленую агнём Іспанію, разам з ім прымаў удзел

Поль Арман.

у баях, ад якіх залежаў лёс рэспублікі...

Поль Мацісавіч, пра якога нават смельца іспанцы казалі, што «бог не ўклаў яму ў душу страху», у самыя гарачыя дні вёў дзённік. Гэтыя беглыя запісы, зробленыя на прывалах і ў мінуцы кароткіх перадышак, на ішчасце, захаваліся.

Вось адзін з іх:

«30 кастрычніка 1936 года.

Учора быў цяжкі бой. Рота выведзена ў раён гары Сьера-дэ-лос-Анхелес... Абстаноўка на фронце не абяцае адпачынку»...

Учора быў цяжкі бой...

Усяго чатыры словы! Але ж гэта сказана пра дзень, калі лёс сталіцы Іспанскай рэспублікі вісеў літаральна на валаску. Войска генерала Франка акружылі горад з трох бакоў. Не толькі ворагам, але і сябрам здавалася, што мяцежнікі, узброеныя нямецкай і італьянскай тэхнікай, воль-воль уваруцца на мадрыдскія вуліцы...

У крытычны момант на дапамогу рэспубліцы прыйшлі байцы інтэрнацыянальных брыгад. Іх галоўнай ударнай сілай аказалася танкавая рота савецкіх добраахвотнікаў.

Камандаваў ёю Поль Мацісавіч Арман.

...29 кастрычніка на досвітку 15 танкаў Т-26 рынуліся на паўднёвы захад ад Мадрыда, на даро-

зе, якая ішла на Сесеню — Барокс — Эсківіяс... Менавіта на гэтым напрамку мяцежнікі, найміты з іназемнага легіёна і мараканскія кавалерысты падшлі бліжэй за ўсё да сталіцы. Першым на камандзірскім танку з адкрытым люкам ехаў Поль Арман. Услед ехаў на сваёй баявой машыне лейтэнант Мікалай Сяліцкі, наш зямляк-мінчанін.

Хутка ў тумане паказаліся першыя дамы Сесені. Непадалёк ад дарогі відаць была зброя. Злева, ля капліцы, разгруппаваліся нейкія салдаты... Але вось ад іх аддзяліўся афіцэр. Падбегшы да галоўнага танка, ён запытаўся:

— Італьяно?

— Сі! — хутка адказаў Арман і тут жа зачынуў люк вежы. Надрына загудзеўшы матарам, камандзірская машына рынула наперад. Сесеня была ў руках фашыстаў. Іх трэба было апыраць. Чаго б гэта ні каштавала!

З цяжкасцю маневруючы на вузкіх сярэднявечных вуліцах, танк Армана вёў агонь па пяхоте, якая падрыхтавалася да атакі. Мікалай Сяліцкі сваім Т-26 падмяў гармату разам з абслугой і таксама ўварваўся ў сяло. Там, у нейкім завулку, ён наскочыў на эскадрон марананцаў.

— Наперад!

Ляскаў гусеніц змяшаўся са стрэламі і выбухамі гранат. Ашалелы коні скідвалі коннікаў, усталявалі на дыбы, мітусліся.

Нечакана пры развароце танк рэзка тузанула. Ён спыніўся. Правая гусеніца разарвалася і спаўзла з катноў...

Мікалай Сяліцкі загадаў вадзіцелю і вежаваму стралку направаць пашкоджанне, а сам застаўся ля кулямёта прыкрываць іх.

Ля машыны затармазіў танк лейтэнанта Асадчага.

— Мікалай, давай з хлопцамі да мяне!

— Не магу! Паправім і дагонім. Далажы ротнаму...

Разбіваючы пяхоту мяцежнікаў, разганяючы мараканскую конніцу, танкавая калона рухалася наперад. За Бароксам, які яна праспачыла на поўным хаду, паказаліся вострым італьянскіх танкаў «ансальда». Камандзірская машына зноў першая ўступіла ў бой. Два варожыя танкі загарэліся, а адзін быў скінуты ў цяжкі танкавым таранам лейтэнанта Сяргея Асадчага. Астатнія машыны пасляпыхі разварнуцца і схаваліся за ўзгоркам.

Па дарозе назад нашы танкі былі сустрэты кулямётным агнём і гарматнымі стрэламі з нова захопленай мяцежнікамі Сесені.

Але Поль Мацісавіч на вялікай хуткасці паўёў калону праз сяло: іншага шляху не было. З балконаў і дахаў франкісты кідалі на танкі гранаты і бутэлькі з гаручай сумесцю.

Агонь ахапіў камандзірскую машыну. Задыхаючыся ад дыму і гарачыні, Арман працягваў па радыё кіраваць боем, у той час як механік-вадзіцель Мерсан і камандзір танка Лысенка змагаліся з полымем. Пажар удалося патушыць, але ўсе, хто быў у машыне, атрымалі сур'ёзныя апёкі.

Сярод палонных, захопленых у Сесені, аказалася некалькі марананцаў. Яны расказалі аб лёсе лейтэнанта Сяліцкага і яго баявых сяброў.

Калі быў забіты адзін з членаў экіпажа (як потым высветлілася, гэта быў іспанскі баец Хуан), Сяліцкі, відаць, зразумеў, што ліквідаваць няспраўнасць не ўдацца. Ён загадаў механіку ўлезці ў танк. Адважны танкісты вырашылі адбівацца ўдваіх.

Фашысты, якія спачатку баяліся наблізіцца да баявой машыны, паступова пасмялелі. Некалькі разоў кідаліся яны ў атаку, але, не вытрымаўшы агню, адкочваліся назад.

Бой працягваўся амаль дзве гадзіны.

Але вось прагрымела апошняя кулямётная чарга. І адразу наступіла цяжкая цішыня. Больш не было стужак...

Пачакаўшы, фашысты ўзабраліся на машыну. Яны ступалі прыкладамі па броні, спрабавалі прасунуць штыкі і кінжалы ў назіральныя шчыліны. У адказ гучалі рэўныя стрэлы з пісталетаў.

Зразумеўшы, што танкістаў жывымі не ўзяць, ворагі аблілі танк бензінам і падпалілі. І тады з агню і дыму ў іх палацелі дзве апошнія гранаты...

К вечару 29 кастрычніка танкавая рота Армана сустрэлася з перадавымі часцамі рэспубліканскіх войскаў, якія займалі абарону непадалёк ад Вальдэморы. Поль Мацісавіч, абпалены, бясконца стомлены, вылез з машыны і падышоў да Даларэс Ібаруры, якая выехала насустрач савецкім танкістам. Ён коратка расказаў аб выніках рэйду (праціўнік страціў да 800 салдат і афіцэраў забітымі і параненымі, два танкі «ансальда», 12 гармат, 10 грузавых і легкавых машын). Але быў яшчэ адзін, галоўны вынік, зразумелы для ўсіх, хто быў у той момант на перадавых пазіцыях пад Мадрыдам: нашы танкісты сарвалі пачатак фашысцкага наступлення.

Бітва за сталіцу іспанскай рэспублікі толькі пачыналася. І Ар-

НЯХАЙ МАЦНЕЕ АДЗІНСТВА І ЗГУРТАВАНАСЦЬ
КАМУНІСТАЎ УСЯГО СВЕТУ НА АСНОВЕ МАРКСІЗМУ-
ЛЕНІНІЗМУ І ПРАЛЕТАРСКАГА ІНТЭРНАЦЫЯНАЛІЗМУ!

Надзеі голуб зноў ляціць
высока!
Зірні, вятры палашчуць
пакрысе
Аўчынкі хмар бялява-
кучаравых,
Зямля ад сну ўстае ва ўсёй
красе
Кругазваротам вечна новай
з'явы.
Сумуй па светлых днях,
як па расе
Сумуюць ледзь разбуджаныя
травы!

4. ЧАКАННЕ

Прыходзь, вясна, днём першае
усмешкі,
Днём першай песні птаха-
жаўрука,
Сцяблінкай першай на крутым
узмежку,
Днём нараджэння першага

радка.
Радок мой, ён пралёг прамою
сцэжкай
Да дум тваіх живога церамка,
У ім — пачуццяў згаслых
Жаданняў абмялелая рака.
І ўсё ж ён повен светлага
чакання
Між днём і ноччу алай паласы,
І развітанню у імя спаткання,
І адцвітанню у імя красы...
Прыходзь хутчэй вясны
трыумфаванне
Цяплом праменным, халадком
расы!

5. МЕЛОДЫЯ

Расталі, змоўклі веі снегавыя,
І зноў гучаць на сотні галасоў
Вясны маёй мелодыі жывыя,
Жыцця стовуснай песні
ва ўнісон.

Гады мае, як вехі верставыя,
У спелым моры жытніх
каласоў,
Над вамі злыя непагадзі вылі,
Вас ахінаў начэй палярных
сон!
Шматкаляровы бачу ваш
адбітак
Я на шматгранных вырысах
падзей,
Дзе ўсё адзінства повяззю
спавіта,
Дзе месца страху не знайсці
нідзе.
Жыццю й вясне душа мая
адкрыта,
Табе, мая найлепшая з надзей!

6. ЧАС

Даруй мне, час, за слоў
простаінейнасць,
Я сувязей з табой не разарву!

На ўяўнай эласці шал
не наракай!
Не, выгінастай рыссю духу
ленасць
Мяне не цікавала спадцішка!
Я ведаю: і рух жыцця
і тленнасць —
Усё ў тваіх упэўненых руках.
Ты нас вучыў не прыгінаць
каленяў,
Калі прыйшлося ў поцемках
блукаць.
Табе я з дзён маленства
падначален,
І вось па бурным рэчышчы
плызу
Да самага канечнага прычалу.
Але і там цябе я пазаву
Сказаць: хоць нас на вернасць
не вянчалі,
Я сувязей з табой не разарву!

ман — «командантэ Поль» — разам са сваімі баявымі сябрамі амаль не выходзіў з баёў. Сваім чоткім акуратным почыркам адзначаў ён у дзённіку дзень за днём.

...2 лістапада. Пастаўлена задача: сумесна з пяхотай контратакаваць і знішчыць праціўніка, які займае ў загадзя падрыхтаваных акопах вышыні ў раёне Фуэлаблада. Атакуюць. Танкі вырываюцца наперад... Праціўнік уцякае. Рэспубліканская пяхота з захопленнем вітае нас воклічамі і апладысмантамі. Але хутка мяцежныя зноў займаюць гэты рубж. Выходзіць, трэба паўтараць атаку. Што мы і робім...

3 лістапада. Зноў вяртаемся ў раён Парла-Шпта, дзе ўдзельнічаем ў контратацы рэспубліканцаў. У праціўніка на гэтым участку з'явілася многа артылерыя, процітанкавых гармат і да 20 танкаў «ансальда». У гэты дзень мы знішчылі 7 гармат, 5 кулямэтаў, каля 300 фашыстаў. Параненыя засталіся ў страі камандзіры танкаў Лысенка, Коласаў. Лёгка паранены і кантужаны і сам. Кі канцу дня ў маё распараджэнне прыбыла свежая танкавая рота з іспанскімі экіпажамі пад камандаваннем лейтэнанта Д. Пагодзіна.

4 лістапада. Новая рота ўдзельнічала ў контратацы рэспубліканскіх войск у напрамку Вальдэмора. І хоць яна страціла два танкі, малядыя іспанскія танкісты здалі паспяхова баявы экзамен. Цяпер у нас у страі 16 танкаў. Асабовы склад асноўнай роты за сем дзён няспынных баёў канчаткова стамаўся. Матэрыяльная частка патрабуе рамонт. Але думаць пра адначынак не даводзіцца. Адчуваецца наближэнне крытычных дзён барацьбы за сталіцу рэспублікі.

6 лістапада. Мядзежнікі авалодалі першымі кварталамі Мадрыда — Карабанчэль-Альта і працягваюць у гарадскі парк Каса-дэль-Кампа. Наша танкавая група становіцца зноў на шляху захопнікаў... Карыстаючыся раптоўнасцю, танкі давяць артылерыйскія батарэі праціўніка, знішчаюць роту на машынах з 12-ю буйнакалібернымі кулямэтамі і некалькі танкаў «ансальда». Пяць нашых танкаў дзейнічаюць у раёне Вільявердэ пад камандаваннем лейтэнанта М'яноўскага. Яны падтрымліваюць часці Лістэра, якія адбіваюць наступленне фашыстаў.

З кожнай гадзінай становіцца абаронцаў Мадрыда робіцца больш складаным. У штыб фронту дастаўлены аператыўны загад фашысцкага генерала Варэла, знойдзены ў забітага фашысцкага афіцэра. У ім пастаўлена задача ўзяць Мадрыд 7 лістапада... Стала вядома, што яшчэ 4 лістапада мяцежныя палкоўнікі Ягуэй, Кастэхон далі Франка наступную тэлеграму: «Мы можам ужо ўступіць у Мадрыд. Намі заняты ўсе стратэгічныя пункты, якія пануюць над сталіцай. Просім паскорыць адпраўку прадстаўнікоў улады. Затрымаем заняцце горада да вашага прыезд-ду...»

Да гэтага месца дзённіка П. М. Армана Анатоль Юльевич Новак зрабіў вельмі цікавую заўвагу.

Пасля таго, як камандаванне мяцежнікаў атрымала гэту фанабэрдлівую рэляцыю, у напрамку іспанскай сталіцы з Вальядоліда выехала вялікая калона. У аўтобу-

сах і на грузавіках разам з будучымі «ўладамі Мадрыда» спяшаліся на свята фалангісцкія «героі», шматлікія аркестры, паненкі з фашысцкіх арганізацый. Праз некалькі гадзін у суправаджэнні світы з нямецкіх і італьянскіх саветнікаў рушыў у дарогу «сам» Франка. Хутка абедзве калоны прыбылі ў Мадрыд, Лагонес, Алкарон. Да Мадрыда заставалася ўсяго некалькі кіламетраў. Пасля напышлівых прамоў машыны пачалі да Карабанчэль-Альта. Але раптам насустрач ім на вялікай хуткасці — фашысцкі матацыкліст: «Хутчэй назад! Чырвоныя танкі атакуюць!»

— Можца сабе ўявіць, якая пачалася паніка! — завяршыў свой расказ А. Ю. Новак. — Куды падзеліся ўсё глянц і напышлівае каўдыль і яго праслужнікаў! Шкада, што не ведалі мы тады, як блізка ад нас была фашысцкая вярхушка... Не ўехаў Франка ў Мадрыд ні ў трыццаць шостым, ні ў трыццаць сёмым... Толькі пасля здрады генерала М'яха мяцежнікі апынуліся на вуліцах Мадрыда...

Але гэта было потым.

А 8 лістапада 1936 года Поль Мацісавіч запісаў у сваім дзённіку:

«...Баі за Мадрыд пераносіцца на захад, разгортваюцца баі за раён Каса-дэль-Кампа і Універсітэцкі гарадок. Нашу танкавую групу перакідаюць на гэты напрамак... Інтэрнацыянальная брыгада, з якой мы павінны дзейнічаць, яшчэ не паспела пад'есці. Таму дзейнічаем сумесна з 3-й брыгадай Марыю Хазэ Галана, якая ў баі ўдзельнічае ўпершыню... На поўдзень ад Умера, у раёне Іжынернага гарадка, мы знішчылі адну батарэю паявой артылерыі і некалькі процітанкавых гармат ворага».

А вось запіс, зроблены яшчэ праз дзень:

«Напружаныя баі працягваюцца на тым жа участку. Прамым пападаннем варожых снарадаў разбіты адзін танк. Забіты камандзір танка Павел Купрыянаў і механік-вадзіцель Быстроў...»

У Поля Мацісавіча не было часу для больш падрабязных запісаў. А між тым гібель гэтых двух танкістаў, і асабліва Паўла Купрыянава, глыбокім болям адгукнулася ў яго сэрцы.

Купрыянава ён ведаў яшчэ па Бабруйску. І не толькі ведаў...

Гэты хлопец прыйшоў у батальён, якім камандаваў капітан Арман, з беларускага сяла Старыніцы. Вельмі хутка за знешняй нехлямяжасцю, негаварлівасцю, звычайнасцю Купрыянава Поль Мацісавіч здолеў разгледзець і сапраўдны характар, і пвёрдую волю. А праз некалькі месяцаў Павел Купрыянаў, які прайшоў у камбата нялёгкаю школу, ужо ўзначальваў экіпаж камандзірскага танка.

І калі Арман вырашыў ехаць у далёкую Іспанію, такое ж рашэнне, не вагаючыся, прыняў і яго выхаванец.

9 лістапада ў час атакі машына Купрыянава засела ў неглыбокім яры. Поль Мацісавіч на сваім танку некалькі разоў спрабаваў пра-

біцца на вырчку, але беспаспяхова: варожы агонь быў вельмі шчыльны. Тады, пакінуўшы машыну, ён з трыма танкістамі вырашыў дабрацца да баявых сяброў па-пластунску. Але і гэта не удалося...

Павел Купрыянаў і Сяргей Быстроў, зачынілі людзі і шчыльны і доўга вялі няроўны бой з мяцежнікамі. Фашысты падцягнулі тры процітанкавыя гарматы. Дзве з іх былі разбіты трапнымі снарадамі, перш чым разлілі пашпелі адкрыць агонь. А трэція... Але пра гэта лананічна напісаў у сваім дзённіку П. М. Арман. Да гэтага запісу Поль Мацісавіч дадаў два радкі па-французску. Гэта былі вершы Верлена пра Чорнага рыцара:

«Он, железный свой перст в мою рану вложил.
Жестким голосом так мне сказал: «Вудешь жив!»

Ён яшчэ доўга жыў і доўга змагаўся. У яго быў цяжкі, трагічны лёс. Але ніколі, ніколі страх не валодаў яго высокай і мужнай душой!

Праз трыццаць гадоў пасля бітвы за Мадрыд удава Мікалая Сяліцкага Фаіна Спірыдонаўна звярнулася да старшыні Камуністычнай партыі Іспаніі Далорэс Ібаруры, якая сустрэла 29 кастрычніка 1936 года савецкую танкавую калону, з просьбай падзяліцца сваімі ўспамінамі.

«...Калі б вы ведалі, колькі ўспамінаў абуджае ваша пісьмо, — пісала ў адказ Пасіянарэя. — Колькі гераізму і самаадданасці паказалі савецкія людзі і ўсе, хто з розных краін прыйшоў на дапамогу нашаму народу, які змагаўся за сваё жыццё супраць фашысцкіх ордаў... Колькі любові і ўдзячнасці да іх жыве ў нашых сэрцах!»

Гэта сказана і пра Поля Армана, і пра Сяргея Асадчага, і пра Мікалая Сяліцкага, і пра Паўла Купрыянава, і пра многіх, многіх іншых танкістаў і лётчыкаў, арты-

Мікалай Сяліцкі.

лерыстаў і пехацінцаў, якія змагаліся за Пірэнеі.

Іх кроў пралілася на іспанскай зямлі.

У ліпені сорак першага іспанец па імені Рубэн Ібаруры афарбаваў сваёй крывёю бераг Бярэзіны. Яго кулямётчыкі шэсць гадзін адбівалі варожыя танкі. Гэта было ў самыя цяжкія, самыя горкія дні...

Потым ён загінуў у сталінградскім стэпе, далёка ад Іспаніі, — такі ж бяспрашны і мужны, як тыя, хто змагаўся і аддаў сваё жыццё за яго радзіму.

Павел ПРУДНІКАЎ

РАЗЛІЎ

...Усё тут: рыбацкая лодка,
Капа і каса ля яе —
Усе гаспадарчыя сродкі...
Тамы на зялёным «сталев»...

Здаецца, што зараз ён выйдзе
З сяннога свайго шалаша
Насустрач знявазе і крыўдзе —
Пакутлівых лёс вырашаць.

Вось тут ён, на гэтай паляне,
Дзе ўвосень бы толькі

драмаць,
Складаў неўміручыя планы,
Як жыць нам і як працаваць.

...Разліў — неўміручага

сведка,
Як помнік, у будучынь кліч.
Сюды ідуць сёння ў адведкі
Усе, каму дораг Ільіч.

Тадзіяна КЛЯШТОРНАЯ

Вецер гладзіць мае валасы,
Ціха сад абудзіўся за домам,
Свет спявае на ўсе галасы —
Ручаём, цёплым дожджыкам,
громам.

На узгоркі, лугі і палі
Хтосьці сыпле зялёныя зоры,
І блакітныя вочы вясны
Усміхаюцца небу — азёрам.

А мяне хтосьці ў гай заманіў,
Свежым сокам бяроз напіў,
І заснуць не дае давідна.
Гэта кліча ў дарогу вясна,
г. Лепель.

ЮБІЛЕЙ КІНАРЭЖЫСЭРА

Саюз кінематаграфістаў БССР адзначаў 60-гадовы юбілей заслужанага дзеяча мастацтваў рэспублікі, кінарэжысэра Іосіфа Шульмана, пастаноўшчыка мастацкіх кінакарцін «Шчасце трэба берагчы» (па матывах апавесці А. Кулакоўскага «Нявестка»), «Чалавек не здаецца», «І ніхто іншы», «Крыніцы» (па аднайменнаму раману І. Шамякіна) і іншых.

У 1932 годзе вясковы настаўнік з Магілёўшчыны стаў студэнтам Усесаюзнага інстытута кінематаграфіі. І вось ужо больш за 30 год І. Шульман працуе на студыі «Беларусьфільм». Зараз у творчым аб'яднанні тэлевізійных фільмаў ён прыступіў да рэжысёрскай распрацоўкі двухсерыйнай кінакарціны «Ціца карты генштаба» (па матывах дакументальнай апавесці беларускага журналіста Н. Рыдзеўскага «Парашуты на дрэвах»).

І. РЭЗНІК.

КУПАЛАўСКАЯ хаце, што ў Вязьніцы, не вельмі шапчала. Яе не раз перабраўлі, праразвалі то новыя вонькі, то новыя дзверы...

У 1964 годзе яе адрамантавалі капітальна. Абшлі вагонкай, Паключі новую падлогу. Правялі парабое адцягненне. Парабавалі. Адым словам, зрабілі «не горш за любы музей раённага маштабу».

Не шапчалаў час і фальварка пана Замбрыцкага, да якога належала хата, дзе жылі Луцвічы. Не засталася ні самога панскага дома, ні сьвірна, ні іншых гаспадарчых збудаванняў.

Ды і ў гэтым доме, на яым цяпер мемарыяльная дошка, ад часоў, калі маці люляла маленькага Янука, паўрад ці засталася хоць некалькі напавярхневых старых барвешняў.

Толькі ўспаміны не врануў час... «...Вацяні мае пасяліліся ў Вязьніцы ў хату, дзе цяпер музей, дзе жывіць жыві Луцвічы. Хата тады была па адну сям'ю. Заходзілі з двара спачатку ў сенцы, з сенцаў у хату. Падлога была глінабітная, столь а тоўстымі папярэчнымі бляхамі. Спалася столь «гармонікам», унакрыўку. Страха была з драпі. Ад рэчкі сцяна была глухая. У сцене ад вёсі былі два акны і два акны ў двор. Другую палову дабудавалі «за Польшчай...»

Гэта — ўспамінаў Сідара Пракопавіча Міхайлоўскага, 1900 года нараджэння.

«Так усё і стаяла... локкі драўляныя, чырванаваты куфар, знутры абіслены шпалерамі. Каля куфара вешалі вопратку. Былі, кажухі, буркі, бравэры. Шчыліны ў сценах замазвалі глінай, каб было цяплей. Печ была вялікая, пры печы палок. Печ была з падпечкам, над падпечкам падпрыпечак для гаршкы і патэльняў.

Палавікі на глінянай падлозе не слалі. Насыпалі пяском ці аерам. Посуд найбольш быў гліняны, збанні, міскі, конаўкі. Лыжкі драўляныя, ведры драўляныя, абручы на іх драўляныя. Пачалі на вёдрах рабіць з лёну ці пяскі.

На вонках фіранак не было. Калі-небудзь да святаў купалі і прывозілі фіранкі з паперы, але ды хутка рваліся. Над сталом вешалі з саломы павуці, упрыгожаныя каліровай паперай.

Вады хадылі да рэчкі». А гэта — ўспамінаў Марыя Янубаўны Янубаўскай, 1892 года нараджэння.

З цягам часу ў Вязьніку прыязджае ўсё больш і больш людзей. Прыязджаюць аматары творчасці Купалы, турысты, пісьнеры. Тут штогод будуюць праводзіцца рэспубліканскія свята паэзіі. І, зразумела, усе прыездзяць адзінаць — як на самой справе жылі бацькі Купалы, у якім асяроддзі прайшлі першыя гады жыцця вялікага паэта. Наведвальнікаў ужо не задавальняе «музей раённага маштабу». Не задавальняе ён і супрацоўнікаў Літаратурнага музея Янкі Купалы ў Мінску.

На тэрыторыі Літаратурнага музея было вырашана стварыць у Вязьніцы мемарыяльны комплекс запаведнік, у склад якога ўвайшлі б адноўленая хата Луцвічаў, невялікая зялёная эстрада, дзе б можна было праводзіць свята паэзіі, помнік Купалу. Меркаваліся аднавіць ландшафт пачатку стагоддзя, старыя пасадкі, можа, нават, і тое-ёе са збудаванняў фальварка.

На дапамогу супрацоўнікам музея прыйшлі Саюз архітэктараў БССР, спецыялісты навукова-рэстаўрацыйных і вытворчых майстэрняў Міністэрства культуры БССР.

Вось тут і спатрабіліся пазнашаныя музейнымі ўспамінаў старых людзей пра тое, як усё было ў хаце, дзе жылі Луцвічы. Канечне ж, ні пра якую стылізаваную не магло ісці гаворкі. Усё павінна было быць сапраўдным. На навакольных вёсках шукалі локкі, стол, куфар, посуд, нават калыску, падобныя на тыя, што былі ў хаце маленькага Купалы.

Мемарыяльны запаведнік праектаваўся комплексна. Архітэктары С. Муціскі, Л. Каджар і іншыя перы на чале з Г. Басішэвічам распрацоўвалі генеральны план запаведніка. Архітэктар навукова-

рэстаўрацыйных майстэрняў А. Канаваленка рабіў праект аднаўлення Купалавай хаты. Мастак Л. Баранка стварыў новую экспазіцыю, якая расказвала пра пачатак літаратурнай дзейнасці паэта.

Зараз усё гэтыя планы зацверджаны і ажыццяўляюцца.

Запаведнік будзе размяшчаны паміж чыгунай і шашой. Ад шашы наведвальнікі праз масток пераідуць над каналам Вілейска-Свіслацкай воднай сістэмы, пройдучы проста да Купалавай хаты. Хата будзе мець мемарыяльную і экспазіцыйную часткі. А. Канаваленка разам з супрацоўнікамі Літаратурнага музея Янкі Купалы зрабіў вельмі шмат, каб з успамінаў старых людзей, з апісанняў сямейных хат, якія будаваліся тут у канцы мінулага стагоддзя, як з

Відаць, са мною пагодзяцца ўсё, што натуральнае і стылізаванае, настаўлены побач, заўсёды будуць знаходзіцца ў суігармоніі. І, як правіла, стылізаванае будзе прайграваць.

Напэўна, экспазіцыю, якая расказвае пра пачатак літаратурнай дзейнасці Купалы, больш метаэгодна было б вырашыць «на кантрасце», арганізаваўшы яе па самым апошнім слове экспазіцыйнага майстэрства, а не ўводзіць у яе рэчы, зробленыя ў наш час мастаком і не заўсёды трыма стылізаваныя над старажытнае.

Я не ўпэўнены, што хораша будзе глядзець ў экспазіцыю панарама «Купала на кірманы ў Раданковічах». Тамі элемент музейнай экспазіцыі, які ўжо пабываў асцогу, бо сваю аштампаў, паўрад ці рас-

Многія недарэчнасці праекта ўзніклі, на маю думку, лічэ і таму, што неадкладна была вырашана «іерархія» арганізацый, якія яго выконвалі. Работы па праектаванні мемарыяльнага запаведніка вялі тры самастойныя «субпадраздзелы» — Саюз архітэктараў, спецыялізаваны навукова-рэстаўрацыйны майстэрні і мастацка-вытворчы камітат Мастацкага фонду БССР. Таму, відаць, іншы раз аўтары і паводзілі сябе, як геролі відомай байкі Крылова — адны цягнулі наперад, другія ўбок. А ў выніку — элементы комплексу стылізаваны не з'яднаны і спытаць за гэта няма з каго.

Першадарожна стварэнне наўдэкапага праекта і тое, што сачылі за яго выкананнем некалькі гаспадароў. Добра, канечне, што і Саюз пісьменнікаў БССР, і Дзяржаўная камісія па святкаванні юбілею Я. Купалы і Я. Коласа не сталі ў баку ад гэтай справы. Але часта (і гэта не сакрэт) іх патрабаванні нярэзны адно аднаму. Гэтым, відаць, можна растлумачыць, што канчаткова не вырашана пытанне з помнікам, што зацверджаны праект аднаўлення некаторых збудаванняў фальварка аднаўлены «на ноль».

Напэўна, трэба было даць архітэктарам больш свабоды для творчага пошуку, каб можна было ацэньваць іх работу ў комплексе, а не спынацца на дэталі, якія не маюць прычыповага значэння, а голкі забіраюць такі дарогі час. Канечне, пісьменніцкая грамадскасць зрабіла шмат, каб купалаўскі запаведнік як мага больш адпавядаў духу і настрою, лічм жыў пісьняр. Але ж часта было і так, што, распачынаючы з архітэктарамі дыскусію па дробязях, прадстаўнікі Саюза пісьменнікаў не заўважалі прычыповага.

Напрыклад, я ведаю, што ранішні архітэктары выкласці сцяжыні бетоннымі пліткамі выклікала ў тых-сіх пісьменнікаў нягэду: маўляў, лепей было б, каб яны засталіся грунтавымі. Адаючы да іх сентыментальнасці таго запатрабавання, усё ж нельга не сказаць пра тое, што бетонныя сцяжыні, канечне ж, болы выгадныя і для наведвальнікаў і для супрацоўнікаў запаведніка.

А вось планіроўка сцяжынак (давалі штучна, між іншым) засталася нічым не заўважанай.

Купалаў запаведнік — святое месца для кожнага, каму дарагалі пазіія вялікага пісьняра беларускай зямлі. І ставіцца да яго стварэння трэба болы тактоўна, з болыным густам і патрабавальнасцю. Работы па яго будаўніцтве яшчэ не завершаны. Яны працягваюцца і пасля адкрыцця мемарыяльнага запаведніка — будзе ўзводзіцца другая частка, і вельмі хацелася б, каб тыя прыкрылі «дробязі», пра якія мы сёння вялі гаворку, былі вырашаны.

Месца, у якім нарадзіўся Купала, яго мемарыяльны запаведнік у Вязьніцы павінны стаць сапраўдным асяроддзем культуры, помнікам, у якім усё б аднавідала той любові, з якой мы ставімся да памяці Паэта.

А. БЕЛАВУСАУ.

МЕСЦА ДЛЯ НАС СВЯТОЕ...

У ЛІПЕНІ У ВІЗЬНІЦЫ АДКРЫВАЕЦЦА МЕМАРЫЯЛЬНЫ ЗАПАВЕДНІК ЯНКІ КУПАЛЫ. ПРА ТОЕ, ЯКІМ ЁН БУДЗЕ, ЯКІМ УВАЛЯЮЦЬ ЯГО АУТАРЫ — АРХІТЭКТАРЫ І МАСТАКІ, РАСКАЗВАЕЦЦА У ГЭТЫМ АРТУКУЛЕ.

мазаіні, складзі найбольш дакладную, найбольш поўную карціну побыту Луцвічаў.

У комплексе збудаванняў мемарыяльнага запаведніка ўвойдуць арыгінальная эстрада, прыгожа ўрэзаная ў схіл невысокага пагорка, стылізаваная карчма, якая стане на той бок канала, прыгожы павільён на прыпынку электрычкі, невялікая пляцоўка ля хаты, а на ёй — помнік пісьняру.

Меркавалі архітэктары аднавіць і некаторыя збудаванні фальварка. Напрыклад, дом пана Замбрыцкага, у якім магла б размясціцца сельская бібліятэка, а таўсама сьвіран, які, паводле звестак, быў вельмі характэрным гаспадарчым збудаваннем таго часу. Але гэтай ідэі архітэктараў не была ўхвалена і, на маю думку, зусім дарэмна, бо хата, у якой жылі арандатары, уваходзіла ў комплекс збудаванняў фальварка і, намагаючыся найбольш дакладна аднавіць абставіны, у якіх праходзілі першыя гады жыцця паэта, зусім натуральна было б аднавіць і асяроддзе, у якім знаходзілася хата. Гэта было б метаэгодна не толькі з чыста планіроўнага пункту гледжання, але і з гістарычнага. Вацяні ж Купалы не быў уладальнікам гэтай хаты, ён арандаваў яе разам з зямлёй у пана. І для таго, каб болы ясна ўявіць стыл жыцця «добрага арандатара», не паходзіла б наглядзец і на тое, як жылі паны, на якіх пачылі Гора баяні Паўля і Дамініка Луцвіча. Ды і купалаўская бібліятэка, якую меркаваліся адкрыць у адноўленым павільёне, дэме, несумяшчальна, была б вельмі карыснай і для наведвальнікаў, і для жыхароў навакольных вёсак.

Дарчы, пра час. Знаёмчыся з праектам мемарыяльнага запаведніка, адчуваецца, што аўтарам бракавала часу.

Адбітан паспешлівасці вызначае праект размяшчэння зялёных насаджэнняў. Было б метаэгодна ўпрыгожыць ландшафт мемарыяльнага запаведніка дарэчнымі дрэвамі характэрных для Беларусі парод. А тая насадка маладых дрэўцаў, якую зрабілі зараз, «увайдзе ў сілу» толькі гадоў праз дваццаць. Зразумела, такі тэрмін канчатковага завяршэння праекта (а без зеляніны, якая стварае адзіна з галоўных ацэнтаў комплексу, праект нельга лічыць завершаным) выглядае ненатуральна расцягнутым.

Нельга лічыць праект завершаным і да той пары, пакуль нейзакпеуюць высачэзныя, на пятнацці метрах, адважы грунту, які быў выняты з рэчышча канала. Зараз горы пыску закрываюць увесь далегляд, перападкаюць успрымаць запаведнік як адзінае цэлае з наваколлем. Зразумела, вывезці столькі пыску — праца цяжкая і доўгая, але рабіць яе трэба і рабіць з поўнай аддачай, каб над час адкрыцця мемарыялу, калі ў Вязьніку на святкаванні Купалавага юбілею з'едуцца людзі з усёй Беларусі, нішто не пазнала ім свята.

РУКІ МАЛАДЫЯ...

НА ВЫСТАВЫ ТЭХНІЧНА І МАСТАЦКА ТВОРЧАСЦІ ВЫСТАВКА ВУЧЫЛІШЧАУ ПРАЦОУНЫХ РЭЗЕРВАУ У МІНСКУ

Уваходзіш у павільён Выстаўкі дасягненняў народнай гаспадарні БССР і захаплешся келлізасцю, умеласцю, смелымі пошукамі будучых маладых рабочых (сёння яшчэ навучэнцаў), якія прыйдуць працаваць у цэхі фабрык і заводаў, на будоўлі і прадпрыемстваў бытавых паслуг, будуць кіраваць складанай сельсгаспадарчай тэхнікай, адбываць нафту, асушаць балоты... Наведвальнік выстаўкі знаёміцца з разнастайнымі вучэбнымі дапаможнікамі, мадэлямі сучасных станкоў і паточных ліній, узорами прадукцыі, што выпускаюць прадпрыемствы рэспублікі, прастанай творчасцю выхаванцаў вучылішчаў Віцебска і мінскіх маладых спецыялістаў дэманструюць мадэлі сучаснага адзлення для юнакоў і дзяўчат, людзей

ПАСТАНОВА ЦК КПСС

«Аб літаратурна-мастацкай крытыцы і задачы беларускага тэатразнаўства і крытыкі» — такою была тема чарговага пленума Беларускага тэатральнага аб'яднання, які дзямі адбыўся ў Мінску.

Аб стану і развіцці Беларускага тэатразнаўства, аб яго праблемах і задачах гаварыў у сваім дакладзе доктар мастацтвазнаўства У. І. Няфэд. Харанарыўчаты сьцібніны крытычнай думкі, ён наваў імяны людзей, які найбольш плённа працуюць сёння ў рэспубліцы. Гэта Я. Рамановіч, А. Сабалеўскі, Г. Барышаў, А. Савіцкі, А. Лабовіч, В. Смольскі, С. Пятровіч і інш.

У. І. Няфэд адзначыў, што яшчэ шмат якіх праблемаў чакаюць сваіх аўтараў, свайго вырашэння: праблемы традыцыі і наватарства, перамяшчэння паналёжнаў у тэатрах, вобраз сучаснага ў спектаклях. Кожны наш тэатр таксама заслугоўвае асобнага машаграфічнага даследавання.

Акрамя тэатразнаўцаў, у Беларусі працуе і вялікі атрад крытыкаў — людзей, якіх аператыўна адсудкаюць на падзеі тэатральнага жыцця і ў многім фарміруюць грамадскую думку.

Дакладчык гаворыць, што сучаснае беларускае крытыка мае шэраг істотных недахопаў. Часам рэцэнзент, адзінавоўчы пэўны спектакль, разглядае яго ў адрыве ад агульнага развіцця таго ці іншага тэатра, не ўлічваючы, як ён будзе ўплываць на творчы лёс калектыву. Іншы раз за слоўнай эквівалентнасцю немагчыма разглядзець пэўны аўтара. Крытыка можа і нават павінна ўмевацца ў творчы працэс таго ці іншага мастака, каб потым не канстатаваць творчую нілудачу, а падтрымаць яго. Бо рэцэнзент не толькі судзіць, але і ўрач.

Каб добра пісаць, каб адточваць сваё крытычнае піро, трэба мець дзе друкавацца, сказаў У. І. Няфэд. Але ў нас у рэспубліцы няма ніводнага спецыяльнага мастацтвазнаўчага органа. Пасцела неабходнасці мець свой часопіс.

Дакладчык прад'явіў прэтэнзіі да газеты «Літаратура і мастацтва». На яго думку, у газеце мала артыкулаў, якіх б удзімалі падзённыя праблемы, на яе старонках рэдка выступаюць вучоныя тэатразнаўцы, у рэцэнзіях дапускаецца суб'ектыўнасць.

Рэдакцыя выслушана адзначыць, што побач са слуханымі заўвагамі ў яе адрас, у дакладзе прыводзіліся неправераныя, недакладныя факты. Імкнуўся давесці, нібыта ў газеце па пытаннях тэатра выступае вельмі вузкае кола аўтараў, У. І. Няфэд «не задаваў» спрод іх народным артыстам ССРС Л. Александровічу і П. Малчанова, народных артыстаў БССР Ц. Сіргейчына, А. Кагадзеева, А. Труса, заслужанага дзеяча мастацтваў БССР А. Снібенскага, заслужаных артыстаў рэспублікі А. Равіцкага, Р. Маленчанка, Г. Марціну, Ю. Сі-

дарава, пісьменнікаў Ю. Гаўруна, А. Блывіча, А. Вярцінскага, намесніка загадчына адрэда прапаганды Гомельскага абнама камсамола А. Панаценка і шмат іншых сяброў газеты.

Што ж датычыць вядучых мастацтвазнаўцаў, якіх нібыта не друкуе «ЛіМ», то мусім адзначыць, што з газетай пастаянна супрацоўнічаюць А. Бутанюк, Г. Колас, А. Лабовіч, А. Сабалеўскі, Г. Барышаў, Я. Рамановіч, У. Стэльмах, Т. Барысава, С. Місю, Ю. Чурко, Я. Мухарынская, Л. Аўрабах, А. Ракава, Т. Шчарбанова і іншыя. Не раз заказвалі артыкулы і паваннаму дакладчыку, але яго артыкулаў вядучым дасюль не мае.

Несур'ёзным з'яўляецца і падыход да артыкулаў толькі з пункту гледжання таго, ведае ці не ведае да-

тык можа вывесці некаторыя запаманасці і падзаглы іліхі.

З трыговай гаворачы пра стан Беларускай балетнай крытыкі, якой займаецца вельмі вузкае кола людзей, Ю. Чурко выказала пажаданне, каб удзялілася належна ўвага вышэйшаму кадраў мастацтвазнаўцаў-хараграфістаў.

Народны артыст БССР С. Бірыла ініцыяваў нашым тэатразнаўцам за тое, што яны часам надмірна аналіз творчага працэсу прастай хронікай фактаў. Хацелася б, каб гісторыя тэатра разбівалася не на ўмоўна-храналогі-

іто аўтары нават не валодаюць сваім рамяством. Хацелася б, каб крытыкі, патрабуючы ад мастакоў ідэйных, высамастасціх, глыбокіх спектакляў, былі такімі ж патрабавальнымі да сябе.

Вострая патэміка разгарнулася вакол работы тэатральнага аддзела газеты «Літаратура і мастацтва», пры гэтым выказаліся дэмакратычна процілеглыя думкі. Прэтэнзіі дакладчыка падтрымалі кандыдат мастацтвазнаўства С. Пятровіч, галоўны рэжысёр Рускага драматычнага тэатра імя Горкага Ф. Шойн і галоўны рэжысёр Брэсцкага абласнога тэатра Г. Волкаў. Пра творчую даламогу і ўвагу да абласных тэатраў з боку газеты гаварылі галоўны рэжысёр Магілёўскага і Ваўраўскага тэатраў У. Караткевіч і В. Каралько. Палемізавалі з дакладчыкам крытык Г. Колас і рэжысёр тэатра імя Янкі Купалы В. Раеўскі.

Як адзначалі С. Бірыла, С. Кавіміроўскі і іншыя прамовцы, пленум мог бы прайсці больш плённа, каб на ім было ўдзелена больш увагі тэарэтычным пытанням.

У спрэчках таксама выступілі кандыдат мастацтвазнаўства А. Ладзіна і вядучы Беларускага політэхнічнага інстытута А. Салееў.

З заключным словам на пленуме выступіў міністр культуры БССР Ю. Міхневіч. Ён падкрэсліў, што Пастанова партыі «Аб літаратурна-мастацкай крытыцы» адлюстроўвае ўсе тыя праблемы, якімі жыве наша мастацтва. Наша крытыка яшчэ недастаткова актыўна адстойвае гуманістычны і рэвалюцыйныя ідэалы саветскага грамадства. Крытычны артыкулы, рэцэнзіі нярэдка носяць аднабаковы, камп'юментарны характар. Часам лічыцца, што пераказам заместу твора і не даюць уважэння аб рэальным яго значэнні і тым месцы, якое ён займае ў жыццёвым мастацтва.

Ю. Міхневіч звярнуў увагу прысутных і на тое, што ў Пастанове ЦК КПСС многа ўвагі ўдзяляецца выхаванню правільнай адносіны да крытыкі. Часам спрод творчых работнікаў няма ўзаемаразумення, крытычная заўвага на творы ўспрымаецца як асабістая крыўда. Крытыка павінна быць вострай, баявой і прычынавай Гэта, зразумела, не выключае беражлівых адносіны да таленту, да творчых воўнаў.

Гаворачы аб стане мастацкай крытыкі, мы не павінны забываць і пра гледача — у канчатковым выніку для яго існуюць і крытыка, і тэатр. Вывучэнне рэакцыі гледача, яго ацэнка твораў мастацтва — першачарговая задача, якой павінны заняцца нашы тэатразнаўцы.

Каб узначыць ролю крытыкаў, пры Міністэрстве культуры БССР будзе створаны мастацкі савет па драматургіі і музыцы, у які ўвойдуць вядучыя крытыкі рэспублікі. На пасяджэннях саветаў будзе абмяркоўвацца драматычныя і музычныя прэм'еры, разглядацца перспектыўныя планы тэатраў і інш.

У заключэнне Ю. Міхневіч выказаў упэўненасць у тым, што шчытныя прынцыповасць, узаемная патрабавальнасць як з боку крытыкаў, так і з боку работнікаў тэатраў прынясуць свой плён, і тыя агульныя задачы, што ставяць перад імі, будуць паспяхова вырашаны.

У рабоце пленума прыняў удзел загадчык адрэда культуры ЦК КПБ С. Марцэлеў.

КРЫТЫК І ЯГО ПАЗІЦЫЯ

З пленума праўлення Беларускага тэатральнага аб'яднання

ладчык аўтара. У. І. Няфэд, напрыклад, не ведае, хто такі Н. Лур'е — і гэтак яму даставае, каб «не прыняць» не артыкул, а ў газеце было ясна напісана, што Н. Лур'е — настаўніца літаратуры 2-й мінскай школы і артыкул не грунтаваўся на сачыненнях вучняў, напісаных паводле прагледжанага спектакля.

Мела месца ў дакладзе і проста недобрасумленна падасоўка фактаў. Гаворачы, напрыклад, аб даўнім артыкуле газеты з паводу п'есы А. Струніна «Я прысягаю Радаме», У. І. Няфэд заявіў, нібыта аўтар артыкула выступіў супраць таго, што А. Струнін паставіў у тэатры, якім кіруе, уласную п'есу. Мін тым, гаворачы ішла пра элементарны літаратурны ірадыж, які дазволіў сабе А. Струнін, і факт гэты пасля выступлення газеты быў пацверджаны экспертызаў у праўлення па ахове аўтарскіх правоў.

Беручы пад абарону даклад С. Пятровіча на «Бранцаўскіх чытаннях» (рэдакцыя «ЛіМ» адзначыла, што ён не адпавядаў узроўню сучаснай тэатразнаўчай думкі), У. І. Няфэд не палічыў патрэбным прывесці ніводнага аргумента, каб даказаць процілеглае.

Спрэчні адкрыў кандыдат мастацтвазнаўства А. Сабалеўскі. Ён гаварыў пра неабходнасць пашыраць штодзённы сувязь крытыкаў з тэатрам, дабівацца таго, каб кожны спектакль абмяркоўваўся калектывам крытыкаў, а таласма пра падрыхтоўку маладой змены тэатразнаўцаў, асабліва ў абласных, дзе артыкулы пра спектаклі, у лепшым выпадку, зводзіцца да добрасумленнага пераказу заместу п'есы.

Крытыка — гэта занятак адказны, сказала кандыдат мастацтвазнаўства Ю. Чурко. Крытык — прапагандыст мастацтва, яго палітыкаратар і ў нейкай меры нават прадказальнік. Вядома ж, што вучоныя-астраномы адкрываюць новыя планеты, не толькі шукаючы іх з тэлескопам, але і па разліках іх арбіт. Так павінна быць і ў мастацтвазнаўстве. Вывучаючы асноўныя тэндэнцыі развіцця тэатра, кры-

тыкі перыяды, а ўдзялілася б увага дзейнасці, таму ўплыву, які аказвае кожны буйны рэжысёр на развіцці тэатра, бо менавіта такіх мастакаў, як Міровіч, Зораў, Штв'інаў, Рахленка, Судак, Саннікаў, І. Раеўскі, Орці і рэжысёры, які працуюць сёння, зрабіў імямі ў імя імя тэатр адным з лепшых у краіне.

Станаўленне і творчы рост акцёра, сказаў дырэктар тэатра імя Янкі Купалы І. Міхалюта, у многім залежыць ад пільнай увагі і парад крытыка-сябра. Былае, што сур'ёзная размова пра таго ці іншага акцёра пачынаецца толькі тады, калі ён сыходзіць са сцэны. Піншца даставацца на аснове ўспамінаў, дакументаў, І. Міхалюта заклікаў крытыкаў пісаць пра маладых, тых, хто лічыць поўны сіл, хто мае патрэбу ў прафесійнай парадзе і падтрымцы, каб раскрыцца больш поўна.

У тэатры вядучыя ролі атрымліваюць таленавітыя акцёры. Менш здольны адыходзіць на другі план, альбо зусім пакідаюць сцэну. Так павінна быць і ў крытыцы. Толькі таленавіты, ярка рэцэнзіў, за любой стаць асоба крытыка, мае права на жыццё. А калі ў тэатр прыязджаюць нават вельмі наважныя тэатразнаўцы і, бегла прагледзеўшы спектакль, часта на задачы, без публікі, пінуць некалькі матэрыялаў пра тэатр, то такія работы нарыць калектыву не прыносяць.

Галоўны рэжысёр тэатра оперы і балета А. Дадзішкіліян выказаў незадавальненне тым, што вельмі мала ўвагі ўдзяляецца музычным тэатрам. У дакладзе наогул не згадвалася месца для музычнай крытыкі. Рэцэнзіі, якія з'яўляюцца ў друку, часам сведчаць аб тым,

чы. Варта толькі панкадаць, каб гэтыя ідэалі чутэй дайшлі да лаюпніка, трапілі ў масавую вытворчасць. Як заўсёды, парадавала Бабурынскае мастацкае вучылішча. Даводзіцца толькі шкадаваць, што так бедна прадстаўлена на выстаўцы творчасць яго навучнікаў. Крыўдыя гэта і таму, што сёння мастацкія вырабы калектыву вучылішча будуць экспанавана на Выстаўцы дасягненню народнай гаспадарні ў Маскве.

...Перад намі вялікія бязразумныя камель. Спачатку не разумееш — навошта ён тут? А прыгледзішся — убачыш палішчу з насупленымі бровамі і люлькай у зубах. Уменне скарыстаць фактуру матэрыялу прадманстваваць — разбіраць па дрэве ў работах «Мацней за смерць», «Яны Мурамец». Арыгнальна зроблены шахматы, фігуркі насельніцтва нашых лясцоў — зайцы, зубры, лісы, алені, мядзведзі. Цікавыя паню «Гусляр» (інкрустацыя са слонавай і «Хатыня» (інкрустацыя па дрэве). На жаль, няма на выстаўцы работ майстроў-керамістаў, якіх рыхтуе вучылішча.

Выстаўка тэхнічнай і мастацкай творчасці выхаванцаў працоўных рэзерваў рэспублікі паказвае, што наша працоўнае юнацтва ўзыходзіць у мінцы з добрым багажом ведаў, уменнем шукаць і творча працаваць.

Я. ДАНСКАЯ.

НЯХАЙ ЖЫВЕ МАРКСІЗМ-ЛЕНІНІЗМ — ВЕЧНА ЖЫВОЕ ІНТЭРНАЦЫЯНАЛЬНАЕ ВУЧЭННЕ, СЦЯГ БАРАЦЬБЫ ПРАЦОУНЫХ УСІХ КРАІН СУПРАЦЬ ІМПЕРЫЯЛІЗМУ, ЗА ПЕРАМОГУ САЦЫЯЛІЗМУ І КАМУНІЗМУ!

З ЗАКЛІКАУ ЦК КПСС ДА 1-ГА МАЯ 1972 Г.

сталага веку. На розныя густы, на розныя патрэбы. Цікава на выстаўцы ўсё. Найбольшую увагу наведвальнікаў (асабліва моладзі і школьнікаў) прыцягваюць мадэлі ў дзясніні. Напрыклад, шэрачы экскаватар, які зрабіў навушчыны Крычаўскага і Друйскага сельскіх прафесійна-тэхнічных вучылішчаў. Будучыя меліяратары — выхаванцы таго ж Крычаўскага вучылішча паказваюць надзвычай складаную мадэль экскаватара для ўкладкі дрэнных сістэм і капання траншей. Вучылішчы імкнуцца развіваць у сваіх выхаванцаў немыласць, фантазію. Гэтыя якасці ў многім паспрылі нараджэнню раду арыгнальных па задуме ўстановак і сістэм. Вось стэнд «Ці ўмеюць вы чытаць чарціжы?» Ён, бадай, адзін з самых папулярных на выстаўцы. Студэнты тэхнікумаў і нават інстытутаў не адыходзяць ад яго. Група вынаходнікаў — будучых аўтакранаўшчыкоў пад кіраўніцтвам вучылішча Мінскага тэхнічнага вучылішча № 31 Я. Карнелі знаёміць з праграмнай машынай-эзіменатарам па правілах вадзіцкага руху. Яна гэтай навіні тоўпяцца шафэры. Вучоба ідзе на карысць нават вопытным вадзіцелям.

Удзельнікі гуртка тэхнічнай творчасці Мінскага вучылішча № 10 прапанавалі стэнд-прыбор для паназу найбольш харантарных пашкоднікаў у сучасных тэлевізарах. Але калі ўжо зашла гаворна пра тэлевізары, то негяга абмінуць канструкцыю камбана — калеравай тэлерадыёлы «Мінск» і фанарадыёлы, зробленых рукамі навучнікаў таго ж вучылішча. Многа наведвальнікаў і лян кандыцыянера «Міракліма», прапанаванага вучылішча Мінскага прафесійна-тэхнічнага вучылішча № 23. Вам холадна, уключыце «цяпло», і праз нолькі часу ў вашым паню запануюць ледзя не субтропікі. Вы стаміліся ад летняй спёкі, і жыватворная прахалода адразу пасее, яі толькі уключыце «холад». У разнастайных гуртках, што працуюць у вучылішчах, створаны ўсе ўмовы для развіцця юных талентаў. Пры набіненне чарчэння Віцебскага вучылішча № 57, напрыклад, працу мастацкай гуртон, якім кіруе вынаходчык Я. Завяздеева. Гурткоюцы паказваюць на выстаўцы інкрустацыі з саломі «Раніца», «Да сонца», «Стракава» і інш. Свой вольны час аддаюць творчасці навушчыны многія вучылішчаў. Вынікам іх захаплення з'явіўся рад цінных экспанатаў. Магет штаба Канструкцыйна-развоўчэй — Смольнага зрабіў будучыя электратэхнікі з Гомельскага вучылішча № 81, а будаўнікі Мінскага вучылішча № 53 — мадэль ірээсера «Аурора».

Галоўны канструктар-мадэльер Віцебскага тэхнічнага вучылішча № 19 Ім Лейнінскага камсамола Беларусі Н. Бачэзат расказвае: — У нашым вучылішчы 740 навушчыкаў. Рыхтуем закройшчыню, працуюць і краўчы мужычынскага верхняга адзення і жаночых лёгкіх убораў, майстроў мастацкай вышыўкі. Восем год запар вучылішча дэманструе мадэлі адзен-

МЫ ВЯРТАЕМСЯ на «вострау». Карова ў нас нішто сабе: вилізная, чорна-белая, з агромністым вымам. Мяса будзе, а малачко і ўжо ёсць. Амаль што на руках выносілі яе з вёскі: гаспадар—за рогі, а мы — пад бокі. Хутка і як толькі можна ціха адыходзілі агародамі, а пасля беглі, бадай не шукаючы паратунку ля гузных каровіных бакоў (там, у сярэдзіне, увесь час ёкала), а мы беглі і падштурхоўвалі яе, карову. Каля лесу спыніліся, аддыхваючыся. Урадаваны Рубеж папрасіў у дзядзькі закурыць. І той збынтэжыўся, што не ўзяў з сабой, залопаў, як певень, па кішэнях чорных галіфэ. Але тут жа, нібы ад прысаку, адхапіў рукі: штаны былі яўна паліцэйскія. І боты не за страх зробленыя, вайсковыя.

— А нішто сабе выбавіліся! — кажа дзядзька. — Як засведзіць ракетай, ну, думаю!
— Ну, вяртайся, покі цёмна, — кажа Рубеж.
— Ага, пайду, каб не здагадаўся.
— Ну, тады ідзі.
— У нас не паліцыя, а самабарона. Два дні таму немцы прыхалі, у школе сталі.
— Ідзі, добра.

- Шкада, закурыць не ўзяў.
- Наступным разам.
- Пайду, пасплю яшчэ.
- Ага, паспі.

Мы пабеглі далей, ужо ад дзядзькі. (Усё-такі занадта паліцэйскія на ім штаны, таго і чакай — прывядзе пагоню.) Але нам весела: ці таму, што самі адпусцілі, а цяпер удэкамі ратуемся («Так вам і трэба, «вылупням»), а, можа, таму, што вяртаемся, нарэшце, на «вострау». І не з пустымі рукамі.

Але скоро наша шчыраванне над каровай (штурхалі ў бок) перастала памагаць, карова пайшла сваёю хадой, цяжка калышучы напружанымі бакамі, а потым і зусім стала. Паглядае на нас добрымі недаўмённымі вачамі: вось вымя, маляко, чаго яшчэ вам, «вылупням», ад мяне трэба? Мы таксама стаміліся, зняможана сядзім, прыхінуўшыся патыліцамі да саснаў, слухаючы праз іхні гуд неспакойную прадсвятальную цішу. Рубеж, папукаўшы ў сваёй світцы, дастаў расціснутую бярозавую «шклянку». На сганутых нагах, як бы не ў стане выпрастаць калені, не падышоў, а паднаціўся танцам да вымені. Карова нават мундула яму, як гаспадыні. Рубеж, па-ўмелеску абгладзіў набухлае вымя, цыркную сабе на далонь і памыў цыцкі, выцер далонь аб калена. І задаў, зацурбоніў у бярозавую «шклянку». Я міжволі расемяўся: так гэта падобна на ягонь расказ пра сямейку Вылупняў.

— Вось так і мае дзеўкі з конаўкай бегалі, — сказаў Рубеж. — Шэць іх у мяне.

— Вашы? А вы пра суседа расказвалі!

— Пра суседа? Можа быць. Кожны каму-небудзь сусед. Ці мала бывае на свеце «вылупняў»? Тут мне падумалася, што і дома Рубеж быў такі ж, там, тады ж навучыўся ён любую бяду, няўдачу, нешанцаванне любое праганяць ды ашукваць невясёлым смехам — з самога сябе, і часта, мусіць, даводзілася быць вясёлым, з гэткай сямейкай!

Па-дзіцячы тапырачы губы з-за белай шчэці, Рубеж накіптаў са «шклянкі».

— Сап'емся мы з табой. Вось гэта жытухалі Пашанцавала і «вылупням»!

Мы па чарзе каўтаем цёплы, пенны, халадком равнішым прапахлы, дзядзінствам таксама прапахлы паптак і, сапраўды, галасы, словы нашы, смех набіраюць і гунасьці, і бездаказнасьці — як у дзядзькі.

— Дзе цяпер наш дзядзька? — раптам успомніў Рубеж. — Добрыя ў яго «чобаты» былі, гаматныя. А штаны ўсё ж паліцэйскія.

Паглядзеў на свае «чобаты» — на сырамятныя лапці, на залубанелыя ад гразі ануцы і аборы.

— А можа ён шукае нас, хоча памянца на мае? Добра, пабяжым, а то разбалываліся дачасу.

Перад ноччу мы зноў адпачывалі. Самае труднае было наперадзе. Што нас чакае на шасці кіламетрах адкрытага поля, мы маглі толькі здагадацца, на добрае, аднак, не надта спадзяваліся. Рубежа зноў пацягнула на ягонае безуважна-бескантрольнае мармытанне — таксама невясёлы знак, прыкмета. Адвядваючы ад дрэва паспаканелую, ужо сытую ад сакавітай лясной травы карову, шнадуе — гэты раз за карову, замест яе:

— Заставалася б я лепш зубрам! Усё роўна трэба па лесе бегачы. Загое была б зубрам!

Паспрабавалі заліпаць гразей белую прырастасць на каровіных баках.

— І ўдзень цябе відаць, і ўночы, — дакарае Рубеж.

Ноч паступова распаўзаецца з лесу на падлесак і ўсё далей на поле: ад гарызонта папаўзла да неба, спіраючы цемнем няяркі водбліск дня. Але паявіліся новыя водбліскі — ад пакараў, яны кладуцца на цёмнае сырое неба мнагаслойна, вясёлкава, гэтак, як газа на вадзе. Там, дзе пакараў няма, дзе выгарала ўжо ўчора, пазавчора, неба чорнае, як сажка, а на ім апошнія іскры зоркі.

Трывожная пустэча поля засматвае нас, як труба, міжволі пачынае спяшацца, і вось пусціліся бегма. Рубеж падварушвае карову дубцом, а намагаюся ўвесь час адварочваць яе галаву ад

рэдкага, самасейнага жыта. Ёй усё здаецца, што мы ўжо дасяглі мэты і можна заняцца траўкай. Вінтоўну сваю я нясу за ствол, бо кароткая ж стала. Стралаць з яе, беспрыкладнай, можна аджывата, як немцы з аўтамата, але ж, можа, не спатрэбіцца. Вось толькі гэтае поле перайсці.

Поле не араді, не засявалі ўжо колыкі год, але старыя барозны засталіся, нечаканя неадспечныя для каровы. А нам яе ногі даражэй цяпер за ўласныя. Ідзем ужо мы амаль гадзіну, кіруючыся ўсё лявей і лявей, але зарыва таксама ўлева спаўзае, нам напарэймы. Яно пераліваецца з-за краю гарызонта на наша поле. Гэта непакоіць усё

Алесь
АДАМОВІЧ

ПОЛЕ ПАД МЕСЯЦАМ

Гэта — урывак з «Хатынскай апавесці», якая мае быць надрукавана ў часопісах «Малодосць» і «Дружба народаў». Персанаж-апалядальнік — малады партызан, ляс янога звязаны, пераплецены з лясам вясновыя жанчыны, дзяцей, параненых партызан, што чакаюць яго на галодным палескім «востраве»... Асноўная ж тэма ўсёй апавесці — хатынская.

больш: менавіта там невысокі грабенчык лесу, да якога імкнемся мы. Ужо вершаліны елак відны на трывожным небе. І чым бліжэй да лесу, тым шпарчэй стараемся ісці. Рубеж падганяе карову дубцом, я тузаю, цягну за повад. Карова збіваецца з нагі, капыты суха, асуджана б'юцца адзін аб адзін.

Раптам нешта хрумснула, карова спатыкнулася. Першая думка — нора! Зламала!

На нас вадаспадам упала святло ракеты, святло густое, сляпучае. Я яшчэ паспеў разгледзець каля самага лесу стары сена. Азірнуўся і ўбачыў Рубежа, на нагах, жывога. І адразу ж паймалі на нас, міма нас, праз нас вогненныя іголі. Б'е кулямёт — ва ўпор, з-за стога пліючыся агнём. Здалося, дзесяткі гэтых настэрна-тонкіх іголак праціналі прастору, якую ўсю заняло маё няўклуднае, аграмаднае, назаўважнае апоры цела. Адпусціўшы повад, упаў на зямлю. Я ляжаў і вырываў са свядомасці гэтыя іголі. Як стрэмкі, пераконваючы сябе, што жывы ж вось і нават не паранены!

Карова спакойна скубе траву — па гэтым слабым гуку зразумеў, што страляліны ўжо няма. Скокчылася раптоўна, як і пачалася. Але бліжэй лес ужо не здаецца збаненнем, ён пагрозліва, цяжка навісае над намі, што распасцёртыя на зямлі. Рубеж ляжыць непадалёк ад мяне, нерухома і цярдліва. Я зрабіў спробу, не ўстаючы, злавіць карову за повад, што звісаў з яе шыі, але яна чмыкнула, падалася ўбок і пачала нюхаць зямлю. Не адвакваючыся паклікаць Рубежа, я папоўз да яго. І толькі, калі быў зусім побач, падумаў бласце: чалавек ляжыць тварам да зямлі, зімова шапка, што ўпала з галавы, здаецца пустаю, як чапа, як пакінутае гняздо. Рука мая краўдася галавы, валасоў Рубежа, неспадзявана мяккіх і цёплых (гэта мае пальцы адзначылі, запамнілі!).

— Цімох! Цімох! — я чамусьці назваў яго па імені, упершыню. І яно прагучала як чужое. Але гэта і быў ужо не Рубеж, а нехта, хто паявіўся замест яго. Рубеж пакінуў мяне аднаго — адзін на адзін з гэтымі, перад самым лесам, дзе за стагамі сталіся ворагі. З кожным імгненнем той, што ляжыць побач са мной, робіцца ўсё больш мёртвым, чужым. І рукі мае зрабіліся ліпкі і вількі ад таго, што дакраналіся да яго. Я паспрабаваў забраць вінтоўку Рубежа, але нерухомая рука яго не аддае, трымае моцна. Нібыта нехта раней мяне перахапіў вінтоўку.

Нібы даючы мёртваму яшчэ час для чагосьці, я пакінуў яму вінтоўку і тым часам пачаў выграбаць патроны з ягонаў сумкі. У Рубежа вінтоўка нямецкая, патрэбны і патроны ягоньня. Пазапихваў патроны сабе ў кішэні і зноў пачаў выслабаіць вінтоўку з мёртвай рукі. Рука пацягнулася следам за вінтоўкай і нарэшце адпусціла.

Я перапоўз у зарослую травой старою баразну, каб лепей было пасля адыходзіць і страляць, калі пойдучы сюды ад лесу. Успомніў і папукаў позіракам карову. Яна хутка аддалаецца ад нас. Спачатку яна белая на цёмным фоне лесу, а калі выйшла на зарыва, зрабілася, нібы вугаль, — чорная. Нават повад відзён, ён цяляецца, звісае да зямлі. Ногі яшчэ ў цемні, а тулава, галава на фоне баровага неба. Аддалючыся, выцягваючы ногі з цемні, як з гразі, карова робіцца вышэйшай, вырастае. Тое, што карова пакінула нас, адразу вярнула мяне да галоўнага, я падумаў пра «востраў». Але той, хто ляжыць непадалёк, патрабавальна чакае ад мяне нечага. Я зноў папоўз да яго. Паспрабаваў, падбіўшы руку пад цяжкое, як гнёт, цела, цягнуць яго — паўзадагон карове, і працягнуў ужо колыкі, пакуль не зразумеў, што не гэта я хацеў зрабіць. Мёртвае цела чакала.

Карова ўсё чарнейшая і чарнейшая ад святла над гарызонтам і ўсё больш вырастае, хутка і весела вырываючы ногі з чарнаты. Я адлаў вінтоўку ўбок і рукамі, зліплымі ў пальцах, падганіў колыкі зямлі да ног Рубежа. Мёртвыя зноў рабіўся Рубежам, я ўжо звываўся з чаю, з думкай, што Рубеж забіты, мёртвы. Нагарнуў яшчэ

зямлі, зрабіў гэта, нібы пытаючыся згоды ў мёртвага. А наша карова знікае, яе разрывае святлом, і яна нібы расце, ногі ўжо не дастаюць да мігальнай рысы гарызонта. Я ўстаў на калені і ўсчаў таропка гарнуць вільготны пясак пад Рубежа, але яшчэ не ўкрываючы ім яго. Я гарнуў пясок рукамі, каленямі, самімі грудзямі, бадай што тварам, я нібы сам закопваўся ў зямлю і ўсё баўся, што гэтыя мае натужныя, парывістыя рухі зноў абрынуць на нас кулямётны агонь. Але чым вострай адчуваў сваю неасцярожнасць, тым неасцярожней, спяшаючыся, рабіў усё — назнарок, на злосць нечому, камусьці... Пясоч у мяне ў роце, за каўняром, у валасах. Нарэшце я наважыўся — адным рухам нагарнуў горку жвіру на мёртвага Рубежа. Я рабіў гэта, стараючыся не глядзець, не думаць, хутка, таропка, каб скончыць, не адчушы ў сяго. З нейкага імгнення ўжо не дазваляў падступіцца да сябе таму, што адбылося; я быў перапоўнены, а лішак выдкаў пераз край. На шчасце для чалавека, такое магчыма.

Мокры, абліваючыся брудным потам, я застаўся адзін сярод поля. Я так спяшаўся засыпаць пяском, схаваць пад ім мёртвае цела, каб адарвацца ад гэтага месца, паўці за нашай каровай, але вось скончыў і ляжу нерухома. Усё раптам здалося такім нерэальным, захацелася проста перачакаць, пакуль усё мінецца само на сабе. Я безуважна назіраю, як знікае карова, тоненькія ногі зусім не крапаюцца зямлі, яна імі жвава перабірае, адштурхоўваецца ад святла, — мігальнае, яно лёгкай парай распываецца над гарызонтам.

(Да гэтага часу не магу зразумець, чаму так дзёўна паводзіліся тыя, што абстралілі нас з-за стагоў. Магчыма, гэта быў нямецкі «сакрэт», а не засада, і яны проста пагарэзілі, таму што «сакрэт» павінен толькі назіраць, не выдаючы сябе. Але ж надта адкрытыя мы былі іхняму кулямёту на падсвятленым полі — спакусліва!)

Нарэшце я адпаўзаў ад лесу, ад Рубежа, ад жаліхлівых кашмараў — следам за каровай, тоненькія ногі якой зноў пачалі мясціць чарнагу, патанаюць за ліній ярага гарызонта. Я валаку вінтоўку забітага, паўзу з цяжкай тупой абывакасцю, раблю адзінае, што магу, не спадзеючыся ўжо ні на што.

Карова раптоўна замерла на месцы. Нахіліла галаву, панюхала гарызонт і, рэзка збочыўшы, пайшла ўлева і назад, зноў да лесу. Я таксама папоўз туды, напіраўся ёй. Карова зноў узшыла на светлую палоску гарызонта, і таму, што гляджу на яе знізу, як з цёмнай ямы, здалася яна мне аграмаднай і зусім чорнай, нейкі зубр-перастарак, «адзінец». Пот залівае вочы, мяшаецца з ліпкай крывёй, якою я вымазаў шыю, са жвірам, у якім пэцкаюся я, — падобны на татэльца, што робіць апошні безнадзейны рух. А карова наблізілася, мы блізка адно ад аднаго, а яна зноў адыходзіць ўбок, метраў на сто ад мяне. Туды, да лесу, дзе стагі, дзе сядзяць немцы, і я нічога ўжо не магу! Ніводнага руху не магу больш зрабіць. Слёзы змяшаліся з брудным потам на маім твары, сцякаюць на ліпку шыю. Я ўзяў камік зямлі і квала шыйнуў услед карове, якая зблізку зноў вылае пляміста-белай, рэальнай — памахвае хвостом. Цяпер, аднак, яна куды недасяжней для мяне, чым калі апускалася за гарызонт. Повад, нібы здэкуючыся з мяне, матляецца ля яе прэдніх ног.

Мне здавалася, што мая крыўда, што мая нянавісць да яе гэта зрабілі: карова раптам спатыкнулася, наступіўшы на повад, і стала, нюхаючы зямлю. Я па-драпежнаму пагробся да яе, невядома адкуль вярнулася да мяне сіла. Ад стомы зуб бы няскерпа шчымяць, нібы хочучы вырваць сябе з пашчэнкаў. Я паўзу і скрыгачу зубамі, і абліваюся не то потам, не то слязямі, грабуся да гэтай гадаўкі, да гэтага забойцы, каб ухапіцца за повад і замерыць, — ужо выратаваным. Хоць бы на адну адзіную хвіліну замерыць, нерухома ляжаць, ведаючы, што не ўцякае, што можна не вярнуцца.

Караскаючыся, сапучы перад ёю, я палюхаю карову, яна перастала скубіць траву, глядзіць, слухае, гатовая скочыць ўбок і ўцячы. Мокры і знясілены, і зласлівы шапчу салёнымі вуснамі: «Кароўна, кароўка, кароўка...» І яшчэ чамусьці: «Кось, кось, кось...» Але не каровай і не канём, а хітрым здэклівым забойцам уўляецца мне гэтая істота: яна заадно з тымі, што заселі каля лесу, за стагамі, і зараз заб'юць мяне. Калі кранецца з месца, пачне ўцякаць, я ўскочу на ногі — няхай страляюць! Я цягнуся да повада, быццам ён мяне з прадоння выпцягне, толькі б ухапіцца! Карова, трохі прывыкнуўшы да мяне, зноў жуе, повад матляецца ля зямлі, метраў за дзесяць ад мяне! Я бачу мутнаваты бляск яе вока і баюся глядзець, баюся напалохаць прагнасцю і злосцю, што ў маіх вачах. Я ўжо ўсмехаюся мокрым шыкаю, шапчу нейкія словы, заміраючы ад пшчоты і нянавісці. І ціхенька, ціхенька падпаўзаю, не перастаючы ўсмехацца і шаптаць.

Учапіўся за повад так, што карова спалохана рванулася, працягнула па зямлі маё стомленае і шчаслівае цела. Як хочаце цяпер, а я буду ляжаць! Ляжаць, ляжаць...

Тварам да заплямленага святлом неба, услухваючыся ў лясную цішу, шчасліва ўбіраючы ў сябе блізкае дыханне каровы, я ляжу і хвіліну, і другую. Месяц проста над маім пасвяжэлым тварам. На круглым дыску, як за матавым жоўтым шклом, знаёмых з дзядзінства цені-слэзоты, і яны папраўдзе падобны на чалавечыя: і постаць таго, што падае, і таго, хто адхіснуўся, ахоплены жахам...

Цяпер мы пасоўваемся так: я — задам, на баку, папіхаючыся локцем, вінтоўкай; карова, палюхаючыся гэтай маёй позы і рукаў, то рвецца ўбок, то адстане, наліпаючы повад, робячы кругі. Калі немцы назіраюць, іх, мусіць, дзівіць гэты цырк. А што калі яны ўзлескам пашасталі туды, куды я паўзу, цягну карову? Ці ўжо чакаюць там? А я спіной, задам — проста ў рукі да іх!

Не ведаючы, што рабіць, я лёг зноў, чакаю. Карова стаіць на да мной, спалохана напайшы повад, у пуклявым воку яе чорна пераліваецца далёкае зарыва. Раптам яно кругла успыхнула, каровіна вока, бліснула. Ракета, шчоўкнуўшы, павісла над

ТАК, у яго нязвычайна для нашых мясцін, дзіўнавата ненаскае імя — Дайр. Дакладней — Дайр Хведаравіч. Ды, бадай, толькі пра імя гэта можна і сказаць. Бо ва ўсім астатнім ён — зусім звычайны ўздзенскі хлапец (хай даруе мнэ Дайр Хведаравіч, бацька дзвюх сімпатычных дзяўчатак, гэтак слова): шырокі, праставата-адкрыты твар, чысты, гэтакі ж адкрыты пагляд светлых вачэй, даверлівая, крыху сарамліва-наўная ўсмішка. Ён сядзіць загадчыкім кабінэціку і роўным, доволі гучным голасам (сказаецца, відаць, шматгадовая работа з дзецьмі) расказвае:

— Есць тут у нас хлапчук адзін. Імя, пэўна, няварта называць. Саша, напрыклад. А якая розніца, каб быў Мішам ці Сяргеем? Неблагі, адчуваю, хлапчук, а вось дзесяці спатыкнуўся. Хутэй не сам ён, а бацькі яго — ад рук адбіўся, вучобу закінуў. Ды каб жа толькі гэта! Дзе што, як кажуць, келска ляжыць — пацікавіцца. Адным словам, у міліцыі на ўліку. Паспрабуй, зацягні яго ў бібліятэку, прывучы да кнігі Ого, ён цябе навывіт бацьчы: таксама мне выхавалі знайшліся! Дачуўся я: маляваць любіць. Можна тут кручок які хаваецца, за які можна зачэпіцца? Сустрэкаю, кажу: так і так, брат, мне часу няма, а трэба альбом аформіць, пра касманаўтаў, мо вырчышы? Не ў службу, а ў дружба... Прышоў. Паводзіць сябе незалежна так, задзірыста, нават з выклікам. Але — альбом зрабіў. Што рабіць, думаю, на што кліюне? Проста так прапанаваць кнігу — дарэмна, свясне праз зубы і пойдзе. А калі «з падыходам»? Запрашаю ў кабінет і ледзь не па-змоўнічку да яго: дзякую, брат, вырчыў! Не ведаю нават, чым табе аддзячыць! А ён: глупства, каж, колькі там той работы! Не, брат, кажу яму, справа не ў рабоце, а ў тым, што вырчыў мяне, дапамог. Ведаеш што, кажу, есць у мяне адна кніга, абы каму я яе не даю, а табе за сяброўскую паслугу — магу даць, калі хочаш, разумеецца. Кажу такое, а сам цікую: паверыць у шчырасць маіх слоў ці не паверыць? Бачу: нібыта верыць. Што за кніга, пытаецца. А вось зірні, кажу, і лезу ў стол, знарок доўга там корпаюся, быццам яна ў мяне і праўда прыхавана... Адным словам, пайшоў ад мяне з кнігай...

Чытач, пэўна, здагадаўся ўжо, што Дайр Хведаравіч Слаўковіч — бібліятэкар. Праўда, не проста — бібліятэкар. Кажучы гэта, я маю на ўвазе не тое, што ён загадчык Уздзенскай раённай бібліятэкі, а тое, што ягоная бібліятэка — дзіцячая. А гэта больш істотна, чым можна падумаць на першы погляд. Даць кнігу даросламу чытачу — гэта значыць, адкрыць яму акно ў свет ведаў, у свет прыгожых. У жыцці дзіцяці кніга мае куды большае значэнне: яна не толькі вучыць, але і выхоўвае. І, можа быць, апошняе найперш важна. Гэта добра разумее Дайр Хведаравіч. Той свой расказ пра хлапчука ён закончыў так:

— Дегучыць дзіця да кнігі — не самамэта. Галоўнае — накіроўваць яго чытанне так, каб разам з кнігай як крыніцай ведаў прыйшла да яго кніга-выхавальца. Выхавальца не толькі густавы, эстэтычны, паучуцаў, але і высокіх, чалавечых — маральных і грамадзянскіх — вартасцей.

Можа быць, у чых-небудзь вуснах словы гэтыя падаліся б мне напышлівымі і халоднымі, але ў Дайра Хведаравіча яны прагучалі натуральна і шчыра. Гэта сапраўды яго ўласнае перакананне. «Усім добрым ва мне я абавязаны кнігам...» Для яго гэта не проста агульнавядомы крылаты выраз...

Да вайны Дайр паспеў скончыць толькі першы клас, а зноў сесці за школьную парту яму давялося праз шмат-много гадоў. Голад і холад вайнага ліхалецця, блакнадныя дні і ночы, праведзеныя ў балотных лясах (бацькі былі партызанамі), не мінуліся бясплодно: Дайр цяжка захварэў. Яго аднагодкі бегалі ў школу, каталіся на лыжах, улетку хадзілі ў лес і на рэчку, а ён нерухова ляжаў у ложку. Слухаліся толькі рукі. І гэтыя рукі

працавалі. Яны малявалі, выразалі што-небудзь з дрэва, вышывалі (няхай сабе не хлапчы, але ўсё ж занятак) а найчасцей трымалі кнігу. Менавіта тады, у самыя пакутлівыя і жахлівыя часіны жыцця, яго душу паланіла кніга. Да яго прыходзілі сябры, настаўнікі (Дайр вучыўся дома, у ложку), але найпершымі яго сябрамі і настаўнікамі, найлепшымі памочнікамі і дарадцамі былі кнігі (Можа быць, з усіх людзей, якія прыходзілі яму на дапамогу ў той час, найбольшую прыязнасць і ўдзячнасць Дайр Хведаравіч захаваў да Алеся Іванавіча Махнача — цяпер пісьменніка, а тады сціплага вясковага бібліятэкара). Яны ж, кнігі, яшчэ тады, у часы цяжкай хваробы, закінулі ў сэрца падлетка неадольную прагу творчасці,

ДЗВЕ БІЯГРАФІІ ДАІРА СЛАЎКОВІЧА

падштурхнулі яго і самому паспрабаваць свае сілы і здольнасці. І Дайр, прыставіўшы да грудзей кардонку, шмат пісаў — першы, апавяданні.

Кнігі, якія прыйшлі да яго ў дні і гады хваробы... Яны і цяпер займаюць у хатняй бібліятэцы Дайра Хведаравіча самае пачаснае месца. На многіх з іх — дарагія і кранальныя надпісы. Вось першае выданне «Маладога гвардыі» А. Фадзеева. На кнізе напісана: «Дарагому Дайру Слаўковічу! На памяць аб радасным дні ўступлення ў камсамол, так хаваюча апісанаму ў тваіх вершах. Хай гэтая кніга напамінае табе аб нашай шчырай сімпатыі і добразычлівасці да цябе, маладога члена ВЛКСМ і сапраўднага грамадзяніна нашай Радзімы. Чытай, Дайр, вучыся ў маладагвардзейцаў мужнасці і доблесці, іх беззапавятнай вернасці нашай сацыялістычнай айчыне».

— Вясной сорак васьмага года, тлумачыць Дайр Хведаравіч, — мяня прынялі ў камсамол. Мне ўрчылі білет дома, я прыняў яго лежачы. Вельмі расхвалюваўся і расчуліўся. Пад уражаннем гэтага напісаў верш і паслаў у рэдакцыю газеты «Знамя юности» — тады яна называлася інакш. А праз некалькі дзён атрымаў адтуль вось гэтую кнігу, якая стала для мяне больш чым дарагою.

На томіку А. Пушкіна выдання сорак васьмага года надпіс іншы: «Слаўковічу Дайру, вучню 5-га і 6-га класа Уздзенскай школы. За ўдзел у мінскім абласным конкурсе на лепшы літаратурны твор, прысвечаны 30-годдзю Беларускай ССР». Я міжволі звярнуў увагу вось на гэтыя радкі: «вучню 5-га і 6-га класа...» Дайр Хведаравіч усміхнуўся:

— У той год хвароба крышачку адпускала мяне; не так пакутаваў ад галаўнога болю, вось і ўмудрыўся скончыць заўважна пяты і шосты класы. Але найбольш, відаць, крануў мяне надпіс на кнізе М. Горькага «Маці»: «На памяць у гонар таго, што першы раз за чатыры з паловай гады цяжкай хваробы схадаў у цырульню, дару гэтую кнігу свайму любаму сыну. Мэма. Жнівень 1949 года». Я ведаў, што Дайрава маці памерла, ледзь паспеўшы ўбачыць сваю першую ўнучку, якой зараз чатырнаццаць гадоў, і таму не стаў ні аб чым распытаваць. Але пазней, у гаворцы, Дайр Хведаравіч сам расказаў мне пра тое памятнае «падарожжа» ў цырульню. Маці напісала так, пэўна, для таго, каб падбадзёрць сына, бо да цырульні, якая была зусім непадалёк ад дома, Дайр ішоў вельмі доўга

і ішоў не адзін, а разам з маці, якая несла табуэтку: праз кончыя некалькі крокаў сын сядзеў на тую табуэтку і адпачываў. Гэтак жа, поруч з маці, якая несла тую ж табуэтку, прыйшоў ён у пяцьдзсят другім (яму было тады дваццаць гадоў) у дзевяты клас уздзенскай дзесяцігодкі. Гэта была яго не першая і не апошняя перамога...

Я не дужа дасведчаны ў тонкасцях бібліятэчнай работы. Кажуць, што адзін з важнейшых паказчыкаў тут — колькасць так званых кнігавыдач. Магчыма, яно так і ёсць. Тым не менш, мне думаецца, гэта ўсё ж не галоўнае. Бібліятэка — не проста пункт абмену кнігаў, а ўстанова, найпершы абавязак якой — работа з кнігай, а значыць, з чытачом. Дык вось, у гэтым сэнсе Уздзенская раённая дзіцячая бібліятэка — асяродак карпатлівай, вялікай, я б сказаў нават — агромністай, разнастайнай работы з чытачом. Для нагляднасці — некалькі прыкладаў.

Аднойчы, колькі гадоў назад, на чарговым ранішніку, на якім ішла гаворка аб ваенна-патрыятычнай кнізе, узнікла думка: стварыць пры бібліятэцы атрад чырвоных следопытаў. Думка спадабалася, такі атрад быў створаны. З дапамогай бібліятэкара (дапамога была неназойлівай, знешне непрыкметнай) чырвоныя следопыты пагавілі перад сабой зусім пэўную мэту: знаёмства з гісторыяй падполь-

най і партызанскай барацьбы роднай Уздзеншчыны. Напачатку, зноў жа, была кніга: дзеці старанна перачыталі ўсё, што было ў бібліятэцы аб жыцці і барацьбе народных месціўцаў. А пасля пачалася перапіска, шматлікія экскурсіі па былых партызанскіх сцежках, сустрэчы з былымі партызанамі і падпольшчыкамі, цікавыя знаёмствы і незабыўныя ўражанні. Чырвоныя следопыты адкрылі нямаля новых і забытых імёнаў герояў, аформілі некалькі альбомуў, прывялі ў парадак закінутыя магілы і нават паставілі на іх зробленыя сваімі рукамі помнікі-пірамідкі. Ці бібліятэчная гэта ў звычайным сэнсе работа?

Аказваецца, можа быць і бібліятэчнай. Як і агульнараённы сход моладзі «Хачу быць сапраўдным», на які былі запрошаны падлеткі, што неаднойчы траплялі ў дзіцячы пакэй міліцыі. Падрыхтаваны і праведзены ён быў пры самым чынным удзеле раённай дзіцячай бібліятэкі.

Альбо яшчэ прыклад. У бібліятэцы праходзіць ранішнік навукова-пазнавальнай кнігі, а канчаецца ён... на жыццёвадоўчай ферме саўгаса «Уздзенскі». І падобныя экскурсіі для работнікаў бібліятэкі — не рэдкасць.

Сялета, у юбілейны для нашай Радзімы год, тут нібыта сама па себе нарадзілася новая форма работы з чытачом: літаратурныя падарожжы пад дэвізам «Мая Айчына — ССР». З найбольшай ахвотай і цікавасцю «падарожнікаюць» хлопчыкі і дзяўчынкі па роднай Беларусі і, у прыватнасці, па любай Уздзеншчыне. У апошнім ім вельмі хораша памаганіць пісьменнікі-землякі — частыя госці бібліятэкі. Зрэшты, частыя госці тут не толькі землякі: бадай, ніводзін беларускі пісьменнік, які па той ці іншай прычыне трапляў ва Узду, не мінаў дзіцячай бібліятэкі — Дайр Хведаравіч не прапусціць такой нагоды, каб не запрасіць дарагога госця на сустрэчу са сваімі чытачамі...

Васемнаццаць гадоў працуе Дайр Хведаравіч у бібліятэцы. Прышоў туды ў пяцьдзсят чвэртым, пасля заканчэння школы, праз восем гадоў

(за тыя гады ён паспеў завочна скончыць бібліятэчны факультэт Мінскага педінстытута) стаў загадчыкам. А прыехала яго ў бібліятэку, вызначыла яго лёс і прыванне ўсё яна, кніга, найважливы чуда, створаны чалавекам. Ну, а пра тое, што праца бібліятэкара для яго не служба, а прыванне, гаворыць хоць бы тое, што Уздзенская дзіцячая не першы год носіць званне «Бібліятэкі выдатнай работы», а яе загадчык узнагароджаны шматлікімі граматамі і значком «Выдатнік культуры СССР»...

Вось такая яна, жыццёвая біяграфія Дайра Хведаравіча Слаўковіча — нялёгка і мужная, мэтаймікнёная і змястоўная. Есць у яго і другая біяграфія — творчая. Праўда, сам Дайр Хведаравіч на гэты конт больш сціплай думкі («зроблена яшчэ вельмі і вельмі мала і не заўсёды так, як хочася б»), але тым не менш...

...Тое дзіцячае захопленне літаратурнай творчасцю з гадамі не сцёрлася, не забылася, а набыло акрэсленае і ўсвядомленае жаданне пісаць, падзяліцца з іншымі набыткамі сваёй душы і сэрца, а работа ў бібліятэцы, штодзённая сустрэчы і сутыкненні са светам дзіцячых радасцей і засмучэнняў, мар і памкненняў падказалі тэмы, матывы, сюжэты, урэшце — вызначылі зусім канкрэтнага і пэўнага адрасата. І недзе з пачатку 60-х гадоў у перыядычным друку пачынаюць з'яўляцца ягоныя апавяданні і гумарэскі.

Дайр Слаўковіч не выдумляў ні сваіх герояў, ні тых сітуацый, у якіх яны траплялі. Героі ягоных твораў прыходзілі да яго самі і самі ж расказвалі яму, свайму любімаму бібліятэкару, пра ўсё, што з ім здаралася, пра што думалі, чым захапляліся ці абураліся. Можна быць, таму апавяданні яго і прываблівалі перш за ўсё нявыдуманаасцю сюжэтных калізій і даверлівасцю інтанацый, а хлопчыкі і дзяўчынкі трымалі сябе ў іх непасрэдна і натуральна.

У 1969 годзе з апавяданняў сабралася кніжачка з харошай, мілагучнай назвай «Каласавічок». Уяўляю, як радаваўся ёй аўтар! Гэта была яшчэ адна яго перамога — творчая і, пэўна ж, жыццёвая.

Сёння ў яго набытку таксама нявялікая кніжачка пра піянера-партызана Косцю Будніка «Сцежкаю мужных» (з'яўляючыся Дайр Хведаравіч абавязаны рабоце з чырвонымі следопытамі), апавяданні ў калектыўных зборніках «Піянеры-героі» і «Крынічка».

У канцы 1970 года Дайра Слаўковіча прынялі ў члены Саюза пісьменнікаў...

...Сонечны, зусім па-летняму цёплы красавіцкі дзень. Мы ідзем з Дайрам Хведаравічам цэнтральнай уздзенскай вуліцай. З ім раз-пораз здароўкаюцца — дарослыя, а часцей дзеці. Я не здзіўляўся, бо паспеў пераканацца: няма, відаць, школьніка ад першага да васьмага класа, які б не ведаў дарогі ў бібліятэку, да Дайра Хведаравіча. Я спытаў пра іншае — пра настрой, пра тое, што пішацца зараз і што прасіцца напісаць.

— Настрой ніштаваты, — адказаў са сваёй даверлівай, сарамліва-наўнай усмішкай Дайр Хведаравіч. — Вясновы. Люблю гэтую пару. Люблю такой часнай паходаць па лесе. Лес увагоўле люблю. Праўда, не дужа часу застаецца на гэта. — Ён пачаў чаў, затым дадаў: — А пра тое і казаць ніякавата. Хаціцца яшчэ няма чым... Неўзабаве павінна выйсці ў выдавецтва «Беларусь» нявялікая апавесць «Хвадоскавы каникулы» — пра гарадскога хлопчыка, які прывязджае на каникулы ў вёску, пра тое, як ён далучаецца да таго, чым жывуць тут, у вёсцы, не толькі яго аднагодкі, але і дарослыя. Адрасуецца апавесць дзецям піянерскага ўзросту... Падрыхтаваў кніжку гумару і сатыры, працую над новай кніжкай для маленчкіх, у якую мяркую ўключыць апавяданні і нявялічкую апавесць — ёсць яе задумка...

Вакол свяціла сонца, у гародчыках пры вуліцы зелянелі кволяы лісточкі парэчак і агрэсту, гаманліва белгі на-сустрэч мавля і юныя ўздзенцы...

Мікола ГІЛЬ.

тым месцам, дзе застаўся Рубеж. Другая — у наш бок. І тут жа — тонкі вогненны струмень. Колькі куль, хлопнуўшы, упіліся ў каровіна цела. Яно нібы ікнула, вялікае і няўключнае, глытнуўшы іх. Я таргануўся да яе, на дапамогу, быццам яшчэ маг нешта зрабіць, паправіць, карова таксама паддалася да мяне і упала на ўраз аслабелыя пярэднія ногі. Шырока і да вуснішнасці па-чалавечы яна матляла галавой з боку ў бок, потым пляснула ўсім аб зямлю і замерла. Ногі зноў таргануліся, неспадзеўна і рэзка, балюча ўдарыўшы мяне па локці, адштурхнуўшы.

А я ўсё трымаю повад, прыціскаючыся да зямлі. Пуклявае круглае вока забірае з сабой далёкае зарыва, яно пераліваецца, мігчыць у цёмнай глыбіні. Але вока ўжо мёртвае. З адкінутай каровінай

пыль б'е, ільсніць чарнотай тугі струменьчык, часам ён падае на мігтлівае люстэрка вока, прыціскаючыся да каровінага чэрва, хаваючыся. І раптам разгледзеў на вымені белыя пражыткі маляка. Ракета згасла, але я ўсё бачу — жывыя белыя ніткі на чорнай смале крыві. Не ведаю чаму, але менавіта гэтыя белыя струменьчыкі — быццам прабачэння нехта ў некага прасіць! — страшэнна на мяне падзейнічалі. Я не проста заплакаў, я бязгучна закрычаў, як ад нясцернага болю. Выпацканы крывёй, зямлёй, потам, змардаваны дарашты, я глядзеў на гэтыя безабаронныя, чыстыя, дзіцячыя струменьчыкі-ніткі і плакаў, як даводзілася плацьць толькі ў раннім мален-

мне жыла такая бязмежная, такая дзіцячая прыўда на ўвесь свет, што абараняцца я мог толькі ёю, жадаючы толькі, каб мне было яшчэ горш, каб зусім ужо неспа было і каб памерці на злосць ці на радасць усім ім...

Немігтлівае, агромністае вока месяца вісела над скутым цішыняй полем, над чорным валам лесу, над барвовым гарызонтам. А ў гэтым воку, як у люстэрку, два чалавекі нешта адзін з адным рабілі, нешта страшнае адбывалася...

ВОСЬ УЖО сапраўды ўсё атрымалася, як у той песні: «Трое суток не спать, трое суток плакаць...» Дзесяць чаро? Каб убачыць, якім атрымаўся наш Цярэшні Калабок у Башкірыі, на сцэне Аляксандраўскага тэатра драмы імя Мажыга Гафуры. Літаральна за тыдзень да таго я бачыў у Кіеве спектакль французскага «У мом меслячата зямлени» — тэлевізійную драму Мустаі Карыма. Гэта было мае першае знаёмства з башкірамі — з башкірамі, «ла-узбачанскі». Адынуўшыся тут, ва Уфе, я адразу адчуў рэзкі кантраст паміж часам сённяшнім і тым, што адлюстравана ў п'есе. Там — дэвіны і асагалы, некрануты стэп пад рванай хмарай, якую мастак Д. Цярэшні убачыў падобнай на аўтэнту, расцягнутую на ўсю прастору неба, як відаць для прасушкі. Тут жа... Наогул, ніякай «экзотыкі». Вядлівы прыгожы горад. Сучасны. Дзелава. Спакойны, шлёдзячы на заміць шалёнай завірухі.

І ўсё ж мне ў тэатры расказалі, што перакладныя п'есы тут даводзіцца іграць з улікам многіх спецыфічных асаблівасцей. «Трыбунал» — тым больш. Бо, скажам, у вясках, куды тэатр даволі часта выязджае, да гэтага часу жывуць забабоны мусульманства, жанчына таверліва муда, і ад чужога мужчыны твар свай прыкрывае ражком хусткі. А рантам адасца жанчунай такому гледачу, напрыклад сёння, дзе Паліна б'е Калабка вярэўкай, уявіміўшы яго талому паліць паленіў? Ды і не толькі гэтай сцэна.

Нажыбек Хафізаў, башкірскі драматург, дырэктар тэатра, расказаў, што п'еса рускіх драматургаў часта ставіцца тут як башкірскі. Раіса ператвараецца ў Раіёю, Гаісаем робіцца Ренадэ. Так, на башкірскі, ставіліся «У дзень вяселля», «Уцінам», і многія ў глыбіні нават не здагадаліся, што гэта пераклад.

Нажыбек Хафізаў першы прапанаваў паставіць «Трыбунал». Ён усведамляў, што беларускага Цярэшні Калабка не назавенці Ах'егаган, ні Іммурзой, — хоць бы таму, што ў акупацыі іх сем'і не былі і старастамі немцы іх не прызначалі. Усведамляў гэта і Шаўра Маргазіна, якой даручылі паставіць. Разам з мастаком Самігулам Калімуліным яны паслалі ва Усесаюзнае тэатральнае аб'яднанне запіт на інааграфічны матэрыял, каб верагодна ўзнавіць на сцэне тыпы персанажаў-беларусаў. Прыслаліся фатаграфіі «спрацююць» у спектаклі і да гэтага часу — не толькі ў якасці дапаможніка для грыву і пранімення ў характары яны вясель на сцэне ў хаче Цярэшні Калабка як фатаграфіі яго вядлівай сям'і, і гэта, відаць, дапамагае выканаўцам жыць верай у праўду акалічнасцей, выписаных

У ТЫЯ тры вечары, калі ў Мінску, у Доме афіцэраў, рыжскіх паказвалі мюзікл «Чалавек з Ламанчы» Д. Васермана і Д. Дэрымона (музыка Мітча Лі), пра лішні білет на спектакль пыталіся яшчэ на праспекце. Гэта было радасна ўдвай — за гасцей і за нашага купалаўскага рэжысэра Барыса Луцэнку, які ставіў спектакль разам з Архадзіем Кадам.

«Чалавек з Ламанчы» ідзе ўжо каля трох гадоў і вытрымаў у гэтым тэатры больш за сто прадстаўленняў. А здавалася, што прысутнічаеш на прэм'еры. Бо спектакль выдатна рытмічна і пластычна арганізаваны. Бо «кропкі» і «коскі» ў мізансцэнах так умела расставлены, што яму цяжка гаворачы на тэатральным жаргоне, «разбоўтацца». Рэжысэры ўмеюць не толькі цікава мысліць, ярка і вобразна будаваць спектакль, але і так працаваць, што «зарад», які яны даюць акцёрам, застаецца ў іх на доўгія гады.

Жалезныя краты, аддзяляюць амаль што пустую сцэну ад залы. За ёй па крузе ідуць людзі, падобныя на завадныя механізмы. Па лесвіцы спускаюцца за краты два новыя вязні — Сервантэс са сваім слугой. Лесвіца знікае, і яны застаюцца ў клетцы, куды ёсць уваход, але няма выхаду. Такое вобразнае рашэнне свету бяспраўнасці і безвыходнасці прапануе нам мастак Ю. Феакістаў.

Загон ажыўляецца. Тут жыццё ідзе

аўтарам. Мне думецца, што калі б звярнуўся тэатр за кансультацыяй не пасрэдна на радзіму Цярэшні Калабка, да нас, у Беларусь, ён атрымаў бы ў гэтым плане наміюга больш. Напрыклад, беларускі рэжысёр — сімвалічная назва Г. Вагнера «Вечна жыцьцё» — мог бы ў гэтай паставі ўжываць акалічнасці графама не менш ёмістым і дакладным, чым «Рэжысёр» Д. Кабалеўскага. І ў афармленні касцюмаў і афармленні башкірскіх этнаграфіі і не зменшыла квітэрдкаць, што

«ТРЫБУНАЛ» У РЭСПУБЛІЦЫ

фіранкі, абрус, пясчлікі і кофта на Паліне ўпрыгожаны арыентам башкірскім, але што ён не беларускі — гэта пазна.

Выказваю не папрок, а нажаданне. І тут жа прызнаюся, што ехаў я ва Уфу зусім не для таго, каб у настанючы беларускай п'есы выплываць неаднаведнасць рэаліі (каб убачыць аднаведнасць, не трэба «ума іскать і ездить так далеко». — даволі яшчэ раз паглядзець спектакль купалаўскага). Мне было цікава даведацца, што дададуць башкірскія акцёры, рэжысёра ў гэтую п'есу А. Макаёнка ад уласнага бачання, чым уявіліся ён. А што ўзбаганіць — і быў уласны. Нават у горшым выпадку, калі б паставіў акалічнасці ілюдыя. Правецца ж хоць у чым-небудзь своеасаблівасць нацыянальнага характару, правільна народны погляд на рэчы і сутыкнуніе ся з нашымі характарамі, поглядамі, пародзіць тутю нечаканую ўспрымку сапсу абагульненага, якая і ёсць пачатак нашага ўзаема-разумення, ўзаемнага духоўнага абмену і духоўнага працінення.

Я рады, што спадзяванні мае

спраўдзіліся. У Мулаяна Суяргулава Цярэшні Калабок у сваім характары мае якасці, якія бесспрэчна родняць яго з Цярэшніам на беларускай, рускай, украінскай сцэнах. Гэта асноўнае, што складае сутнасць яго натуры: сціпласць і ўпартаць, гэмлівад вынаходлівасць і пачуццё гумару, а галоўнае — адданасць ідэі, вернасць справе, вернасць радзіме, — усё тое, што складае асноўную думку і прызначэнне трагікамедыі, напісанай А. Макаёнкам аб народзе і яго вайне з фа-

шым. І не на жарт палюхаецца таго, што будзе ўчынены над ім «не суд, а трыбунал», — аж на даўку ўскочыў, пачуўшы Паліныны словы. Умес з ёй ляцця ў той, не ўступаючы аж да змырцвення ў зацёпных ад вярэўкаў, звязаных нагах. Магу толькі параіць М. Суяргулаву так цікава наметаны малюнак ролі праўдзіць на сцэне больш упэўнена і энергічна (бо спектакль, які я глядзеў, быў толькі сёмым за дзень прэм'еры, пасля двух-месячнага перапынку па хваробе выканаўцы, і многае са знойдзена-

нызмам. А адрознівае башкірскі Цярэшні Калабка ад іншых, якіх я бачыў, на-дзіячы прастадушная наўнасць, пачуццё радасці, якім ён жыве на сцэне ад усведамлення таго, што партызаны даверылі яму такое складанае заданне. У нейкіх хвіліны ён і сам таму не верыць. Як жа ў такім выпадку даверыць гэтую тайну дзеям і жонцы: чато добрага, рантам не павераць і яны, тады давай ім доказы, і што застаецца ад тайны, канспірацыі? Не, ён ім не сказаў нічога, каб нотым не адкрываць і астатняга. Мы, гледачы, маем права адчуваць непрыязнасць да яго і нават абурэння (і апладыраваць Паліне, усёці, маўляў, яму яшчэ, каб адумаўся, — вось як тонка абыйліся з прыкільнікам мусульманства!). А Калабок сваё — не змоўчыў ад павады і баста. І не адмовіцца. Хоць утаніце ў праманцы Хоць і пасмяротна заклябіўце як здрадніка.

Тані башкірскі Калабок. Паслявае логічна пасля бітцы ітаны. Расказае не жартам, а сур'ёзна, што мнагадзетны з-за недахопу та-

га, відаць, матло страціцца ў той дзень, 14 сакавіка, а многае прыйдзе з часам).

І ў Паліны, якую іграе заслужанал артэстка рэспублікі Раіса Сайфуліна, мне многае убачылася на-новаму. Па-першае, гэта самай найзўна, маладая з усіх многі бачаных Паліны. І — баява! Кіпануха-вяселюха. Не за латаннем Цярэшнікавы ітанюў засталі мы яе, калі раскрылася застона. — Ёй няма часу елдзец-расседжвацца, не-дзе бегала і пеніта ў хату прышесла... Ці не солі дробачку расцарадала... ітнула на стол у алуццы. Таму і праклінае акупанта — гада цаласатага: «Вызваліце! Ці магазінаў, ці ў магазіне... Павачылілі усё... Каб цябе заўтра ў дамавіне зачылілі!» І ў ляцці я — не толькі злосьна, але і смішліва здзек, здзіўленне: усёці, маўляў, чакалі, але не думалі такога, бач, як хутка ўсё надмеў-падчысціў немец. І на пенца-каменціанта глядзіць дэўрака, з гэтым вылікам, як на недарэчнага, малалутнага мусульману, цугстатомка. А сама ж, ох і дамавітае: ці стол накрывь, ці мужа адхвастаць — усё ў ле выходзіць спрытна, быццам між іншым. Галоўнае ж — каб у доме быў парадок і закон. Затое і ўз'ясасі на Цярэшніку, што супраць закона наступіў і неспрытна наводзіў сабе — стаў старастам, нямецкім халуём.

Яна гордая і незалежная, хачеў бы я сказаць, але гэта будзе не тое, што адрознівае Р. Сайфуліну ад іншых Паліны ў іншых тэатрах. Яна гордая і незалежная па-своёму. Калі Паліна — Р. Магарыа ў купалаўскім спектаклі ўвасабляе Мудрасці мацярніску і мацярніскі Пачатак усіх пачаткаў, калі Паліна — А. Дамітрыева ў Маскве, на Малой Бройнай, уражвае ўскрытымі пластамі бытавога мацярніства (то, падобна птушцы, прыкрывае ад бяды дзіцей рукамі-крыламі, то рантам усёй чарадою пасылае іх на бой з бядою). — дык у Р. Сайфулінай ва Уфе мы можам бачыць маці — сяброўку ўласных дзіцей, маці — равесніцу па духу. Нездарма, як відаць, плаў-

Сцэна са спектакля рыжскіх гасцей

ІМКНУЦЦА ДА ЗОРКІ ДАЛЁКАЙ...

«ЧАЛАВЕК З ЛАМАНЧЫ» У РЫЖСКИМ ТЭАТРЫ РУСКАЙ ДРАМЫ

па сваіх законах. Кожнага прызнаюць вінаватым, а прыговор адзін — канфіскацыя маёмасці. Сервантэс абіна-вачваюць у ідэалізме і сумленнасці і збіраюцца спаліць рукапіс «Дон-Кіхота». Вось тады і прапануе Сервантэс спачатку сыграць гісторыю Дон-Кіхота, а потым вырашыць, што рабіць з кнігай. Важае згаджэцца. Арыштантаў расоўваюць краты, і камера робіцца пляцоўкай для дзеяння. Адразу ўнікае пачуццё, што з гэтай бездэн ёсць яшчэ адно выйсце — у свет фантазіі. У нерэальны свет! Годзе! Ці ў такі ўжо нерэальны?

У артыста М. Лебедзева ў ролі Сервантэса (і, зразумела, Дон-Кіхота) вядліныя самнадбулічныя ачы, выразная, донкіхотэўская постаць, выдатная пластыка і пачуццё рытму. Ён такі шчыры і шчодры, што верыш: ён ідзе, калі шлях не відаць, бо «хто-небудзь павінен ісці да людзей, хоць сабе на бяду. Але робіць гэта яго герой не таму, што такі ўжо моцны, удачлівы, бясстрашны і перамогі накінаваны яму з дзядінства. Не, ён па-чалавечы слабы, яму не лёгка ісці па абраным шляху. Але

адказнасць перад людзьмі, якіх ён вучыў дабра, надае яму той сілы, што робіць яго Дон-Кіхотам.

Калісьці Дон-Кіхот адкрыў Санча свет мары і мастацтва, а цяпер ён чэрпаў ў Санча сілы, натхненне, веру ў тое, што шлях, які ён абраў, адзіна правільны.

Санча Панса, якім яго выконвае артыст М. Хіжнякоў, — жывая душа спектакля. Гэты Санча — дзіўны чалавек. Ён разумее, што ветракі не веліканы, што «за высакародную ўзніслаць выбіваюць дух». Але свет, у які ён ідзе за Дон-Кіхотам, для яго больш рэальны, праўдзівы, чым уласныя сніжкі і гузы, таму што гэта свет подзвігу і духоўнай велічы, свабоды і бескарыслівасці, свет, дзе жывуць, як падказвае сэрца, дзе зло і подласць не могуць адолець дабра і прыгажосці. Ён пераконвае Альдонсу, што яна не дзеўка з карчымы, а ўвасабленне чысціні і цягліваасці, бо такой яе убачыў Дон-Кіхот. Калі яго з гаспадаром абрабавалі (як Санча і папярэджаў), Дон-Кіхот гаворыць: «Як радасна аддаваць тое, што трэба іншым». І Санча кружыцца за гаспадаром у аяслім танцы, шчыра паў-

тараючы: «Добра, добра...»

Паступова ўсе вясні трапляюць пад уладу магутнай сілы мастацтва і прыгажосці. Мімаволі гульня, якую яны пачалі, толькі каб забавіць час, чым далей, тым больш захапляе іх. І чым больш хвалюе іх спектакль, у якім яны удзельнічаюць, тым большае незадавальненне адчуваюць яны ад роляў, якія выконваюць. Ім крыўдна, што іх ролі так нявыгодна адрозніваюцца ад тых, што іграюць Сервантэс і яго слуга, і яны імкнуцца зразумець, чым прыцягальныя Дон-Кіхот і Санча Панса. Два смешныя дзівакі! Што кіруе імі! І што за ўладарная сіла над сэрцамі заключана ў іх! Асабліва гэтае пытанне трывожыць жанчыну, якая па ходзе дзеяння спектакля ў спектаклі павіна выконваць ролю Альдонсы — Дульсінеі. Яна трапляе ў такое становішча, калі чалавек клічаюцца ёй у вечным каханні і нічога не патрабуе ўзамен, акрамя права служыць ёй. У жыцці яна проста палічыла б гэта злым жартам. Але законы ігры і яе ўласная артыстычная натура прымушаюць жанчыну прыняць прапанаваны абставіны. З вялікай паэтычнасцю, парывістасцю іграе Н. Нязнамава душэўныя ваганні сваёй гераіні.

...Дон-Кіхот, абараняючы гбнар Альдонсы, уступіў у бойку з пагоншчыкамі мулаў. Збіты, зніслены, ён тут жа ідзе на дапамогу гэтым людзям. Альдонса ўражана... Але ж гэта тэатр, гэта не ўсур'ёз, думецца ёй. Хоць мы адчуваем, што для яе гэта — ужо ўсур'ёз: праўда яе жыцця адступіла перад праўдай мастацтва. Альдонса вырашае ісці побач з Дон-Кіхотам.

Удзельнікі спектакля «Фауст» — народныя артысты Азербайджанскай ССР Лютфіяр Імануў, народная артыстка Малдаўскай ССР Людміла Ерафеева, лаўрэат усеагульнага конкурсу вакалістаў Міхай Эдзевіч.

ЦУДОЎНЫХ

Заслужаная артыстка РСФСР Элеанора Андрэева («Князь Ігар», Яраслаўна) у час афарысту да яе звязалі салістка Беларускага тэатра оперы і балета, выканаўца гэтай жа партыі Ганна Лебедзева.

СУСТРЭЧ

Сцэна са спектакля «Травіята». У ролі Вільямса — народныя артысты Украінскай ССР Валодзіслаў Арханавіч, Альфрэда — заслужаны артыст Армянскай ССР Ваган Міраціян.

Фота Ул. КРУКА.

У гэтыя дні ў оперным аншлагі. Зада перапоўнена. Знайсці свабоднае месца — праблема нават для журналістаў. (Праблема наогул прыемная, па больш бы такіх спектаклях нашаму тэатру). Яго сцэна, на якой выступалі спявакі і танцоры Японіі і ЗША, Польшчы і Францыі, Швейцарыі і Даніі, сёння прымае новых дарэгіх гасцей. Кіеў, Ташкент, Харнаў, Ерэван, Масква прыслалі сваіх прадстаўнікоў у Мінск на фестываль маістроў опернага і балетнага мастацтва, прысвечаны 50-годдзю СССР. І ў праграмы спецыяльна павялічаны імяны салістаў тэатраў Беларусі, Малдавіі, Украіны, Грузіі. Прыехалі выканаўцы, чые майстэрства вядома аматарам музыкі ў многіх краінах, прыехалі маладыя майстры. І кожнаму з іх, зразумела, хочацца паказаць сваё, свой тэатр, музычнае мастацтва сваёй рэспубліцы з самага лепшага боку. Вось чаму, прадчуваючы радасць, якую льюць атрымаўшы ад сустрэч з выканаўцамі, і стаяць мінчане ў чарзе за білетами на «Фаўста» і «Корзэн».

Саліст Узбекскага тэатра оперы і балета імя Наваі Уладзімір Крукава ў рэкамендацыях не мае патрэбы. Іх імя добра вядома аматарам класічнай музыкі. Гэта салістка Вядука тэатра Саюза ССР заслужаная артыстка РСФСР Элеанора Андрэева (Яраслаўна) і лаўрэат міжнародных конкурсаў Ляўгенія Несцяранка (Корзэн).

Дарэчы, гэты спе-

таль можна смела назваць «спэнтанлем цудоўных сустрэч». Мярнуць самі... Народныя артысты БССР В. Чарнабаеў і Э. Андрэева разам вучыліся ў Краснадарскім музычным вучылішчы. І вось, упершыню пасля многіх гадоў, — сустрэча на сцэне, у адным спектаклі (В. Чарнабаеў спяваў партыю Уладзіміра Галіцага). У свой час вучыліся разам салістка нашага тэатра Г. Лебедзева і У. Крукава. І вось упершыню Лебедзева слухае яго ў партыі Ігара.

— Канечне, такая сустрэча вельмі цікавая, — сказала Г. Лебедзева ў час спектакля. — Крукава за гэты час дасягнуў многага. Сёння ён спявае амаль увесь рэпертуар для барытона: Ігара, Рыгалета, графа дэ Явна ў «Трубажур», і робіць гэта, як быццам, надрана. З асаблівай цікавасцю слухаю я Элеанору Андрэеву. У «Князь Ігар» я выканаю партыю Яраслаўны. Сёння яе спявае Андрэева. А ў гэтай спявачкі ёсць чаму па-вучыцца.

Гаворыць дырыжор Ул. Машэнскі:

— Так творчы абмен, безумоўна, вельмі карысны. Мы знаёмімся з майстэрствам выканаўцаў розных тэатраў, розных школ. І гэтыя сустрэчы ў невялікай абавязкова ўзбагаціць не толькі слухачоў, але і саміх выканаўцаў. Я, напрыклад, з вялікай цікавасцю дырэжырую фестывальныя спектаклі. Есць, праўда, і свае цяжкасці: нялёгка адрэзаць увесці новага выканаўцу ў гэтыя спектаклі. Але нашы гасці паспяхова іх пераадольваюць...

Калі ў першым спектаклі фестывалю мінскія артысты сталі «удзельнікамі» ташкенцкай прэм'еры, то ў «Фаўсце» такімі ўдзельнікамі сталі гасці. У новай рабоце Беларускага тэатра оперы і балета выступілі салісты Азербайджанскага тэатра імя Ахундава народны артыст Азербайджанскай ССР Лютфіяр Імануў («Фаўст») і салістка Кіеўскага тэатра оперы і балета народная артыстка Малдаўскай ССР Людміла Ерафеева («Маргарыта»). Іх дастойнымі партнёрамі сталі беларускія выканаўцы М. Зданевіч («Мефістофель»), Л. Шаўчэнка («Зібель»), Ю. Бастрыкаў («Валліція»).

Народны артыст Азербайджанскай ССР Лютфіяр Імануў сказаў:

— Удзельнічаць у такіх спектаклях, вядома ж, вельмі прыемна. З маёй сённяшняй партнёрачкай мы ўжо сустракаліся ў час падобнага фестывалю ў Ерэване. Спяваць з ёй лёгка. Атрымаўшы сапраўднае задавальненне, прыемна быўла сустрэча і з М. Зданевічам. Яго Мефістофель вельмі дасканалы, нават не верыцца, што спектакль лшчэ «не абстрактны». Хочацца сказаць і аб нашай пастаноўцы «Фаўста». Арыгінальны, цікавы і афармлены, і рэжысура. Выдатна вядзе аркестр Т. Каманіцава.

А вось думка М. Зданевіча аб партнёрах: — Для мяне ўдзел у такім спектаклі — вялікая школа. Нягледзячы на тое, што мы ўпершыню сустракаемся на сцэне, спяваць з Іманавым і Ерафеевай лёгка. Есць што параўнаць, ёсць чаму па-вучыцца. А гэта заўсёды карысна...

З цікавасцю сустралялі мінчане з салісткай Харкаўскага тэатра оперы і балета народнай артысткай УССР В. Арканавай і салістам тэатра оперы і балета Армянскай ССР імя Спендіарова заслужаным артыстам Армянскай ССР В. Міраціянам. Яны выступілі ў вядучых партыях оперы Верыі «Травіята». У оперы Біза «Корзэн» мы пачулі народную артыстку УССР Г. Туфціну з Кіева і саліста Вядука тэатра Саюза ССР, лаўрэата міжнародных конкурсаў Ул. П'яну.

А ўдзел у прэм'еры «Пінавай дамы» народнай артысткі РСФСР Тамары Мілашэвіч стаў сапраўднай падзеяй у музычным жыцці беларускай сталіцы.

...Фестывальныя сустрэчы працягваюцца. Цудоўныя сустрэчы з вядомымі майстрамі нашага шматнацыянальнага мастацтва.

Б. ГЕРСТАН.

пуно раздольнасць песні «Вдоль по улице метелица...» Сайфулінай — Паліне захацелася не паважнымі драмам рускай танцавальнай прайсцёй, а адбыць дробам «Барыні» — як маладуха на хмельным расійскім кірмашы. Не ведаю, што і як тут суадносіцца з характарам башкірскай жанчыны, але ўсё гэта — ад бачання вобразу, рэжысёра, ад іх самастойнай тэатральнай вобраза Паліны. І ёсць у гэтай тэатральнай яўна нацыянальна-башкірскія акцэнтны. Гэта здалося мне, калі Паліна, убачыўшы, што мужа ступінуў паліцай за тое, што ён

МУСТАЯ

спяваў нашу песню, вядома выслыгнуў у сены і вярнуўся з сынамі — з абаронцам, на ўсялякі выпадак! Гэта вельмі цікава. Або шчыра. Прыгразіла мужу: «Не суд, а трыбунал» — і спалохалася ўласных слоў, спыніўся на імгненне застыла, як, маўляў, так... Або калі Пярошкі ўжо ўпыхнулі ў мяшок, усёго, як кажучы, з патрахамі, заставалася зацягнуць вярочку, — нікуды яе, узняла рукі к небу, стала на калені і загаласіла. Вельмі цікава. І галоўнае — узабачае вобраз, можа быць выкарыстана і ў іншых спектаклях. Бо адстой, ад неразумнення таго, што адбылася з Цірышчам, мужам, у свядомасці Паліны мільгае-свеціцца надзея на іншы зыход, на тое, што муж не будзе старастам, або яшчэ на што-небудзь — яна сама не ведае, але ўвесь час чакае, увесь час напачатку і таму так стралянула, калі ён прагаварыўся, што загубіць, маўляў, не яго — іншага чалавека: «Каго? Каго?»

Паліна верыла Пярошкі. Ён жа думаў, што Паліна не паверыць. Гэта вельмі хараша і правільна: не аб недаверы — спектакль — аб веры ў Чалавека.

Добра і правільна тое, што Калабок у башкірскай пастаноўцы застаецца дарагім і блыжнім да кажда не толькі для сваіх дзяцей. Навестка Надзея — насуерак пацісанаму аўтарам: «Пайду я... Самі цяпер! Без мяне!» — рушыла да дзвярэй, але так і не змагла пайсці. Артыстка Танзіла Хісаманва ўжо з парога павярнулася, каб развітацца позіракам з хатай, свёкрам і не вытрымала, кінулася ў абдымкі да Зінкі, якая па-сіроцкі плакала на ложку ля акна. І заплакала разам з ёй.

І правільна, што Калабок сам дапамагае дзецям і жанцы ўтойваць тое, што адбываецца, ад пемцаў: калі зноў прыходзіць у хату Сырадоў, звязаны роднымі Калабок — Суяргудуў сам коціцца над лаўку, хаваецца. Здраднік так не зрабіў бы.

Яшчэ пра двух герояў гэтай

спектакля хочацца расказаць асобна: пра Валодзьку, сына Калабка, і пра пачальніка паліцыі Сырадоўца.

Рэцэнзент уфійскай газеты «Совета Бапкёрстани» Махамед Хайдараў, характарызуючы вобраз Сырадоўца, побач з такімі якасцямі, як канарства і прадажнасць, адзначыў у выкаланні заслужавага артыста БССР Хай Фазіева рэсу даволі нечаканую ў абліччы яго героя: гаворна ідзе аб «дзікай захватасці». Заўважана ўдала. Менавіта такім заломіўся мне Сырадоў. Дзікаватасць позірку надкрэслена імклівым заломам футравай вушанкі. З драпежніцкай вузлаватасцю паводзіў гарманіруе жарстнаватая футравая надзіладна, якая тычыць з-пад курці. У нейкае імгненне мне падумалася, што гэта тын градыльніца зладзел на башкірскай сцэне. Але... Шанка-белая. І куртка — светлая. А побач, у цёмным, боду Валодзька — з гордай наставай. Стрыманая захватасць адчуваецца ў жэстах і хадзе. Ва ўсім яго абліччы — градыёнасць духоўнай пластыкі.

Між вобразамі Сырадоўца і Валодзькі нарадзілася пераклічка двух пачаткаў — дэбра і эла. І калі ў першым выхадзе артыст Гайса Хасанаў мяне перапоўніў узрастанай неадпаведнасцю (ён яўна старэйшы за Валодзьку з п'есы), дык наогул, у «паядынку», я гатовы быў прымырыцца нават з яго цяжкачорнымі інікяльчыкамі маладых вусоў. А тое, што маці з бацькам пераконваюць каманданта, быццам сыну ўсяго наснапцаць, — іхай пераконваюць. Ён-то ведае, для чаго. І Сырадоў ведае, але маўчыць: бо ўсё роўна служыць у паліцыю такі Валодзька не пойдзе!

У заклучэнне хачу адказаць на пытанне, якое, наўзона, міжволі ўзнікае: а ці ўсё ўжо так добра і правільна ў гэтай пастаноўцы? Не, не ўсё.

Правільна, што для сям'і Цырышкі Калабок на сцэне пабудаваны ўжо надта дабротную і прагаворную, новую хату — з вельмі ж дабротнай мэблём і святлоапаратурай. Дрэзна, што па святлоапаратуры ўсе адзеты — за прыкочнем — паспадае, — гэта тым самым, калі дае ён вельмі прэзэнтна.

У многіх сценах адчуваецца рэжысёрская, недаправаванасць — не ўдакладнены матывы дзеяння персанажу, іх клопаты.

Але паўтараю, схаў я на ўфу ўсім не для таго, каб у пастаноўцы беларускай п'есы вышукваць недакананнасці. (Хочь з удзельнікамі пастаноўкі мы даволі адкрыта і падрабязна гаварылі пра іх).

Мне было цікава ўбачыць, што ж дададуць башкірскія акцэнтны, рэжысура ў гэтую п'есу, якая шырока ідзе ў многіх тэатрах нашага Саюза.

Аб гэтым мне і захацелася расказаць.

Георгій КОЛАС.

Толькі тое, што даступна вочу: медны таз замест шлема, палку замест кап'я, сваю нязграбную постаць, стомлены твар.

Сервантэс здымае «шлем». Ён не хоча больш іграць сваю ролю, ён не хоча быць Дон-Кіхотам для людзей, ён стаіць сякі пераконаць. Але яго слуга не верыць, што гаспадар можа здрадзіць сваёй мары. І вярні не хочучь так канчаць спектакль. Яны прагаворыліся.

Сервантэс вымушаны прапанаваць іншы фінал. Ён зноў надзявае даспехі, зноў робіцца Дон-Кіхотам. Перад смерцю разам з Санча і Альдонсай ён спявае свой гімн і памірае пераможцам. Меўчы схіляюцца вярні ля пасцелі Дон-Кіхота і кладуць каля яго тое, што прышоўлі з яго нахітрах пакыткаў. Першы раз суд бандытаў і забойцаў апраўдаў Чалавека.

Так канчаецца спектакль у спектаклі і працягваецца жыццё. Сервантэс выклікаюць на суд інквізіцыі. Ён ідзе на гэты суд разам са слугой таксама бяспрашна і проста, як пайшоў бы Дон-Кіхот. Адчуваецца, як цяжка ў астэтыч вярні на душы, якім страшэнным здаецца ім прыжытае жыццё. І яны спяваюць гімн Дон-Кіхота:

Станут люди сильнее оттого,
Что чудак побеждает воедо.
Когда опускается руби —
Тиснется и далекой звезде...

У гэтым звышзадача спектакля, якую так вобразна і па-мастэцку ярка вырашылі А. Кац і Б. Луцэнка з тэлевізійным калектывам тэатра.

С. КЛИМОВИЧ,
І. ПИСЬМЕННАЯ.

ШУКАЦЬ ТВОРЦУ!

Пасяджэнне секцыі дакументальнага кіно Саюза кінематографістаў БССР, у якім прынялі ўдзел крытыкі, мастацтвазнаўцы, журналісты, творчыя работнікі аб'яднання «Летапіс» студыі «Беларусьфільм», было прысвечана сур'ёзнай і вельмі актуальнай праблеме — чалавек працы на экране. Ніжэй друкуем артыкул пра некаторыя фільмы, аб якіх ішла гаворка на пасяджэнні секцыі.

Ад здзіўлення перад невядомым, ад імкнення яго пазнаць і асэнсаваць нараджаюцца аучошыя і паэты.

Пра гэта расказвае і фільм «Шукай у сабе творцу» (сцэнарысты І. Яфрэмава, Ул. Дзвінскі, рэжысёр Ул. Дзвінскі).

...На экране — партрэт мужчыны ў старажытным камзоле і напудраным парыку. Глыбокія вочы глядзяць горда і крышачку іранічна. Прыдворны токар Андрэй Нартаў, XVIII стагоддзе. Сучаснік Пятра I. У маняжым стыку ўзнікае іншы партрэт. Мужчына сярэдніх гадоў. Добры і разам з тым хітраваты погляд. Перад намі — струналышчын Мінскага завода аўтаматычных ліній Леанід Патаповіч, XX стагоддзе. Наш сучаснік. Стоп-кадр ажывае, і мы знаёмімся з беларускім рабочым, духоўным нашчадкам вынаходнікаў мінулага.

Гэта чалавек, які не можа не вынаходзіць. Аўтары добра зрабілі, што запісалі яго эмацыянальны, тэмпераментны расказ пра сябе, пра работу. Здаецца, Патаповіч не пасрэдна глядачу, як блізкаму сябру, расказвае і пра свае няўдачы, і пра вялікую радасць поспеху.

Хацелася б, каб і зрокавы рад фільма быў на ўзроўні гэтага ўсхваляванага маналага героя. На жаль, інсцэніраванасць шэрагу эпізодаў, скаваныя паводзіны людзей у кадры перашкаджаюць таму, каб фільм стаў сапраўднай з'явай у нашай дакументалістыцы.

Паказаць сам працэс творчай працы на экране, а не толькі расказаць пра яго — задача надзвычай складаная. Вядома, трэба валодаць тэхнікай рэпартажных здымак, умець прымусяць героя быць натуральным перад камерай.

Калі ўсё гэтага няма, нараджаюцца такія фільмы, як «Трактар уора, сёння, заўтра» (сцэнарыст і рэжысёр І. Цялюшкі, апэратар Г. Лейбман). Фільм таксама пра творчасць, пра складаную сістэму чалавек — машына. Але ў адрозненне ад папярэдняга фільма тут чалавек выступае не як творчая асоба, а як біялагічны арганізм ці нават як механізм у гэтай сістэме.

Даведзена да абсурду і кампазіцыя кадра: тры героі карціны, як «святая троица», расаджаны рэжысёрам строга сіметрычна і амаль не варушацца на працягу ўсёй размовы.

Пра што гэты фільм? Пра чалавека? Пра трактар? Які ён — дакументальны, навукова-папулярны? На маю думку, ён не вытрымлівае мастацкіх патрабаванняў ніводнага з гэтых відаў кіно.

Любая прафесія можа быць творчай, лічаць стваральнікі фільма «Я працую вадзіцелем» (сцэнарыст А. Шчарбакоў, рэжысёр Ул. Дзвінскі, апэратар Ул. Цялюшкі). Аўтары зноскі выбіраюць героя «ад процілеглага» — не эфектнага, не слаўтага. Анатоль Сарока — звычайны шафёр з калгаса «Светлы шлях» Маладзечанскага раёна.

Разам з вядомымі героямі працы ўсё часцей на беларускім экране з'яўляюцца героі знешне непрыкметныя (успомнім «Паездку ў Кіршы», «Расказ пра адну дзюльчыну», «Вясковы дзёнік» і г. д.). Пospех прыходзіць тады, калі чалавек абраны сапраўды цікавы і экранныя сродкі дапамагаюць нам раскрыць адметнасць героя, зразу-

мець яго «внутры», убачыць яго ў галоўнай справе жыцця (як, напрыклад, у фільме «Пастух»). Маркуючы па літаратурным сцэнарыі, у аўтара фільма «Я працую вадзіцелем» такая задума і была. Яны хацелі супрацьпаставіць патэтыку «эфектных» прафесій сціплай адданасці шафёра сваёй будзённай рабоце. Таму фільм, што пачынаецца з кадра, у якім узрываецца грузавік і, палаючы, ляціць пад адхон (урывак з фільма «Плата за страх»), далей развіваецца як спакойны расказ пра штодзённыя клопаты калгаснага вадзіцеля.

Што ж, і такі расказ мог быць надзвычай цікавы, калі б мы адчулі творчую натуру чалавека ў яго «малых» справах. Але ж твар галоўнага героя мы бачым у асноўным у вузенькім лосцюку машыны. Голасу Анатоля Сарока мы не чуем. Тэкст ад першай асобы чытае артыст — і гэта адчуваецца.

Дзяжурна-лірычным інтанацыям, сваёй безаблічнасцю тэкст нагадвае «маналогі» герояў у шэрагу іншых рэспубліканскіх карцін для вялікага і малага экрану («Прысвячэнне ў хлебаробы», «Дабрэнава, бацькоўскі дом» і іншыя). Нейкая патрыярхальнасць, усярэднянасць стылю ідуць ад унутранай бесканфліктнасці, адсутнасці сапраўднай драматургіі, развіцця і раскрыцця вобразаў.

Не дзіва, што некаторыя фразы проста пераходзяць з фільма ў фільм. «Хлеб — усё галава. Ужо гэта адно нашай справе высокі сэнс надае». — кажа герой карціны «Я працую вадзіцелем». «Не будзе хлеба — не будзе мяса, малана. Так! Хлеб — усё галава». — гэта з маналага Васіля Шыманскага, старшыні калгаса імя Гастэлы на Міцішынскіх (фільм «Смак хлеба», аўтары Г. Аркадзеў, Н. Міццанава).

Калі ў мэтафізічнасці выбару цэнтральнага героя папярэдняга фільма можна сумнявацца, то на гэты раз героі абраны сапраўды цікавыя, якім ёсць што расказаць глядачу.

Але сапраўднага кантакту ў іх з аўтарам фільма (адзначыцца, і з намі) не наладзілася. У кадры не адчуваецца атмасферы ўзаемнай шчырасці і даверу.

Справа ў тым, што аўтары ўвлі ў фільм «не перавараны», творча не асэнсаваны матэрыял. «Рваны» мантаж, хуткае чаргаванне кадраў не працуе на раскрыццё думкі твора. І ліхаманнавае супастаўленне хлеба-солі, святочных калгасных сталеў з манументальным партрэтам старшыні наўрад ці нараджае нейкі значны асацыяцыі.

Адначасова з названымі фільмамі на экран выходзяць такія этапныя для савецкай дакументалістыкі фільмы іншых рэспублік, як «Нарымскі дзёнік» (пра будаўніцтва Тактагульскай гідрэлектрастанцыі), «Шахцёрскі характар» (пра гарнякоў Данбаса). У гэтых карцінах, якія патрабуюць асобнай размовы, паказана, якім цікавым, шматгранным можа быць чалавек працы ў справе свайго жыцця, калі яна для яго з'яўляецца творчасцю. Думаецца, яны падахвоцяць і нашых дакументалістаў творчай, «белай» зайздрасцю.

В. НІЧАЙ.

ДОУГІЯ пустыя калідоры... Здаецца, што тут нікога няма.

Але калі прайсці ўздоўж раду дзвярэй, абабітых чорнай цыра-тай, і прыслухацца...

...Гул галасоў.
...Няясная, прыглушаная адлегласцю музыка.

...Трэск пішучай машыні.
...Віск магнітафоннай стужкі.
...Голас дыктара.
Тут яе царства...

— Люблю я яе, сваю работу — мітусліваю, цяжкую, часта няўдзячную...

Так пачалася наша размова з Марынай Дамітрыеўнай Тройцай, заслужаным дзеячом культуры Беларускай ССР, галоўным рэжысёрам Беларускага радыё. Гаворыць яна стрымана і проста, умела і дакладна адбіраючы словы. Выразная дыкцыя быдае прыналежнасць да акцёрскай прафесіі.

— Так, вы маеце рацыю — я амаль 18 гадоў аддала Беларускаму тэатру імя Янкі Купалы. Ігра-ла дзюльчынак і хлопчыкаў. А потым настаў такі час, калі заявіў аб сабе ўзрост... Тады пайшла на радыё. Было гэта, вядома, балюча. Ды і цяпер часам як успомню...

Вось нядаўна перабірала старыя рэчы — наткнулася на скрыначку з грывам. Адкрыла... Убачыла пэндзлікі, растушоўкі, грывы... І ледзь не расплакалася! Або працую, напрыклад, з актрысай ля мікрафона. Прыглядаешся да яе, зайздросціш — яна адтуль...

Выбачайце, калі ласка, адхілілася. Значыць, у 1949 годзе я прыйшла працаваць на радыё. Была такая прафесія — яе цяпер ужо няма — называлася яна «фонік». Справа ў тым, што тады яшчэ не рабілі запісы на магнітнай плёнцы — і ўсе перадачы, нават самыя складаныя, ішлі проста ў эфір. А потым тагачасны галоўны рэжысёр радыё Павел Аўрамавіч Данілаў прапанаваў заняцца рэжысурай і мне. І неўзабаве адбыўся мой дэбют. Гэта быў радыё-спектакль «Асенняе лісце»... Праз некалькі гадоў паспрабавала пра-слушаць запісаны на магнітафонную стужку свой першы радыё-спектакль — і аж не паверыла: ніўжо я магла такое «стварыць»?

Марына Дамітрыеўна весела смеяцца.

— Так, час ідзе, мяняюцца густы, павышаюцца патрабаванні слухачоў. Мы расцём прафесійна. А тое, што ты зробіш, застаецца дакументам часу. Цяпер я б рабіла тую перадачу зусім па-іншаму, а заўтра — заўтра, магчыма, зусім не так, як сёння...

Ёсць, вядома, перадачы, якія перажываюць свой час, — нягледзячы на тое, што ты пайшоў на-перад, жывуць самастойным, незалежным ад цябе жыццём, дораць людзям радасць і сёння. Мне пашанцавала — у мяне была такая перадача.

Пачалася гэта забаўна: я стала аўтарам. Правільнай, сааўтарам.

У пошуках матэрыялу для радыёпастановаўкі (бачыце, рэжысёру на радыё і гэтым даводзіцца займацца!) я натрапіла на вадзівіль Л. Родзевіча «Збынтэжаны Саўка». Праўда, тады гэта быў яшчэ не вадзівіль, а «Жарт у адной дзеі». Выдадзены ён быў даўно — і даўно забыты. І вось я яго выцягнула.

Уласна, ад жарту Л. Родзевіча засталася толькі сітуацыя — жонка і муж мяняюцца ролямі: жонка ідзе ў поле, а муж застаецца на распадарцы. Усё астатняе напісала сама, нават вершы...

Працавалі, памятаю, тады весела, з запалам, з захапленнем. І поспех мелі велізарны. Чаму? Не ведаю. Ці то вадзівіль у нас на радыё рэдкі госьць, ці то перамагла наша маладосць, наш вясёлы запал

— гэта вам, як радыёслухачу, лепш меркаваць.

Марына Дамітрыеўна хітравата глядзіць на мяне.

Я слухаю «Збынтэжанага Саўку».

Стары Васіль расказвае байку пра той час, «калі трантары не было, калі на конях аралі». Пра незразумнага Саўку, які раптам вырзшыў, што яго баба лайданыць ды лсыя точыць, пакуль ён на полі надрываецца. Аб тым, як, пасварыўшыся, памянліся яны сваімі абавязкамі, — і што з гэтага выйшла: гаршчон з напустай разбіўся, сала сабакна сцягнуў, курыца курант не выседзела, конь з поля уцеў... Вадзівіль з няхітрай мараллю ведаў сваю справу. І не зайздросць чужой!

Пра гэты радыёспектакль пісалі ўжо, і мне толькі хочацца дадаць, што, на мой погляд, вялікай удача Марыны Дамітрыеўнай як сааўтара і рэжысёра — вельмі удалае выкарыстанне ў радыёспектаклі народнай песні ў над-

*****

«ЛЮБЛЮ СВАЮ РАБОТУ...»

*****

та сціплым суправаджэнні двух цымбалаў.

— Гэта ад беднасці, бо канчаўся ці то квартал, ці то год, і грошай на музыку не было. І я звярнулася да вядомага дуэта — цымбалістаў Шмелькіна і Навіцкага. Разам мы і «адшукалі» народныя мелодыі, — успамінае Марына Дамітрыеўна.

А мне здаецца: няхай лепш адін раз такая беднасць, чым сто разоў самы магучы, самы сімфанічны аркестр на свеце, які адразу б забіў усю цэльную, чароўную усмешку радыёспектакля.

— Аднак «Саўка» застаўся ў мінулым, а мне трэба было жыць і працаваць далей. Было многа работ больш і менш удалых, былі падзякі ў загадах і «горкія» размовы ў начальства.

Марына Дамітрыеўна задумалася...

— А вось ужо гадоў шэсць, як я займаюся ўласна творчай дзейнасцю толькі эпізодычна. Галоўны рэжысёр нясе, у асноўным, адміністратыўныя функцыі. Мне вельмі шкада таго мітуслівага, вясёлага часу, калі я ўсю сваю энергію аддавала толькі сваёй рабоце і з захапленнем чакала яе выхаду ў эфір...

Цяпер даводзіцца хвалявацца за мноства перадач адразу — і за свае, і за чужыя: яны ўсе цяпер «мае»... Вось, напрыклад, калі намяцілася слабае звязно — скажам, на перадачах грамадска-палітычнага вяртання, — мы пачалі фантазіраваць, думаць, шукаць. І цяпер у нас ёсць некалькі пастаянных рубрык, якія вядуцца змястоўна і цікава: «На далёкіх мерыдыянах» — аб жыцці працоўных у краінах капіталу; «Дружба» — цыкл перадач аб краінах сацыялізма; ёсць у нас рубрыка «Для веруючых і няверуючых» — сцэнікі, вершы, фельетоны на атеістычныя тэмы. І колькі мы ўжо «анафем» атрымалі за

АЛІФЕР Барыс Алліцсэвіч. Кінааператар. Нарадзіўся ў 1937 годзе ў Омску. Усесаюзнае дзяржаўнае інстытут кінематографіі скончыў у 1964 годзе. На студыях «Туркменфільм» і «Беларусьфільм» быў апэратарам дакументальных і мастацкіх кінакарцін: «Начны сёан», «Пустыня», «Чабаніны сёяні», «Другое нараджэнне», «Неба, зямля, вада», «Дарога дружбы», «Пагражчынні», «Веларусь мая сцяголка», «Вясковы канікулы». Зараз працягвае здымаць шматсерыйны тэлевізійны фільм «Руіны стрэльцоў».

ЕМЯЛЯНАУ Леў Васілевіч. Мастак-грывёр. Член КПСС. Нарадзіўся ў 1931 годзе ў вёсцы Палхбайкі Мяскоўскай вобласці. Мастацка-рамеснае вучылішча ў Маскве скончыў у 1950 годзе. На студыях імя Горькага, «Масфільм», «Беларусьфільм» прымаў удзел у стварэнні 12 мастацкіх кінакарцін. Сярод іх: «Майская ноч», «Першы выправаванні», «Масква — Генуя», «Я родам з дзяцінства», «Вайна пад стрэхамі», «Шчаслівы чалавек», «Маргіла льва» і іншыя.

КОНЕУ Фёдар Ягоравіч. Кінадраматург. Нарадзіўся ў вёсцы Мужы Цюменскай вобласці ў 1935 годзе. У 1964 годзе скончыў сцэнарыі факультэт Усесаюзнага інстытута кінематографіі. На Сынтыўкарскай студыі тэлебачання і «Беларусьфільме» па яго сцэнарыях зняты дакументальныя і мастацкія кінастужкі «Зямля пад намі», «Блакiтны алень», «Працяг песні», «Іжма», «Шчаслівы чалавек», «Неспадзяванае каханне».

ОСИПАУ Фёдар Міналаевіч. Кінааператар. Член КПСС. Нарадзіўся ў Навабеліцы Гомельскай вобласці ў 1927 годзе. Усесаюзнае інстытут кінематографіі скончыў у 1970 годзе. Зняў дакументальныя кінастужкі «Марат Казей», «Вярэніскі запаведнік», «Агіт Беларусі», «Зямля над галавой», «Мазырскаліст», «Песні Палесся», «Здзіўленне», «Імкненне», «Супрацоўнік крэмлянаў», «Вясцячая крэпасць» і іншыя. За 1959—1971 гады зняў кінаапе-саў «Савецкі Узбекістан», «Савецкая Беларусь», «Навіны дня» больш 250 сюжэтаў.

АРКЕСТРУ — 25

Гэты наленты нарадзіўся ў першы пасляваенны гады. Першы выступленні. Узлёты, спады... Іх многа было спачатку. Студэнты заканчалі вучо-бру, раз'язджаліся, ім не абраду знаходзілі добрую замену.

Але ў 1953 годзе кіраўніком аркестра стаў Міхаіл Аркадзевіч Лісіцын. Волытны музыкант, добры педагог і выхавацель. Ён здолеў зацікавіць кожнага. Моладзь паверыла ў свайго кіраўніна і ў сябе, па-сапраўд-наму палюбіла музыку. Нападзіліся пастаянны рэпетыцыі, узровень майстэрства павысіўся. Пачаў стварацца сапраў-дны наленты.

У хуткім часе аркестр з поспехам выступае на першым студэнцкім свяце песні ў Тарту, але най-больш важнай творчай справаздачай наленты лічыць свой удзел у 1957 годзе ва Усебеларускім фестывалі моладзі і студэнцкага. Жюры адзначы-ла, што выканаўчае май-стэрства аркестра на ўз-роўні прафесійнага. Ды-плом першай ступені, ат-рыманы тады, быў пер-шай вялікай узнагародой аркестру. Колькі іх было потым — і граматы, і ды-пламы, і заахвочвання! А самае галоўнае — прызнанне слухачоў, якое расло з кожным го-дам. Канцэртныя прагра-мы пастаянна усладня-ліся. Вядучае месца ў іх займала беларуская на-цыянальная музыка і музыка братніх респуб-лік. Побач з творамі рус-

кай і замежнай класікі ў праграме — «Палесная сюіта» Я. Глебава, «Свя-точная уверцюра» А. Ба-гатырова, «Фантазія на тэмы песень У. Алоўніка-ва», створаная А. Шпене-вым, «Канцэртны вальс» Д. Камінскага. У рэпер-туар уключаюцца навінкі нацыянальнай музыкі. Лісіцын умее перакласці для свайго аркестра творы, напісаныя кампазіта-рамі для сімфанічнага ар-кестра; пры гэтым асчад-на захоўвае багацце іх.

У рэпертуары народ-нага аркестра народных інструментаў Белдзярж-універсітэта 70 аркестра-вых п'ес і столькі ж ар-кестровых песеннага ре-пертуару з рускай і за-ходняй класікі, беларус-кай савецкай музыкі і музыкі братніх респуб-лік. Гучаць у яго выка-нанні таксама народныя песні і танцы.

У канцэртах універсі-тэцкага аркестра прымалі ўдзел народная ар-тыстка Савецкага Саюза Т. Нікіціна, заслужаныя артысты БССР Л. Злата-ва, В. Прышчальная, А. Саўчанка, Ю. Смірноў і цымбаліст, заслужаны артыст БССР, лаўрэат міжнароднага ўсесаю-знава конкурсу В. Бур-новіч. Такія сумесныя

выступленні — гэта пры-знанне мастацкіх вартасцей аркестра, добрая школа майстэрства для самадзейных музыкан-таў. Вучоба ва універсі-тэце патрабуе пастаян-най і напружанай пра-цы, але без уважлівых прычын ніхто са студэн-таў не прапуснае рэпе-тыцыі і канцэрты, больш таго, чэвры са-ставу — выдатны вучо-бы. Кандытны ганарыцца-тым, што яго ўдзельніка-мі былі Н. Калеснікова — ленінскі стыпендыят, Ю. Шыннар, С. Шушнёвіч — донтар фізіка-матэ-матычных навук, А. Рубі-наў, М. Піпчанка, Э. Са-доўскі, В. Сідарцаў — кандыдаты навук, В. Іва-ноў — заслужаны на-стаўнік Беларускай ССР і многія іншыя.

Надаўна аркестр народных інструментаў Беларускага дзяржаўна-га ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга універ-сітэта імя У. І. Леніна адзначаў свой 25-гадовы юбілей. За многія гады, ва ўмовах пастаяннай цяжкасці выканаўцаў, ён не страціў свайго творчага аблічча, захоў-вае высокае майстэрст-ва, і ў гэтым заслуга му-зыкантаў аркестра, яго кіраўніка Міхаіла Лісіцы-на.

Т. КУРЫЛА,
дырэктар абласнога
дома мастацкай
самадзейнасці.

гэтыя перадачы, вы, напэўна, на-ват і не ўяўляеце! — усміхаецца Марына Дзмітрыеўна.

Слухаю адну з апошніх буйных работ Тройцкай «Вераснёвыя но-чы» паводле апавядання Кузьмы Чорнага. Зроблена яна ў 1968 го-дзе. Чатыры гады — тэрмін нема-лы ў наш імклівы час. Але больш «блізкай» работы проста няма: пасада галоўнага рэжысёра Беларускага радыё «патрабуе ахвяр». Магчыма, і неапр. Удзяных...

Я слухаю два варыянты работы: чытанне самога апавядання актры-сай Л. Давідовіч і інсцэніроўку А. Бараноўскага па апавяданні, дзе Л. Давідовіч выконвае галоўную ролю Агаты. Я маю магчымасць супастаўляць і раздумваць.

Тэкст апавядання ў выкананні адной асобы — або інсцэніроўка гэтага тэксту?

Я — за інсцэніроўку. Актрыса чытае хораша, чыста, дакладна. Але яна адна. Ёй не да-

памагае ніхто і нішто. Вакол — магільная пустата радыёбудні. Ні шораху, ні гудку, ні музыкі. Яна адна — і адна бярэ на сябе ўвесь цяжар глыбінных плыняў апавя-дання.

У інсцэніроўцы ж усё — музы-ка, шумы, галасы актэраў. Ёсць галасавыя характарыстыкі. Ёсць чароўнасць цёплай ночы, шумы вясковай вуліцы, другія і трэція ігравыя планы.

І ёсць вельмі сціпая, неназой-лівая рэжысёрская манера: аддаць усё людзям, пра якіх спектакль, схавача за іх, не падірсліваць сябе — і толькі эрдку дапамагчы ім музыкай, шумам, рэхам. Спек-такль слухаеш з нейкім даўнім пачуццём радасці пазнавання... Пазнавання чаго? Чагосьці, відаць, вельмі асабістага, уласцівага кожнаму. Інакш...

Марына Дзмітрыеўна Тройцкая па-дабрала выдатны наленты. Агата — Л. Давідовіч, якая цвёрда ўжо нясе толькі сваю задачу — і нісе яе па-спяхова — псіхалагічна тонка і глы-бока. Цёплы, задушэўны Фельна — Г. Гарбун, вельмі своеасабліва транс-фарміраваны голасам Б. Уладзімір-скага «добры гаспадар» Зыгмунд Чух-рэвіч...

Але да іх усіх ёсць у мяне прэтэн-зія. Уласна, гэта прэтэнзія і да рэ-жысуры. І нават не толькі асабіста да М. Тройцкай — а наогул да радыё-рэжысуры (за вельмі рэдкімі выключ-неннямі). Чаму актэрам на радыё да-зваліца «перадзіс» у бок «харак-тарнасці»? Гэтакае «узбуйненне» гола-сам таго, што мы не можам убачыць. Што гэта — недавер'е да слухачоў, якія «не зраўняюць»; калі гэта буд-зе зроблена больш тонка, мякка, або шматгадовай прывычка, пэўны «ра-дыёштамп», янога не пазбягаюць на-ват добрыя рэжысёры?

Ёсць толькі адзін чалавек, да яко-га я не магу аднесці гэтых слоў, — П. Дубашынскі. Ён прачытаў тэкст ад аўтара так цёпла і задушэўна, што адразу стала ясна: «Вераснёвыя ночы» — гэта расказ мужчыны пра чужую і чужыню.

Гавораць, гэтая інсцэніроўка адна з лепшых на Беларускім радыё. Што ж, магчыма... — Радыё — такая ж творчасць, як тэатр, як кіно, як тэлебачанне. Нават, магчыма, больш складаная ў нейкім сэнсе. Калі тэатр, кіно,

тэлебачанне апеліруе да ўсяго комплексу пачуццяў чалавека, то мы адрасуемся толькі да вушэй, а праз іх — да сэрца, — гаворыць Марына Дзмітрыеўна. — І праб-лема ў нас надта многа. Напрыклад, праблема рэжысуры. У асноўным наша рэжысура — гэта актэры, якія перайшлі да нас з тэатра. У нашай краіне няма ніводнай уста-новы, якая рыхтавала б гукарэ-жысёраў, рэжысёраў радыё. З кансерваторыі да нас прыходзяць музычныя афарміцелі, а не гукарэ-жысёры! Дзе ж іх браць? І даво-дзіцца літаральна вырошчваць іх у сябе! Часам бывае і так: вырас ча-лавек, працуе добра — а прахо-дзіць час, і ён ідзе на тэлебачанне. У некаторым сэнсе наш «малодшы брат» працуе супраць нашых інта-рэсаў...

А ўявіце такую карціну: у тэат-ральным інстытуце рыхтуюць рэ-жысёраў радыё. Яны загадзя ве-даюць, што будуць працаваць у

нас, прыходзяць да нас на практы-ку, спасцігаюць тонкасці рамяст-ва... Мары, мары!

І самы вялікі наш боль — гэта праблема радыёдраматы. Так, павінна быць такая! Павінен быць дзе-небудзь пры Саюзе пісьменні-каў хоць куточак пры якой-небудзь секцыі для радыёдраматы, якія пішуць арыгінальныя п'есы для ра-дыё!

Не, такога няма. Мы выкарыста-лі ўжо ўсю класіку, не прайшлі міма ніводнага колькі-небудзь прыкметнага беларускага пісьмен-ніка, каб не інсцэніраваць яго для радыё. Але ж гэта кампрамісныя рашэнні, пры якіх трацяць і радыё, і драматургія.

Вось і зноў мы аб'явілі адкрыты конкурс на радыёперадачу. Да 50-годдзя ўтварэння Саюза Савецкіх Сацыялістычных Рэспублік. І зноў будзем спадзявацца, што прыйдзе да нас радыёаўтар і даець нам вы-датную радыёп'есу, якая будзе доў-га жыць у эфіры...

Мітусня, Беганіна. Вісі магнітафон-най плёнкі. Перагаворы. Стук металу: адзін магнітафон наспраўні і тэрмі-нова рамантуецца.

Бясонца расчыняюцца дзверы:

- Марына Дзмітрыеўна, я павінна бегчы на «Апошнія паведамленні».
- Марына Дзмітрыеўна, які нумар музыкі?
- Марына Дзмітрыеўна, па-мойму, тут трэба выразаць слова...
- Марына Дзмітрыеўна, вас да тэлефона!
- Марына Дзмітрыеўна, выбачайце, калі ласка...

Яна сядзіць за пультам. Рухаюць рукі па мікшэрах, уводзячы то дыктарскі тэкст, то музыку. Вось прыгожы музычны кавалак. Твар яе асвятляецца вясёлай усмешкай, вочы блішчаць...

Гэта яе царства. — Усё-такі я шчаслівая, што прыйшла на радыё! Шчаслівая, калі працягу, калі побач са мной актёр — мой друг і аднадумца. І шчаслівая ў чаканні моманту, калі загарыцца сігнал: «Мікрафон уключаны!»

Аляксандр ІГШАУ.

ЦЯЧЭ «РУЧАІНКА»

Я пазнаёміўся з ім у Палацы піянераў.

— Гена Лапацін, — сказаў ён нечаканым басам і паправіў аку-ляры. — Вучуся ў 8-й школе.

А пасля мы ішлі з Генам го-мельскімі вуліцамі і гаварылі.

— Хочаце, я прачытаю свае вершы?

Чытаў ён хутка, не звяртаючы увагі на прахожых:

Шаблімі драўляным,
У атаках смелыя,
Б'юцца між курганамі
Ілім і Саша з белымі,
Сонца ў небе коціцца,
Удзякоўчы ворагі,
Ад чырвонай ноніцы,
Ад блды і сораму.

Пісаць Гена пачаў лічыць ў пя-тым класе, а зараз ён — у дзевя-тым. Гэта былі няскладаныя радкі, у якіх ледзь угадвалася рыфма, а рытм кульгаў адразу на абедзве нагі. Але сярод прыблізных, час-сам выпадковых слоў ужо тады не-не ды і трапляўся нечаканы воб-раз, радавала смелае параўнанне, трымецца звонкае сугучча. А по-тым ён прыйшоў у Гомельскі па-лац піянераў, і яго прынялі ў лі-таратурна-творчы гурток «Ручаі-нка», якім кіруе маладая паэтэса Ніна Шклярава.

Акрамя Гены Лапаціна, у гур-тку займаецца каля паўсотні хлоп-

чыкаў і дзяўчынак. Аб чым яны пішуць? Што іх хвалюе? Любае сэрцу Палесе і школьная дружба, прыгажосць вясны і ласкавыя рукі маці. Асабліва цёплыя, задушэў-ныя словы прысвячаюць дзеці род-най Беларусі.

Дарагая мая Беларусь,
Краю родны, цудоўны, як назва,
Прыгажуня ў любую пару,
Ты прымі маю песню і ласку.

Гэтыя радкі напісала Тая Хо-рык.

На занятках гуртка заста гучаць вершы Якуба Коласа і Максі-ма Багдановіча, Сяргея Грахоў-скага і Рыгора Барадулліна, іншых нашых паэтаў. Гурткоўцы сустра-каюцца з гомельскімі літаратура-мі, удзельнічаюць у рабоце літаб-яднання пры раённай газеце «Ма-як», выступаюць з чытаннем сваіх вершаў і апавяданняў. А ў шко-лах, дзе яны вучацца, юныя паэты прымаюць удзел у выпуску на-ценных газет, у падрыхтоўцы і правядзенні літаратурных веча-роў, чытацкіх канферэнцый. У лі-таратурна-творчым гуртку «Руча-інка» хлопчыкі і дзяўчынкі спа-знаюць законы паэзіі, а заадно — і законы дружбы, сяброўства.

М. ГЕЛЕР.

РАДКІ З ПІСЕМ

баў і. Вуйвіч увесь свой волюны час аддае любіма-му занятку. Яго вырабы карыстаюцца вялікім по-пулярнасцю. Яны былі прад-ставлены на Выставы дасягненняў народнай гаспадарні БССР, адзна-чаны дыпламамі.

Ул. Манарэвіч.

Ж Яшчэ дзвюма гана-ровымі граматамі папоў-нілася шматлікая калек-цыя ўзнагарод Гомель-скага палаца культуры чыгуначнікаў імя У. І. Леніна.

Першай яго ўзнагара-дзіла Праўленне савецка-га фонду міру за актыў-ны ўдзел у дзейнасці са-вецкага фонду міру, за палітычнае яго добраа-вотнымі ўносамі ад кан-цэртаў мастацкай сама-дзейнасці.

За высокае выканаў-чае майстэрства і па-спяховае выступленне ў канцэрце для дэлегатаў XXI з'езда прафсаюза ра-бочых чыгуначнага тра-нспарту калектыў наро-днага цырка Палаца куль-туры ўзнагароджаны Га-нарнай граматай ЦК прафсаюза рабочых чы-

гуначнага транспарту і грашовай прэміяй.

Л. Сасімовіч.

Ж Фільмы ўсёх саюз-ных рэспублік ўбачаць сёлета кінагледцы, лікх абслугоўвае Маладзечан-скае міжкраінае аддзя-ленне кінапракату, у зым ліку — трынаццаць філь-маў Украінскай ССР, дзе-вяць — Грузінскай, сем — Таджыкскай ССР.

М. Лазар.

Ж У Мінскай вочна-за-вочнай школе рабочай моладзі адбыўся веча-р, прысвечаны 90-годдзю з дня нараджэння Янкі Ку-палы. На вечах высту-пілі пісьменнікі М. Хвядаровіч, супрацоўнікі му-зея Я. Купалы Я. Рама-ноўская, Т. Тарасова і ар-тысты тэатра юнага гле-дача. Вучні школы пад-рыхтавалі выставку тва-раў паэта, в тансама фо-тамантаж, прысвечаны яго жыццю. Многія з іх прачыталі вершы Я. Ку-палы, расказалі пра свае ўражанні пасля наведа-ння музея піянера.

Н. Нарэйка,
выналадчыца
беларускай мовы.

СИМАНАУ Анатолий Ива-нович. Нарадзіўся ў 1938 годзе ў вёсцы Архангель-скае Башкірскай АССР. Кінааператарскі факуль-тэт Усесаюзнага інстыту-та кінематографіі скон-чыў у 1966 годзе. На Сярдлоўскай кінастудыі і «Беларусьфільме» пры-маў удзел у стварэнні мастацкіх кінакарцін «Моцныя думкі» і «Апо-ціна дарога». Здымаў дакументальныя кі-настужкі: «Жыцьё на Палесці чалавек», «Нас вадала маладосць», «Двое ў пакоі і ахова», «220 таранаў», «Сейбор», «Тай-на Іванецкай пушчы», «Першыя 30 год», «Паліванне са старым сябрам» (дыплом за лепшую аператарскую работу на X зааональным фестывалі ў Мінску 1969 го-да).

ХРАПУЦКІ Рыгор Ры-горавіч. Мастак-грэмер. Нарадзіўся ў 1933 годзе ў вёсцы Крупец Добруш-скага раёна Гомельскай вобласці. Адаснае тэат-ральна-мастацкае вучылі-шча скончыў у 1958 го-дзе. Прымаў удзел у ства-рэнні мастацкіх кінакар-цін вытворчасці «Вела-русьфільма» розных жан-раў: «Кяханнем трэба даражыць», «Ча-лавец не аддзецца». «Увста! У горадзе чараўнік», «Крыніцы», «Хрыстос пры-зямліўся ў Гродні», «Мы з Вулканам», «Чорнае сонца», «Рудабельская рэспубліка».

„БУДУЧЫНЯ ПЕРАД ІМІ

ЖЫЦЦЕ БЕЛАРУСІ — РОЗНАЯ СЯРОД РОЗНЫХ У СУЗОРЫ САВЕЦКІХ РЭСПУБЛІК — ВЫКЛІКАЕ УСЕ БОЛЬШУЮ ІКАВАСЦЬ НАШЫХ СЯБРОЎ З-ЗА МЯЖЫ. ДА НАС ЕДЫЦЬ НЕ ТОЛЬКІ НА ТУРЫСЦІКІЯ УРАЖАННІ, АЛЕ І ВЫВУЧАЦЬ НАШЫ ДАСЯГНЕННІ У ЭКАНОМІКІ І КУЛЬТУРЫ.

У гэтыя сонечныя красавіцкія дні, калі краіна ўзрадаваўся веснавыя кветкі і чырвоныя сцягі першамая, мы вяртаем дарогі для нас словамі «МІР, ПРАЦА, ДРУЖБА, МАЙ» ЗАРУБЕЖНЫХ СЯБРОЎ І ПРАПАНАУЕМ ЧЫТАЧАМ ІХ УРАЖАННІ АД НАШАЯ РЭСПУБЛІКІ.

НЯХАЙ ЖЫВЕ ЛЕНІНСКАЯ ЗНЕШНЯЯ ПАЛІТЫКА САВЕЦКАГА САЮЗА — ПАЛІТЫКА МІРУ І ДРУЖБЫ НАРОДАЎ, ЗГУРТАВАННЯ УСІХ СІЛ, ЯКІЯ ЗМАГАЮЦА СУПРАЦЬ ІМПЕРЫЯЛІЗМУ, РЭАКЦЫІ І ВАЙНЫ!

З ЗАКЛІКАУ ЦК КПСС ДА 1-ГА МАЯ 1972 Г.

КАЛІ Я ўпершыню ўбачыў Мінск, там уладарыла восень, дэмулі вільготныя вятры і на небе ў чорную навясць зліталіся чародні хмар, каб тут жа раскідацца ў розныя бакі. Але малодых лін на вуліцах і ў парках супраціўляліся ветру, як іх сіла магла, сярдыта і самаахварна скідаючы над порі праконых мокрых-вехці былой красы. У гэтым малодым супраціўленні дрэў было нешта такое, што вельмі добра пасавала да першых уражанняў. Во нельга было не думаць пра тое, што ўжо на шосты дзень вайны ў Мінску гаспадарылі фашысты, і іх жахлівае панаванне працягвалася тры гады.

А мільёны жывых беларусаў увасобіла для мяне высокая сурова жанчына з іканічным тварам святой. Яна доўга, аж да ночы, расказвала, як была служкай у самага галоўнага пана акупіраванага Вайсрусланда — барона фон Куба, якога ёй удалося набавіць жыцця. Адваянай дзяўчыне было тады дзевятнаццаць год. Праз кардон нямецкіх ахоўнікаў яна пранесла ў сваёй дэвочай сумачцы міну з тадашнякавым механізмам у рэзідэнцыю Куба... Калі вам надарыцца быць у Мінску, завітайце да Алены Рыгораўны Мазанік. Прадэце да плючкі Перамогі, дзе каля абеліска не згасе вечны агонь, пройдзеце міма доміна, у якім адбыўся першы з'езд рускіх сацыял-дэмакратаў... Вы ўбачыце сакавітую і ў той жа час невымоўна дацікатную зеляніну славянскіх ліп — яны пахнуць мёдам яшчэ да таго, як іх укрыве цвет. Усюды — ліпы, ліпы; зялёныя газоны ў парку, дзе стаіць домік-музей паэта Купалы. Зеленыя асяянае паветра, гоіць людзям нервы. Шырокія, прасторныя вуліцы. Пасляваенная архітэктура, болей званомная і цвярозал, чым, скажам, у Кіеве. Звычайныя стандартныя дамы і сучасныя збудаванні са шкла і алюмінію. І высокая неба над горадам, у які нельга не ўлюбіцца — і сам добра не ведаеш чаму.

Ад Врэста да Уладзівастока няма, бадай, дома, дзе пасля вайны сустрэліся б усе, хто ў ім жыў. Беларусь асабліва памятае той час — яна і дастоль яшчэ ўсёдаўленнем трагедыі, якую народнымі месціцаў узвысілі да нацыянальнай горадасці. Больш чым палавіну беларускай тэрыторыі праз усе гады акупантаў кантралявалі партызаны. І чырвоныя сідзі развіваліся над драўлянымі будынкамі сельсаветаў, асабліва на Палессі, дзе многа ясаў і азёр. Людзі на Беларусі памятаюць, як старонкі дзяды і бабуні, утрапленыя жанчыны і нават дзеці сваімі слабымі рукамі кармілі і апрачалі паўмільённую армію партызан.

Сярод тысячы ста прадстаўнікоў зарубежных народаў у гэтай арміі

было і 416 узброеных хлопцаў са Славані.

Беларусь — радзіма дзевяці мільянаў чалавек. Месца на карце — разы так у два больш, чым займае Чэхаславакія.

Забалочаныя лугі і непраходнае

Ондрай МАРУШЫЯК БЕЛАРУСКАЯ ПЕСНЯ

У славацкім выдавецтве «Праўда» выхадзіць да выдання кнігі нарысу Ф. Марушыяка «Неспаспайная даль». Некаторыя з іх прысвечаны Беларусі, дзе аўтар быў некалькі разоў. Прапануем нашым чытачам нарыс славацкага публіцыста ў скарочаным перакладзе А. Манзіні.

багавіне былі пракліццем Беларусі, ціпер — гэта каштоўны рэзерв гаспадаркі. На мокрых раўнінах свавольна выгінаюцца рэкі з прыгожымі імёнамі — Дзівіна, Нёман, Шчара, Прыпяць, Ясельда, Арэса. Гароды будуць сваю цывілізацыю — насычаную тэхнікай, каменную, цагляную, жалезабетонную і ўсё ж — зручную. Тут садзяць ліновыя гаі і малыя ручныя ператваральніцы ў азёры. Драўляныя вёскі радуюць парадкам дамкоў і агародчыкаў, паступова знікае зялёны мох на гонтавых і салямяных стрэху.

Цудоўная панна вядзе з Мінска на паўднёвы захад, тоўстыя сосны, як падлітыя мужчыны, нахілілі над ёй свае густыя чупрыны... Мы ў краях, дзе спакон веку сяліліся славяне. Яны жылі заўсёды з працы ўласных рук. Карчавалі лясы, апрацоўвалі зямлю. Вывозілі ў суседнія краіны лён-сырэц. Балот беларусы баляся, як жорсткага бога, і здаўна капалі каналы, асушчалі зямлю пад бульбу і збожжа.

Гэты край быў адвечным скрыжаваннем маскоўскіх, польскіх, літоўскіх уплываў і інтарэсаў. Праз гэтую зямлю ішлі партызанскія Палтаву, французы — на Маскву, белалаты — на саветы Мінск. Маланкавай прабежкі на беларускіх дарогах Гітлер хацеў пракласці шлях да панавання над светам. Колькі тут адшумела партызанскіх баў! Колькі гарачай крыві пралілася, колькі стрэх згарэла! Колькі шчыбені завялі каты ў час разбойных набегу!

Фашысты знішчылі амаль усе беларускія гарады, выпалілі большасць вёсак. Чвэрць народа не перажыла вайны... Беларусь паділася з попелу і руін...

Чысты, не па-беларуску, а па-еўрапейску цесны горад Мінск. Малаўнічая Прыпяць і яе прыток Ясельда.

Акрыленая мара ляціць па над незнамым краем. Лодка імчыцца па рацэ, насустрач бягуць астраўкі травы і жоўтых кветак. Баржы з криварожкай рудой пераадоляюць плынь ракі — у Врэсце яны аддадуць свой груз паяздам. Чародка белых ягнят выраецца на сонцы ў прыбарэжны плеску, каровы блукаюць у вадзе па бруха. Ковы з развешанай грывай выліва і лёгка разразае грудзмі Ясельду.

Я стараюся зразумець сэрца палешука.

Сакратар райкома здзіўіўся б, калі б я не паехаў у калгас імя Кірава, дзе ён быў колісь старшынёй. Каржакаваты чалавек над пяцьдзсят, энергічны кэсты, кароткіх поўных рук, статыстыка — уся па памяць, здольнасць адгадаць пытанне да таго, як яно выказана. І дабрадушны выраз твару. Такі першы чалавек раёна, у якім няма асаблівай прамысловасці, а на душу прыхоўвацца наўгектара зямлі. Аздараўлена пакуль толькі пятая частка тлбцы.

Праішоў цёплы маёвы дождж, і Палессе стала вільготным, набрыняла, як зялёная губка; затуманіліся чорныя грывы лясоў на краі дзлягяду, пачарнелі дракні на дахах. Чародка жанчын з поля кіруецца ў вёску.

Тут я сустрэў начальніка Галоўпалессеводбуды Віктара Аляксандравіча Гвоздзевана — ён стаў для мяне цэнтральнай фігурай Палесся. Высокі мужчына, рукі — нібы буквавыя сукі, якімі ў нас б'юць па абуку сякеры лесарубы.

З горада на Дунаі я добра бачу старую бяду Палесся. Найгорш было той яго частцы, якая пасля першай вайны належала Польшчы. Бачу я беларусаў у лясавых лясцях — як косяць яны зялёныя лугі. Чую стогны пад фашысцкім ботам, зноў і зноў адчуваю сэрцам шматгадоўную запітасць супраціўлення.

Ціпер я сведка наступлення на Палессе машын. Паглыбіцца рэчышча Прыпяці, перакінуцца ад берагу да берагу плацины... Семнаццаць інстытутаў праектуюць новае жыццё Палесся. Пракладваюцца дарогі, элентрыфікуецца край. У фургончыках меліратараў — кнігі, радыё, кінапраектары, тэлевізары.

У малюнічым кутку, там, дзе Прыпяць вылівае воды Ясельды, меліратары гатуець поліўку з рыбы. Языкі польмы аблізаюць блішанае вядро.

Поліўка зварылася яшчэ да таго, як сонца саслізнула ў балоты. Зямля пусціла расу. На вільготнай ужо траве нарэзаны хлеб, напоўнены гранёныя шклянкі.

Прыпяць дужэе, п'ючы Ясельду, выпіваючы балоты.

За тваё здароўе, Палессе!

* Ціпер — першы сакратар Гомельскага абкома КПБ.

НА НЯМЕЦКАЙ МОВЕ

У мінулым годзе вядомае нямецкае выдавецтва «Фольк унд эльтэ» выпусціла першую ў ГДР анталогію беларускага апавядання. Гэта яшчэ адно сведчанне міжнароднага прызнання беларускай літаратуры.

І вось я трымаю анталогію ў сваіх руках. Гэта даволі аб'ёмны, у 507 старонак, з густам аформлены том. На супервакладцы — традыцыйны беларускі пейзаж: у люстраной рондэлі возера адбіваюцца прыбарэжныя дрэвы, стагі сена, яснавыя хаты. На ўнутраным баку супервакладкі — партрэты 31 беларускага пісьменніка, чые творы прадстаўлены ў анталогіі: ад Дуніна-Марцінкевіча і Багушэвіча, Коласа і Каганца да нашых сучаснікаў Мелена і Шамякіна, Быкава і Караткевіча.

Назваецца анталогія криву традыцыйна: «Буслы над балотамі». Зрэшты, гэта, як і пейзаж на супервакладцы, зразумела: большасць апавяданняў, змешчаных у анталогіі, прысвечаны цяжкаму жыццю беларускай «вёскі» ў дакастрычніцкі час. Гэта — «Нёману дар» і «Малоды дубок» Я. Коласа, «Летапісцы» З. Бядулі, «Літоўскі хутарок» М. Гарэцкага, апавяданні Ядвігіна Ш., Цёткі, К. Каганца. Проза 20—30-х гадоў прадстаўлена ў анталогіі імёнамі М. Зарэцкага, І. Крапівы, М. Чарота, К. Чорнага, М. Лынікова, П. Галавача, В. Кавалі, Л. Калюгі. З апавяданняў прысвечаных Вялікай Айчыннай вайне, уключаны «У поўнач» Я. Брыля, «Чацвёртая няўдача» і «Свае людзі» В. Быкава і інш. Нямецкі чытач зможа таксама пазнаёміцца з творчасцю беларускіх празаікаў маладога пакалення — Ул. Нараткевіча, В. Адамчыка, І. Чырнышава, А. Кудраўца.

Выданне анталогіі «Буслы над балотамі» — вялікая заслуга даўняга папулярызатара беларускай літаратуры ў ГДР Норберта Рандава. Ён з'яўляецца ўкладальнікам і аўтарам даволі вялікага пасляслоўя, у якім сцісла разгледзены шляхі развіцця беларускай літаратуры. Ім жа складзены біяграфічныя даведнікі пра аўтараў, чые творы прапануюцца ў гэтым нямецкаму чытачу. У анталогіі змешчаны на супервакладцы, Н. Рандаў ліша: «Наш зборнік — не проста выпадкова ўзятыя творы пісьменнікаў незнаёмай краіны. Ён знаёміць з жыццём беларускага народа, з яго звывачамі і абрадамі. Мы стараліся зрабіць усёбанова аглед так, каб у чытачоў стварылася суразнае ўражанне аб развіцці і характары беларускай літаратуры».

У пасляслоўі да зборніка Н. Рандаў адзначае таматычную разнастайнасць беларускага апавядання, у якім адлюстраваліся падзеі дзевяціцвятынага часу; настрычніцкай рэвалюцыі, будаўніцтва сацыялізма, Вялікай Айчыннай вайны, пасляваеннага аднаўлення. Аўтар разглядае мастацкія асаблівасці твораў Я. Коласа і М. Гарэцкага, З. Бядулі і Ядвігіна Ш., дзе высьветлюе асаблівасці новага папулярыста, якое прыйшло ў беларускую прозу ў пасляваенныя гады.

Хочацца выказаць словы ўдзячнасці перкладчыкам К. Міалебу, Х. Хельботу, Г. Е. Грымв. Г. І. Ул. Чапелі, М. Шатлер і інш. Некалькі апавяданняў удала перакладзены самім Н. Рандавым.

Анталогія «Буслы над балотамі» была прыхільна сустрэта літаратурнай кривінай ГДР. Станоўчую ацэнку анталогіі даў у газеце «Нойс Дойчлянд» Эберхард Хільшэр. Ён адзначае навісць выдання такога тыпу, грунтоўнасць выкладчыцкай і каментарыйскай работы Н. Рандава. «У нас яшчэ не было чаго-небудзь падобнага», — сцвярджае нямецкі крытык.

Э ГРЫВА,

студэнт Мінскага педагогічнага інстытута замежных моў.

ШЛЯХ ПАЧАЎСЯ АД МІНСКА

Перада многа дзе кніжкі на мове лужыцкіх сербаў: «Запіскі Бобака» Мэрыяна Новака-Нехарнскага і «Беларускія імпрэсі» Кішэцяна Краўца. У першай з іх ёсць два рэпартажы пра Беларусь — «Аблява на ваўкоў» і «Праз балоты і багну». Калісьці аўтар, тады яшчэ малады хлопец, наведваў глухія куткі беларускага Палесся, у той час «крэсаў усходніх» міжваеннай Польшчы. Шмат

што ўразіла яго тут — глухавань, беднасць, спрэжыная барацьба палешукоў са стыхіяй. І калі студзеньскім вечарам 1968 года мы з рэдактарам сербалужыцкага дзіцячага часопіса «Пломё» Кішэцянам Краўцом завіталі ў хату выдатнага мастака і пісьменніка, я панікавіўся.

— Паце Новак-Нехарнскі, скажыце, калі ласка, дзе вы былі ў Беларусі, якія менавіта

не, што «то су чрпе, сплеченэ з вербовега або ліцовега лыка» — даўнейшы штудзёны абутак беларускага селяніна.

— А мяне не давялося бачыць іх у Беларусі. — Краўц быццам не верыў ці Новаку-Нехарнскаму, ці мне.

Так, не давялося. Бо ў розны час наведвалі яны наш край, аўсім рознае ў жыцці, побіше людзей, у адносінах між імі ўбачылі на беларускай зямлі. І аўсім пра рознае, убачылі імі, напісалі ў сваіх творах.

Гартаю кніжку Кішэцяна Краўца, якая выдана летась выдавецтвам «Домавіна» ў Будзішчыне. Гэта — вынік позіранняў аўтара, яго сустрэч з людзьмі, знаёмства з прыродай, з мінулым і сённяшнім днём Беларусі, вынік трох набывак у нашай рэспубліцы ў 1967—1970

годах. К. Краўц многае набачыў па Беларусі.

«Што, беларуская вёска, тоін у сабе, за тваімі парканамі, пад тваімі стрэхамі? Як ілзешца па тваім пяску, ці смачыца тваі вадзі? Вось ужо смее жыта — хто ж ператварыў тут зямлю ў золата? Як смачыцца твае дзеці? Вядзе сямейка да вёскі, да дому, за стол, да сэрца чалавека. Ідзі па ёй, і пацуюш, як звыніць смех, як падаюць слёзы і як узапосціцца радасць!» Такім лірычным уступам пачынаецца першы раздзел кнігі. Ісці да людзей — крэда аўтара, той напрамак, які вызначыў ідэю і амест твора. І К. Краўц пайшоў шукаць адказа на многія пытанні, на ўсё тое, што яго цікавіла, хвалявала, вабіла. Гэты шлях пачаўся ўжо ад перона Мінска-

СЦЕЛЕЦЦА, ЯК СВЕТЛЫ ШЛЯХ...

ГОРАД—ГОРАДУ, ЧАЛАВЕК—ЧАЛАВЕКУ

Не першы год жыцьці Мінска адзначаюць Сусветны дзень народных гарадоў. Устаноўлены ў 1963 годзе па ініцыятыве Сусветнай федэрацыі народных гарадоў, гэты дзень стаў святам для ўсіх, хто хоча жыць у міры і дружбе. Мінск шле свае добрыя пажаданні Натынгему, а Жодзіна — французскаму гораду Венісье.

Натынгем называюць «каралевай Сярэдняй Англіі». З гэтым горадам звязаны імёны легендарнага Робін Гуда і слаўтага змагаара за свабоду, англійскага паэта Джона Гордана Байрана. Сяброўскія сувязі нашай сталіцы з Натынгемам усталіваліся 16 гадоў назад. За гэты час многія жыхары Натынгема набылі ў Мінску, пазнаёміліся з нашым жыццём, а мінчане, якія выязджалі ў Англію, заўсёды адзначалі асаблівую гасціннасць з бо-

ку Натынгемаў. Апрача турыстычных паездак, Мінск і Натынгем абмяняліся ўжо двойчы афіцыйнымі дэлегацыймі гарадскіх саветаў і прафсаюзнымі дэлегацыямі.

Па ініцыятыве натынгемскага аддзялення Таварыства брытанска-савецкай дружбы газеты «Мінская праўда» і «Evening Post and News» абмяняліся матэрыяламі.

У 1967 годзе ў Мінску выступіла з канцэртамі дырыжор Мідландскага сімфанічнага аркестра Певіл Дэйліс. У яго праграме (упершыню ў канцэрце зарубежнага дырыжора) выконваўся твор беларускага кампазітара — сімфонія № 2 Яўгена Глебана. А ў Натынгеме выступіла дырыжор з Мінска.

Натынгемцы мелі магчымасць пазнаёміцца з працамі беларускіх мастакоў — выстаўка беларускага

жывалісу амаль месяц была адчынена ў Натынгемскай карціннай галерэі. Экспанаваліся і працы нашых юных мастакоў, якія карысталіся там вялікім поспехам. Каля двух год назад натынгемцы пазнаёміліся з выстаўкай пра Мінск — яна была адчынена ў час правядзення фестывалю горада.

Малады прагрэсіўны англійскі паэт з Натынгема М. Гобдэй у мінулым годзе з турысцкай групай актывістаў Таварыства англа-савецкай дружбы наведаў Савецкі Саюз. Знаходзіўся ў Мінску, ён разам з іншымі замежнымі гасцямі пабыў у экскурсіі па нашай рэспубліцы, аглядзеў мемарыяльны комплекс «Хатынь» і Курган славы. Свае ўражанні ад убачанага ў Хатыні паэт ухваліўна выказаў у вершы «Званы Хатыні», які з'явіўся на старонках часопіса «Брытыш-Совет фрэндшып» у кастрычніку 1971 г. Ніжэй мы друкуем гэты верш у перакладзе Яўэна Семіжона.

Як у Хатыні.
Але на імя гніне
Кінец вачыма свайго уяўлення
На велізарны касцёр сярод бору.
Там, у пякельным агні,
без разбору

Трупы — лаўжамі.
Жывыя ў агоні.
Паніка, енкі, пракляцці — сімфонія
Жудаснай смерці.

Прашу прабачэння,
Што скалануў і душу і сумленне
Гэтымі жахамі вам, суайчыннікі.
Вы — не віноўнікі,
вы — не прычыннікі
Зверстваў нацызму.

А ведаць мы мусім.
Гора хатыняў усёй Беларусі.
Ведаць павінны, якою цаною
Гэты народ расплаціўся з вайною.

І калі з вас хто прасторы Расіі
Убачыць, як я, пры турысцкім
аглядзе,
Не забывайце: крывёю зраслі
Людзі зямлі сваёй кожную пядзю.

Хай сабе часу ў вас будзе замала,
Вы да Хатынскага мемарыяла
Усё ж завітайце

І там прачытайце
Просьбу ад мёртвых жывым, не
загад
{Тут не маё: я даю пераклад}

«Людзі добрыя, помніце, мы любілі
жыццё і радзіму, і
вас, дарагія.

Мы згарэлі жывымі ў агні, наша
просьба да ўсіх:

Хай жалоба і смутак абернуцца ў
мужнасць і сілу.

Каб змаглі ўвекавечыць гэты мір і
спакое на зямлі,

Каб нідзе і ніколі ў віхуры пажараў
жыццё не ўмірала».

Мік ГОБДЭЙ

ЗВАНЫ ХАТЫНІ

Звоняць.
Хатынскія звоняць званы.
Тым,
што ў магілах,
спаконныя сны
Сумам сваім навяваюць.
А нам —
Дочкам бацькоў-ветэранаў, сынам —
Смутна нагадваюць дату адну:
Год 43-ці — вайну.
Рэкіем звоняць ці гімн —
усё роўна.
Бронза сваім языком красамоўна
Быццам загадвае:

«Слухайце, дзеці
Усіх кантынентаў на нашай планеце.
Не забывайце пра гэтую дату —
9 73-м».

Па-над гэмі бяроз анямелых,
Што, як медсестры, у фартухах белых
Выбеглі з лесу на поле пабоішча
І — які з месца: наперадзе агнішча,
Па-над імшарамі з журавінамі —
Над Беларуссю з яе баравінамі,
Зеленню ніў і сучаснымі вёскамі
Рэкіем льецца журботнымі
ўсплёскамі.

Спеу па мільёнах —
бацьках і сынах,
Чый з папалішчамі змешаны прах.

Гімі — па бядзе,
ўспамін пра людзей,

Тых, што жывымі згарэлі ў адрыцы.
Помніце, людзі,
не забывайце.

Перад пагрозай калень не згібайце:
Жывы і сёння на свеце ардынцы!
Хай для вас прыкладам будзе
хатынцы.

Іх больш няма.
Іхні прах пад травою.

З горда паднятаю галавою
Здрадай жыццё не купляў беларус
там.

Дзеці з бацькамі жывымі гарэлі
І прадсмартны свой момант сустрэлі
З імем Радзімы на вуснах.
Людзі радзімы маёй,

я не мару
Бачыць вас — бог барані! — у
кашмары.

Міхаіл МІХАЙЛАУ

НЕ- ЎМІРУ- ЧАСЦЬ

Міхаіл Міхайлаў — беларскі літаратуразнаўца і паэт, выкладчык Вялікабрытанскага ўніверсітэта. Будучы вясцеж беларускіх аўдэа і тэлевізійнай, пазнаёміўся з гісторыяй і культурай нашай рэспублікі, наведаў некаторыя выдатныя мясціны Беларусі, помнікі героічнай доблесці і славы беларускага народа. Аб гэтым — яго вершы і прычына. Імпрэсія, якія мы змяшчаем у перакладзе Ніла Гілевіча.

СЛОВА ПРА ДРУЖБУ

БЕЛАРУСЫ Ты спаткала зямле ціхім дажджом, дэблём і спаконным, як твай народ — воін-герой, не-магалікі ды вялікі, народ-светач, народ-змагар за мір і правасце, за валадоўную восень, за песню сумную і добрую, як вочы старых мацяроў, у якіх — жывы боль вайны і матчыных пакут невывечных — святых пакут усяго народа.

Беларусі! Святая і вялікая!

Прымі вятву балгарына, сына сваёй Радзімы — як і ты, імгнапакутнай, як і ты — цудоўнай, як і ты —

журботнай і радаснай у сваім велічым узыходзе. Прымі, Беларусь, абдымкі братняга табе народа!

Беларусь — песня дзівоўная і лёгкая, як крокі тваіх дэццей, як усе пуды, якія ты стварыла за чвэрць стагоддзя над папалішчамі і распіццямі, паўскрай магіл жахлівых і свяцішчых.

Беларусь, краіна самых чалавечых дзівоў, прымі ў свае матчыны абдымкі

сына Балгарыі — тваёй блізкай і роднай сястры, у якой, як і ў цябе, толькі адно жаданне ў сэрцы — каб больш было на зямлі іначасці для матак і дзяцей, для мужчынаў-воінаў і будаўнікоў, у кожнай мірна-най хатыне ў нашых райскіх землях, каб пількутна-ная чырвоная зорка свідча сваімі вяснімі промянямі ўсёй нашай невялікай планеце — табе, і ёй, і ўсяму свету, усім, хто лю-

СПІЦЕ Ў ВЕЧНАСЦІ

«Божа, колькі на зямлі пакут...» — уздыхнуў Макавін, з кнігі Еўкава, глядзячы ўслед арбе і мужыку з сухотна дзяўчынай цёмнавокаю. У якіх пакутах ты народжана, ты — пра пастаўку пра белую легенду! Колькі ўжо стагоддзяў, як зняможана стогне ў табе боль і енчыць енкам!..

Колькі ўжо гадоў нясе стары сына абгарэлага на руках здранцвелькі прыпыніўся з ім на спаленым дзвары

і не стогне, з гора ўкамянелы!
і не стогне — каб званы былі чуваць — з-пад попелу двухмільённае Хатыні, як завуць яны з магіл — завуць паўстаць боль і смеласць, што ніколі не астыне!..

...Спіце ў вечнасці тут, беларускія браты!

Захад, креўю фарбаваны, дагарае!
А званы гудуць трыкожна: «Помніце Хатыні!»

«Помніце!..» — раз-пораз кожны паўтарае.
«Божа, колькі выпала гора беларусам!..» — беларусам!.. —
Стогнуць у мяне званы ў сэрцы.
Стынуць жылы, попел апынае вусны...
Гэта — не легенда, а волатаў бяссмерце!

Макавін — герой аповядання імяніна беларускай літаратуры Ірдына Еўкава «Белая пастаўка» (Беларускі пераклад у кнізе «Скарба», Мінск, 1967). Аўтар Міхаіл сустрэў арбу селішчы, які пазвудзіў сваю хворую на сухоты дачку. Ведаў, каб убачыць белую пастаўку, жыць, нібыта, хопі і рэчка, але сустрэлаецца. Навоўле народнага павер'я, калі хворы убачыць белую пастаўку — абавязкова выдаравае.

га вакзала. Ён веў лужыцкага пісьменніка да маладзёжных лагераў, да вёскі Воўкавічы, да Нарачы, у хаты сяліны, былых партызан.

У вачы аўтара усё раней чутас, а цяпер убачае, пабыло новыя фарбы, аб'ёмнасць, рознанасць. Болей у душы здзукнулася жахлівая трагедыя Хатыні (а разам і трагедыя 136 вёсак, якіх паліткаў такі ж лёс). Праз завесу і марозную стужку імкнуў сюды К. Краўц, каб сэрцам адчуць гэту трагедыю. І рады парадзіцца хвалючым радкі раздзела «Хатынь», які ў публіцыстычных адносінах найбольш моцны ў анізе.

Экскурсам у мінулае Беларусі з'яўляецца і раздзел «Канец кар'еры папа фон Кубэ». Таго Вільгельма фон Кубэ, гаўляйгэра Беларусі ў гады гітлераў-

скай акупацыі, кожнае распа-раджэнне якога ў 1941—1943 гадах капчалася словам «рас-стрэл», «навашанне». І даты ў эсэсаўскіх і гестапаўскіх мун-дзірах стралялі, вешалі, палілі вёскі і людзей. Аж пакуль мі-на, надкладзеная партызанамі, не разарвала обер-ката.

Але мала хто ведае ў нас, што той жа Вільгельм фон Кубэ пасля прыходу Гітлера да ўлады ў Германіі прымаў актыўны ўдзел у руйнаванні на-цыянальнага і культурнага жыцця славянскага насельніч-тва Ніжняй Лужыцы, у гвал-тоўнай германізацыі яе. Фа-шысцкі кат зрабіў сваю спра-ву — у 1937 годзе былі ліквіда-ваны ўсе лужыцкія арганізацыі, прэса, лужыцкім сэрцам было забаронена карыстання род-ным словам. Там фон Кубэ

прайшоў сваёасаблівую практы-ку, каб лютым ішчэ большіх па-людскім, крываваым спосабамі пачаць расправу з беларусамі.

Цікава, з заапаўненнем рас-казвае К. Краўц сваім чытачам пра жамчужны Беларусі «На-рочы» — каралева беларускіх азёр — не спяваюць без дай-прычы-ны гімнаў і одаў. Яе крыштале-вая глыбіня, быццам душа на-рода, яе лагоднасць і неспакой, яе яснота і прыязнасць і на-рэшце, яе адмісловае харак-тэра, Бліскавіца і прыжоты, ве-цер і дождж б'ючыць яе воды. Хмары ўзносінна да нябесных вышынняў. Хвалі зываюць па-сок, калышуць дрэвы...».

Але не толькі любаванца, пе-няцца характэрам возера і наво-кола ехаў сюды К. Краўц Ва-кол, як і ў Воўкавічах, Мінску, Асрашчэцкім Гарадку і іншых

мясцінах, дзе давалася быць пісьменніку жылі людзі — мудо-рыя, працавітыя, гасцінныя. І сустрэча ў парачанскай вёсцы Міколычы з сям'ёй, пра якую ён з такой цеплынёй і шчырасцю піша ў раздзеле «Нама» — гэта вельмі цікава, як бы ўва-сабленнем тых іншых сустрэч і гуляраў з людзьмі, што меў аў-тар на беларускай зямлі. А іх — гэтых людзей — было нямат, Гэта і беларускі пісьменнік, і ве-тэраны Вялікай Айчыннай вай-ны, і былая партызанка, і ар-тыст тэатра лялек, і старая ся-лянка з Воўкавічаў, і многія іншыя. Іх жыццё і іх лёс, а праз усё гэта — мінулае і сучас-

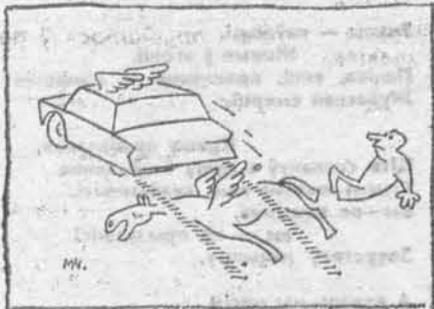
нае беларускай зямлі, сталі ас-новай і зместам кніжкі: Пер-шай у Лужыцы кніжкі пра Бе-ларусь.

І хоць у кніжцы Кірыліяна Краўца сустрэкаюцца некато-рыя недахопы — асобныя раз-дзелы непамерна расцягну-тыя, перагружаныя дэтарды-нымі фактамі, без якіх мож-на было б абасціся, ёсць не-дакладнасці ў назвах і прозві-шчах — «Беларускі імпрэсія» накідаюць добрае ўражанне. Міракуоны на водгукх у сэр-балужыцкіх выдавецтвах (часопіс «Розгляд», газета «Новы до-ба»), кніжка з прыхільнасцю сустрэла лужыцкімі чытачамі.

А. ТРАЯНОўСКІ.

СЯРОД МУЗ

Мал. М. ЧАРНЯУСКАГА.

— Напішыце рэцензію!..

Я люблю праўду. Вось у чым мая бяда...

Паехаў я неяк у камандзіроўку ў суседні раён. Зайшоў у мясцовую рэдакцыю. А ў мяне пытаюцца:

— Што там у вас новага?

— Рэдактар, — адказваю з радасцю.

— Які? — захваляваліся яны.

— Хвацкі, рухавенькі такі... Круць-верць — у чарапачку смерць. На ўмацаванне прыслалі. І прозвішча дзіўнае такое — Масёл.

— Масёл Іван Палыч?.. Хе-хе, чулі, — гаворыць адзін.

— Ну, дык трымайцеся. Цяпер ён будзе вашу рэдакцыю «цэментавать»; — буркнуў другі.

— Пакутнікі вы... — не змоўчаў трэці і працягла ўздыхнуў: — О-хо-хо!..

Вярнуўся я з камандзіроўкі ў прыўзнятым на-

строі. Заходжу да Масёла. Пра навіны нешта лапачу. Потым згарача ляпнуў:

— А вас там, аказваецца, усе ведаюць.

Масёл ад нецярпення пачаў перабіраць нагамі, нібы той парсюк у плоце, рукой пад носам хуценька так соўгае.

— А што яны гаварылі? Толькі парацей, — паморшчыўся ён і неяк дзіўна ўсміхнуўся.

Тут бы прыздобіць усё, што чуў, рамонкамі, васьількамі і іншым разнатраўем, а л — разгубіўся, ката-за хвост цягну:

— Двое, — кажу, — сшыліся на тым, што вы — гэта самае... Ну, самі разумееце! А вось трэці... не як вобразна і каратка сказануў. Прабачце, далібог,

Апанас ЛАБЖАНСКИ

О-ХО-ХО

ТРАГІЧНАЯ ПРОЗА

не памятаю... Я, ведаеце, міма вушэй прапусціў. Ды, урэшце ж, можна пазваніць. Зараз жа закажу размову з ім. Балазе, і нумар тэлефона запісаны...

Масёл зірнуў на мяне так, нібы яго вока бяльмом заслала, і працадзіў:

— Ідзі працуй! Хопіць прыдурвацца!

А потым і пачалося. Напісаў я артыкул, занёс яго Масёлу, а ён праз хвіліны дзве зайшоў да мяне, шырока расставіў ногі і кажа:

— Што ты нагарадзіў, га? — І яго рука зноў забегала пад носам. — Галаву зломіш! Чорт ведае што...

Доўга я правіў той артыкул. Але што ні зраблю — усё не так, усё не па

ім... Перажываю. Як кажуць, не п'ю, не ем. Другі б адразу здагадаўся, у чым справа, а да мяне чамусьці доўга не даходзіла. Можна, ён гэты круць-верць, злуецца, што я не ўсё раскажаў тады пра яго? Можна сапраўды кепска пісаць пачаў я?

Праверыць трэба. Узлў а гора рэдактарскі артыкул, перайначыў першы сказ, змяніў прозвішчы і падсунуў яму: чытай!

Не прайшло і пяці хвілін — выклікае Масёл мяне і зноў чухосціць:

— Біўся я, біўся, даражнёккі, над тваім артыкулам, ды бачу — нічога не атрымліваецца добрага! З кожным днём ты горш і горш пішаць...

І тут на мяне як бы прасвятленне найшло: злуе! Злуе за старое... І, доўга не думачы, бухнуў яму:

— Іван Паўлавіч, а я ўспомніў усё ж, што сказаў тады пра вас трэці... Ён сказаў: «О-хо-хо!»

Марыян ЗАЛУЦКІ

АДУКАЦЫЯ

Чытаў я вершы, драму, прозу, Чытаў і Канта, і Спінозу, Заядла — ад усіх дэлёка — Глытаў і Гегеля, і Лока... Усё, што розум мудры, лоўкі Стварыў ў натхненні ці ў адча! — Чытаў...

Забыў...

Чытай хоць зноўку, А Ганны вась не забываю! Пераклаў з польскай К. ПАЎТАРЖЫЦКІ.

А. БУДЗЕЙКА

МЫШ У ЗВЯРЫНЦЫ

ЖАРТ

Мыш не раўня Слану! Ну, ну...

Ніхто ў запарку Не наступаў яму на мазалі, хоць смельчакі былі, Бо хобатам як шыбане...

З яго слановым каркам

Дубы з карэнем можна вырываць.

А Мыш і за Слана дужэйшая,

відаць, —

Залезла ў складку на яго назе, Пішчыць, нягодніца, і за пату грызе, Каб не стаяў, каб тупіў на Ката,

Бо той к Слану па справах завітаў І ледзь было не сцапаў дармаедку.

Але застаўся без наедку.

Слон азварэў, калезны плот зламаў, Зірнеш — не Слон, а буралом, чума

Бушуе ў парку — паспрабуй суціш.

Вось што такое ў звярынцы мыш...

З НЯМЕЦКАГА ГУМАРУ

ПЕРШ ЗА УСЕ ЧУЛАСЦЫ

Чула і ўважліва абслугоўваюць пакупнікоў у магазіне на Кёпэнікштрасэ. Для кожнага пакупніка тут заведзена асобная кніга скаргаў.

УЗОРНАЕ НАСЕЛЬНІЦВА

У новым мікрараёне сталіцы тэлефоны-аўтаматы заўсёды ў парадку, ніхто не абразіць трубак, не кідае ў аўтамат сагнутых манет. Тэлефоны-аўтаматы будуць устаноўлены тут у канцы наступнага года.

САРДЭЧНА ЗАПРАШАЕМ!

Добра падрыхтаваліся да прыёму наведвальнікаў работнікі рэстарана «Кантыненталь». На пляці замежных мовах яны могуць сказаць: «халоднага піва няма», «калі вам не падабаецца, не ешце» і г. д.

ВЕЛЬМІ ЦІКАВА!

— Мне вельмі падабаецца ваш маленькі ўтульны гарадок! — гаворыць турыст бургамістру.

— Вас, напэўна, зацікавіць і тое, што на працягу апошніх 40 гадоў

колькасць насельніцтва нашага горада не павялічваецца і не памяншаецца?

— Няўжо?! Але чым гэта растлумачыць?

— Вельмі проста. Заўсёды, як толькі тут з'яўляецца на свет новы грамадзянін, адзін малады мужчына таемна пакідае горад.

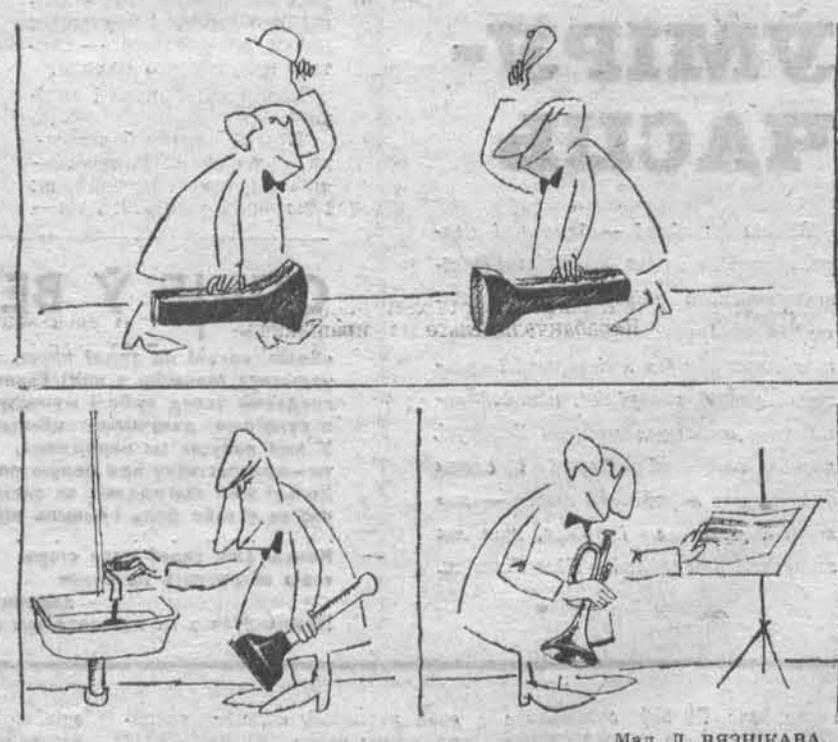
ЗНАУЦА ВІН

Жадаючы паказаць сябе знаўцам віна, адзін прадавец загадаў завязаць яму вочы пасля гэтага перад ім паставілі шклянкі з рознымі вінамі. Пасмакаваўшы, спец без пльжкасці называў гатунак і год вырабу. На 21-м разе яму падставілі шклянку вады. Дэгустатар глынуў, нахмурыў бровы, глынуў лшчэ. Нарэшце заківаў галавой і прамовіў:

— Першы раз у сваім жыцці вымушаны прызнаць сябе пераможаным. Я не ведаю гэтай вадкасці, бо я яе ніколі не піў.

Памаўчаўшы момант, ён дадаў: — У адным я магу вас запэўніць: прадавец такое віно няварта.

Пераклаў Д. ЯРАШЭЎСКИ.

Мал. Л. ВЯЗНІКАВА.

Па тэхнічных умовах унутраныя восем старонак газеты друкуюцца і выпускаюцца асобна ад васьмі знешніх. Атрымаўшы або набыўшы газету, укладзіце ўнутраныя аркушы ў знешнія.

Галоўны рэдактар Л. Я. ПРОКША.
Рэдакцыйная калегія: З. І. АЗГУР, А. Ц. БАЖКО (намеснік галоўнага рэдактара), Б. І. БУР'ЯН, А. І. БУТАКОЎ, А. С. ГРАЧАНКАЎ, Ю. П. ГРЫГОР'ЕУ, К. П. ГУБАРЭВІЧ, І. М. ДАБРАЛЮБАЎ, В. У. ІВАШЫН, А. С. КАЗЛОУСКИ, П. М. МАКАЛЬ, У. Л. МЕХАЎ (адказны сакратар), Р. К. САБАЛЕНКА, І. А. САНКОВА, М. Г. ТКАЧОЎ, Ю. М. ЧУРКО, Р. Р. ШЫРМА.

«Літаратура і мастацтва» — орган Міністэрства культуры і правлення Саюза пісателёў БССР, Мінск.
«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»
Выходзіць па пятніцах.
Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Адрас рэдакцыі: Мінск, вул. Захарова, 19.
Тэлефоны: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адказнага сакратара — 33-44-04, аддзела літаратуры — 33-22-04, аддзела тэатра, кіно і музыкі — 33-24-62, аддзела вышэйшага мастацтва, архітэктуры і вытворчай эстэтыкі — 33-24-62, аддзела публіцыстыкі — 33-24-62, аддзела культуры — 33-21-53, выдавецтва — 32-22-19, бухгалтэрыі — 32-15-87.
Рукпісаў рэдакцыя не вяртае.